

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

137003

**H. Serkan AKILLI**

**ETNİSİTE OLGUSUNUN KAVRAMSAL SINIRLARI  
VE  
MODERNİTE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

137003

Danışman

Doç.Dr. Meral SAĞIR

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı



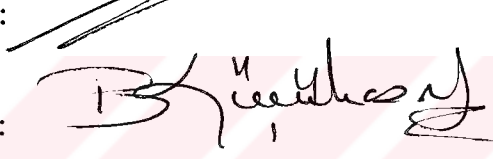
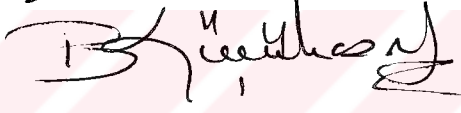

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2003

**Y.L. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
RESÜMANTASYON BİRİMİ**

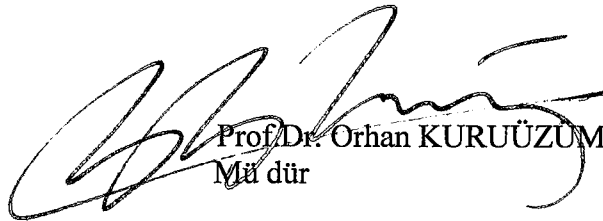
„Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü’ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :   
Üye (Danışmanı) :   
Üye :   
Üye :   
Üye : 

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... /.../ 2003

  
Prof. Dr. Orhan KURUÜZÜM  
Müdür

.....  
**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

## İÇİNDEKİLER

|   |            |
|---|------------|
| <b>İÇİNDEKİLER</b> .....  | <b>i</b>   |
| <b>TÜRKÇE ÖZET</b> .....  | <b>ii</b>  |
| <b>YABANCI DİLDE ÖZET</b> .....   | <b>iii</b> |
| <b>ÖNSÖZ</b> .....  | <b>iv</b>  |
| <b>GİRİŞ</b> .....  | <b>1</b>   |
| <b>1 MODERNİTE KAPSAMINDA İLERLEME, MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME TEORİLERİ</b> ..... | <b>4</b>   |
| 1.1 Modernite .....   | 4          |
| 1.1.1 İlerleme.....   | 7          |
| 1.1.2 Modernleşme Teorileri.....  | 11         |
| 1.1.3 Küreselleşme .....  | 24         |
| <b>2 ETNİSİTE KAVRAMI VE ETNİSİTE TEORİLERİ</b> .....                               | <b>34</b>  |
| 2.1 Etnisite Kavramı ve İlgili Kavramlar .....                                      | 34         |
| 2.2 Etnisite Teorileri.....   | 41         |
| 2.2.1 Max Weber'in Etnik Grup Tanımlaması.....                                      | 43         |
| 2.2.2 Primordialist Teoriler .....  | 45         |
| 2.2.3 Araçsalcı Teoriler.....   | 52         |
| 2.2.4 Marksist Teoriler.....  | 54         |
| 2.2.5 Konstrüktivist Teoriler .....   | 57         |
| 2.2.6 Etnisite Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler .....                             | 60         |
| <b>3 MODERNİTE VE ETNİSİTE ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ</b> .....             | <b>63</b>  |
| 3.1 19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl Başları.....  | 63         |
| 3.2 II. Dünya Savaşı - 1960'lar .....   | 79         |
| 3.3 1960 Sonları - 21. Yüzyıl Başları.....  | 86         |
| <b>SONUÇ</b> .....  | <b>90</b>  |
| <b>KAYNAKÇA</b> .....   | <b>90</b>  |
| <b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....   | <b>97</b>  |

## ÖZET

Bu çalışmada etnisite kavramının sınırlarının belirlenmesi ve etnisite ile modernite arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Konu teorik olarak ele alınmış; etnisite teorileri arasında temel öneme sahip eserlerde belirginlik kazanan kavramsal sınırlar belirlenmeye çalışılmıştır. Modernite olgusu, ilerleme, modernleşme ve küreselleşme süreçleri bağlamında araştırılmış ve etnisite ile modernite arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, etnisitenin modernite ile olan ilişkisinin çok yönlü bir doğası olduğu görülmüş; etnik kimliklerin kaybolacağına yönelik düşüncelerin zayıfladığına değinilmiştir.

**THE CONCEPTUAL SCOPE OF PHENOMENA OF ETHNICITY AND ITS  
ASSESSMENT WITH RESPECT TO MODERNITY**

The aim of this study is to locate the conceptual scope of the term “ethnicity”, and to assess the relationship between ethnicity and modernity. A literature research which consists of the main documents in the related field has been made in order to clarify various conceptual understandings of the term. The theories of “Modernity” have been evaluated with respect to main stream processes such as progress, modernization, and globalization. As a result, it has been observed that the relationships between modernity and ethnicity have a multi-dimensional nature. The main outcome of this study is that it weakens the assumption that ethnic identities would disappear with processes of progress, modernization and globalization.

## ÖNSÖZ

Bu çalışmada 20. yüzyıl süresince ve 21. yüzyılın ilk yıllarında sosyal bilimler alanında ön planda yer alan konu alanlarından bir tanesini oluşturan etnisite olgusunun modernite ile olan ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesindeki yardımlarından dolayı danışman hocam sayın Doç. Dr. Meral SAĞIR'a ve çeşitli açılardan desteklerini gördüğüm hocalarıma ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca, literatür taranması sırasında çabalarını esirgemeyen sayın Arş. Gör. Sinan AKILLI'ya, eşim Hüsnüye AKILLI'ya ve hoşgörülerinden dolayı aileme çalışmadaki paylarından dolayı minnettar olduğumu belirtmeliyim.

H. Serkan AKILLI  
Antalya, 2003

## GİRİŞ

21. yüzyılın ilk yıllarında en gelişmiş ülkelerden, en az gelişmiş ülkelere kadar dünyanın hemen her bölgesinde değişik şiddet ve boyutlarda görülen etnik çatışmaların temel kaynaklarından birinin modernite olarak gösterilmesi, etnik çatışmaların üzerine kurulduğu etnisite ile modernite arasındaki ilişkileri önemli bir araştırma alanı yapmaktadır.

Bu çalışmada, en geniş anlamda ortak köken iddiasında bulunan bir insan topluluğuna üye olunması nedeniyle bireylerin kazandıkları veya bireylere atfedilen bir kimlik olarak tanımlanabilecek olan etnisite ve yine çok genel bir anlatımla Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkarak daha sonra dünyaya yayılmaya başlayan kümülatif ve küreselleşme eğilimi gösteren sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimleri ifade eden modernite arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sırasında, etnisite ve modernite arasındaki ilişkilerin üç ana düşünce etrafında toplandığı görülmüştür. Birincisi, etnisitenin moderniteyle birlikte kısa sürede yok olacağına yönelik inançtır. İkincisi, etnisitenin modernleşme süreçleri karşısında olağanüstü direncine rağmen zamanla kaybolacağı düşüncesidir. Üçüncü ana fikir ise, etnisitenin modernitenin bir yan-ürünü, modernleşme süreçlerinin yarattığı bir epifenomen olduğu yönündedir. Araştırmanın amacı, üç varsayımın değerlendirilmesini de kapsamaktadır.

Konunun önemine rağmen 19. yüzyıldan 1960'lı yılların sonuna kadar olan dönemde modernite ve etnisite arasındaki bağlantılar konusunda dolaysız olarak çok fazla durulmadığı görülmektedir. Burada 19. yüzyıl için istisna olarak Max Weber'in etnik gruplar konusundaki; 1960'lı yıllar için ise Edward Shills ve Clifford Geertz'in çalışmaları gösterilebilir. Yine de, söz konusu dönemlerde geleneksel toplumsal örgütlenme biçimlerine yönelik düşünce ve değerlendirmelerin incelenmesi amacıyla ilerleme ve modernleşme kuramcılarının eserleri göz önünde bulundurulabilir. Modernitenin eleştirilmeye başlandığı 1970'li yıllar ve özellikle küreselleşme olgusunun sosyal bilimlere damgasını vurduğu 1990'lı yıllardan sonra konunun daha sık işlendiği görülmektedir. Örneğin Alain Touraine, kültürel kimlikler ve modernite arasındaki ilişkileri akılcılaştırma açısından ele almış; Immanuel Walerstein ve Etienne Balibar modern ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümleri kapitalist ekonominin genişlemesi olarak değerlendirerek, ırk, etnisite ve kültürel kimliklerin bu süreçteki rollerini incelemiştir. Anthony Giddens ise küreselleşmeyi, modernitenin dünya çapında yayılması olarak yorumlayarak modernitenin beraberinde getirdiği sonuçları konu edinmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde modernite bağlamında ilerleme, modernleşme ve küreselleşme teorileri incelenmiş; söz konusu teorilerin temel ilkeleri ve düşünce kalıpları belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde önce, etnisite kavramının anlam ve içeriğinde meydana gelen tarihsel değişimler araştırılmış; 21. yüzyıl başlarında kavramın kullanım şekli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, etnisitenin özelliklerinin değişik açılardan değerlendirilebilmesi amacıyla farklı teorik bakış açılarına göre etnisitenin ne şekilde kavramsallaştırıldığına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde kronolojik olarak ilerleme, modernleşme ve küreselleşme teorileri belirleyici etkenler olmak üzere etnisiteye karşı ön planda yer alan yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonunda, modernite ve etnisite arasındaki ilişkiler konusunda bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan belki en önemlisi, modernitenin bir yandan etnisiteye karşı süreçleri barındırmaktayken, diğer yandan etnik grupların sürekliliklerini sağlayabilecekleri yöntem ve kurumları da yaşama geçirmesidir. Örneğin, siyasi sistemden etnik kimliklerin arındırılması modernitenin gerekliliklerinden bir tanesi olarak gösterilmekteyken; yine modern siyasetin önemli kurumlarından siyasi partilerin etnik karaktere bürünebildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, etnisite de modernleşmektedir. Bu, etnisitenin modernite süreçleriyle kaybolacağı görüşünün zayıflaması olarak görülebilir.

Çalışma sırasında ortaya çıkan bir diğer sonuç, etnisite kavramının geçirdiği değişimler ve etnisite teorileri ile ilgilidir. Etnisite kavramının, Antik Yunan dilindeki kökenlerinden beri olumsuz bir anlamı olduğu ve egemen siyasi iktidar yapıları tarafından dışlayıcı bir içeriği olduğu görülmüştür. Örneğin, dini kurumların egemen olduğu Orta Çağ Avrupa'sında "etnik" kavramı putperest, batıl inançlı anlamında kullanılmış; Amerika Birleşik Devletleri'nde Anglo-Sakson kültürüne sahip olmayanları anlatmak için; Batı Avrupa'da ise genellikle Avrupalı olmayan göçmen grupları için kullanıldığı görülmüştür.

Etnisite teorileri incelenirken bir takım yazarların egemen söylemlerden veya kendi ideolojik tercihlerinden etkilenerek, bazı önemli soruları bilinçli veya bilinçsiz olarak göz ardı ettiği görülmüştür. Örneğin, birçok modernleşme kuramcısı, etnik kimlikleri geleneksel bağlar arasında görmüş ve bu kimliklerin zamanla kaybolacağını ileri sürmüşlerdir. Aynı düşünürler,



toplumdaki bazı geleneksel kurumların işlev ve yapı değiştirerek (ailenin küçülmesi ve işlevlerinin değişmesi gibi) modernleşebileceğini belirtmekte; ancak, etnik kimliklerin de böyle bir değişim geçirip geçirmeyeceğini tartışmamaktadırlar. Aynı şekilde, gelişen iletişim ve ulaşım ağlarının yarattığı küresel sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin etnik kimliklerin önemini azalmasına yol açacağını savunan yazarların; bu ilişkilerin ulus aşırı diasporik veya etnik karakterli olabileceklerini göz ardı ettikleri görülmüştür. Daha çok Marksizm'in ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı tercih eden Ortodoks Marksist kuramcılar ise sadece maddi koşulları göz önünde bulundurmaktadır. Bunun ise, teoriler ve gerçeklikler arasında belirgin bir boşluğun doğmasına neden olduğu ileri sürülebilir.



# 1 MODERNİTE KAPSAMINDA İLERLEME, MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME TEORİLERİ

## 1.1 *Modernite*

Modernite ve etnisite arasındaki ilişkilerin belirlenebilmesi amacıyla, ilk olarak modernite kavramıyla belirtilmek istenilenin ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Modernite kavramının genel geçer bir tanımını yapabilmek ve kapsamını tüm yönleriyle belirlemek oldukça zordur. Modernite, tek bir olgu, somut bir nesne, sınırları belirli bir zaman dilimi, ilkeleri açıkça belirlenmiş bir fikir veya tek bir süreci anlatan bir terim değildir. Bununla birlikte çalışmanın amaçları doğrultusunda, moderniteyi oluşturan öğelerin genel bir çerçevesi verilmeye çalışılmıştır.

Modern çağ, 1500'lü yıllardan sonra günümüze kadar devam eden zamanı belirtmek için kullanılmaktadır. Modern, aynı zamanda içinde bulunulan zamanı anlatmak için kullanılabilir. Çağdaş ve güncel olan modern olarak nitelendirilebilir veya eskisinden farklı yeni bir olay, nesne, düşünce için kullanılabilir.

Modern kavramının bir diğer anlamının, kelimenin ilk kullanımından kaynaklanmakta olduğu söylenebilir. Jürgen Habermas (1994, s. 31), Hans Robert Jauss'un araştırmalarına göre modern kelimesinin Latince "modernus" biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda, resmen Hıristiyan olan dönemi Romalı Pagan geçmişten ayırt etmek için kullanıldığını belirtmekte ve terimin daha sonraki kullanımlarında hep bir önceki sosyal, siyasal, ekonomik düzene karşıt bir anlam ifade ettiğini söylemektedir. Burada modernliğin bir toplumsal yapıdaki sosyal, siyasal ve ekonomik kurumların yeni düşünce kalıplarıyla yeniden örgütlenmesi ve köklü değişimler geçirmesini ifade ettiği söylenebilir. Leo Strauss, kavramın antik dönem ile olan zıtlığından dolayı ortaçağın da modern olarak kabul edilmesini gerektiğini ileri sürmüştür (Rengger, 1995, s. 61).

Rönesans ve Reform dönemlerinde modernlik Descartes ve Bacon gibi düşünürler tarafından insanlığın doğa üzerinde hakimiyet kurması anlamında kullanılmış; 17. ve 18. yüzyıl Aydınlanma düşünürleri modern kavramını kendi dönemleri için kullanmıştır.

Modernlik düşüncesi, destekleyici teknolojik ve ekonomik değişimlerle birlikte yeni bir birey, toplum ve iktidar modelinin kurulmasında felsefi temel olarak kullanılmıştır.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında modernlik kavramı bazı yazarlar tarafından Avrupa kıtasında 15. yüzyıldan başlayarak Rönesans, Reform, Aydınlanma, Fransız Devrimi gibi dönemlerin getirmiş olduğu toplumsal değişimlerin toplamını ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yüzyıllarda modernleşme sosyolojinin kurucuları tarafından; sanayi devrimi, ulus-devletler, kapitalizm, bürokrasi, rasyonalizasyon, kentleşme, siyasal katılım haklarının genişlemesi, hukuki yapılarda değişiklik, teknolojik ilerleme, pozitivist bilim anlayışı terimleriyle açıklanmış; dünya üzerindeki değişik toplumlar evrimci bir anlayış ile bu kriterlere göre evrim ölçeğindeki yerlerine koyulmuş ve Batı Avrupa bu sıralamanın en üstünde gösterilmiştir. Diğer toplumlar; geleneksel/mekanik (Durkheim), akılcı olmayan (Max Weber) veya modern olmayan toplumlar (Parsons) olarak değerlendirilmiştir (Cirinlioğlu, 1998, s. 64).

Max Weber, moderniteyi akılcılaştırma yoluyla dini dünya görüşlerinin uğradığı büyü bozumu ve laik bir kültürün gelişimi olarak görmüştür. Bunun yanında, modern toplumsal kurumların belirleyici özelliğini, kapitalist işletme ve bürokratik devletin örgütsel merkezinde şekillenen iki iç-ilişkili sistemin farklılaşması olarak tanımlamıştır. Bu süreç, akılcı ekonomik ve yönetsel eylemin kurumsallaşmasıdır. Günlük yaşam, bu kültürel ve toplumsal akılcılaştırmalardan etkilendiği ölçüde geleneksel yaşam biçimleri çözülmektedir (Habermas, 1990, s. 1-2).

William Conolly (1988, s. 1-2, 5) modernitenin belirli bir başlangıcı veya sonu açık olarak tanımlanmamış olan; ancak kendisini daha karanlık, daha batıl inançlı, daha az hoşgörülü, daha baskıcı, daha az akılcı, daha az bilimsel, bireylere daha az saygılı ve teknik olarak daha az gelişmiş önceki dönemlerle zıtlık kurarak tanımlayan bir dönem olduğunu; modernitenin karşılaştırılması ve karşıtının belirlenmesinde referans noktaları olarak Orta Çağ ve Atnik Dönemler kullanılabileceğini söylemektedir.

Alain Touraine (2000, s. 13) modernliğin tanımını yaparken “modernlik düşüncesi, insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olumlanmasıdır” demektedir. Bilim, düzenli bir toplum ve özgür bireylerden

oluşacak bu denkleme ulaşılabilmesinin yolu “akıl”dır demekte ve. modern toplumdan söz edebilmek için “bilimin teknolojik uygulamalarının olması yeterli” olmadığını söylemektedir. “Buna ek olarak entelektüel etkinliğin siyasal propagandalar ya da dinsel inançlardan korunması, yasaların tarafsızlığının kişileri torpile, adam kayırmaya, particiliğe ve yolsuzluklara karşı korunması, kamu ve özel yönetimlerin kişisel bir iktidarın aracı haline gelmemesi, tıpkı kişisel servetlerle devletin ya da işletmelerin bütçelerinin birbirinden ayrı tutulması gibi özel yaşamla kamu yaşamının da birbirinden ayrılması gerekmektedir” (Touraine, 2000, s. 24).

Modernite konusundaki başta gelen isimlerden olan Giddens’a göre modernite en geniş anlamıyla on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini ifade etmektedir (Giddens, 1994, s. 9). Giddens, modernliği kurumsal açıdan incelemiş ve başlıca dört kurumsal boyut belirlemiştir. Bunlar birbirleriyle iç ilişkili ve birbirini gerektiren kapitalizm, gözetleme, askeri iktidar ve endüstriyalizmdir. Ona göre bu kurumsal yapılar; dünyayı uluslar arası işbölümü ve ekonomilerin oluşumu biçimini alan, aynı zamanda dünyasal bir askeri düzen ve denetim sistemlerini merkezileştiren ulus devletler kisvesine bürünen ve sürekli gelişen bir küreselleşmeye doğru götürdüğünü ileri sürmektedir.

Yukarıda belirtilen sınırlı sayıdaki modernite tanımlamalarının, oldukça geniş bir kapsamı olduğu görülmektedir. Ancak, modernite ile ilgili belirsizliğini koruyan başka bir sorun karşımıza çıkmaktadır. Modernite, 1970’li yıllardan başlayarak eleştirilmeye başlamış; modernite karşıtları, modernitenin soğuk akılcılığına, bürokratik yapısına, geleneksel bağlılıklara karşı tutumuna karşı çıkmışlardır. Moderniteye karşı olan düşünürler, akademisyenler, yazarlar “Modernitenin zengin gelenekleri, varoluş içerisinde güvenli bir yeri, sağlam temellere oturmuş ahlaki değerleri, ruhani duygusallığı, hiyerarşiye olan saygıyı ve doğaya alışkın bir yaşamı kaybettiğini ve bu boşlukların bürokrasi, milliyetçilik, subjektivizm, bir tüketici devlet ve tüketici kültürü, ticarileştirilmiş bir dünya veya disipliner bir toplum tarafından doldurulduğunu” iddia etmişlerdir (Connolly, 1988, s. 1). Modernliğe yöneltilen eleştiriler sonucunda, post-modernizm adıyla bir karşı akım gündeme gelmiştir. Öncülüğünü Jean Francois Lyotard, Gadamer, Michel Foucault gibi düşünürlerin yaptığı bu akım, sanat başta olmak üzere zamanla bir çok alanda etkisini göstermiştir. Bu düşünürlere göre, artık modernite son bulmuştur. Diğer yandan, Habermas, Touraine ve Giddens gibi sosyal bilimcilere göre modernitenin sonunu ilan etmek için erkendir. Bazı düşünürlere göre, 21. yüzyılın başları; geç modernite olarak isimlendirilmekte; kimilerine göre ise, 1500’lü

yıllardan 21. yüzyıl başlarına kadar olan dönem, gerçek moderniteye hazırlık safhası olarak görülmektedir.

İlerleme, modernleşme ve küreselleşme teorilerinin modernite ve etnisite arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla seçilmiş olmasının nedeni; bu teorilerin egemen oldukları dönem içerisinde modernitenin tanımını vermiş olduklarının düşünülmesi olmasıdır.

### 1.1.1 İlerleme

Immanuel Kant'ın insanlığın giderek büyük bir sivil toplum olma yolunda ilerlediği görüşü, modern ilerleme anlayışının kökeni olarak gösterilebilir. Bu ilerleme anlayışı, antik ve ortaçağ değişim anlayışlarına bir tepki özelliği göstermekte ve insanı değişimin merkezine almaktadır. Kant'a göre insanlar, ahlak gelişimlerini kendi akıllarıyla geliştirebilirler. Bu, her insanın sahip olduğu bir erktir.

Kant'ın, ilerlemenin her insanın sahip olduğu bir erk olduğu görüşü, 17 ve 18. yüzyıl ilerlemeci düşünürleri arasında genel olarak kabul görmüştür. Bunun nedenlerinden bir tanesi, tüm insanlığın tek bir kökenden geldiği inancına karşı koymanın henüz radikal bir tavır olarak değerlendirilmiş olması olarak görülebilir.

Ancak, 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıla gelindiğinde doğa bilimlerinin pozitivist bakış açısının din üzerinde gücünü arttırması ve sosyal bilimlerde de pozitivistin benimsenmesi; siyasal konjunktür ve Charles Darwin'nin evrim kuramının etkisiyle sosyal bilimlerde oluşan Sosyal Darwinizm anlayışıyla birlikte ilerleme kuramlarında değişimler yaşanmıştır. İlerleme kuramları giderek doğrusal ve evrimselci bir ilerleme anlayışına dayanmaya başlamıştır.

Pozitivist anlayışla üretilen toplumsal ilerleme kuramlarının en önde gelenlerinden bir tanesi Auguste Comte'un ilerleme kuramıdır. "Auguste Comte'a göre ilerleme birbirini ardından gelen üç aşamayı takip etmektedir. Bu evrim, toplum denilen organizmanın daha iyiye ve daha ileriye doğru gelişmesi şeklinde olur. Comte, insanlığın evrim sonunda en iyiyi ve en doğruyu bulacağına inanmaktadır. Comte'a göre toplumlar teolojik, metafizik ve pozitivist devrelerden geçmektedir. Her aşama arasında tam bir neden sonuç ilişkisi vardır.

Her aşama kendinden önceki aşamanın sonucu olduğu gibi, kendisinden sonraki aşamanın da hazırlayıcısıdır” (Kongar, 1981, s. 90).

Comte, bu üç devrenin özelliklerini genel olarak şu şekilde belirtmiştir (Kongar, 1981, s. 90);

1. Teolojik Devre: Bu devrede toplum doğa üstüne önem verir. Hayal gücü duyu organlarına hakimdir. Bu devredeki anlayışa göre evrendeki olaylar değişmez kanunlara göre değil, insanlarınkine benzeyen iradeler tarafından yönetilir. Devrenin belirgin özelliği, olaylar arasındaki tanrı iradesinin araştırılmasıdır. Bu devrede kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Fetişizm aşamasında nesnelere ruh sahibi, canlı ve zeki olarak düşünülür. Çok tanrıcılık aşamasında bir çok tanrının varlığına inanılmaktadır. Bu tanrılardan her biri değişik doğa olaylarını yönetmektedir. Tek tanrıcılık, teolojik devrenin son aşamasında yer almaktadır. Dünyanın düzeni, tek tanrının iradesi ile açıklanır. Teolojik devredeki toplumların ekonomisi tarıma dayalıdır. Hükümet şekli ise askeridir.
2. Metafizik Devre: Bu devre teolojik devreyle pozitif devre arasındaki geçiş dönemini ifade etmektedir. Olaylar, bu olayların ardında yatan bilinçli tanrı iradesiyle açıklanmaya çalışılmaz. Doğadaki olaylar tanrı fikri yerine niteliği belli olmayan kuvvetler yoluyla açıklanmaya başlamıştır. Bu aşamada doğal hukuk fikri, derebeylik, kölelik, dinsel ve askeri otorite zayıflamakta ve yıkılmaktadır. Endüstrileşmenin ilk tohumları atılmaktadır. Bu devre, gerçeklerin aranmasıyla ve mücadelelerle belirlenmektedir.
3. Pozitif Devre: Pozitif aşamanın belirgin nitelikleri, pozitif bilim ve endüstridir. Gerçekler artık duyu organlarıyla algılanan ve deneylerden elde edilen gerçekliklerdir. Bunlara gözlemler ve pozitif bilim yöntemleri kullanılarak erişilmektedir. Pozitif devre toplumsal evrimin son aşamasıdır.

İlerleme kuramcıları arasında, doğa bilimlerinden etkilenecek, organizmacı ilerleme teorileri de üretilmiştir. Herbert Spencer’ın ilerleme konusundaki görüşlerinde organik bir görüşün hakim olduğu görülmektedir. Spencer’a göre toplumun gelişmesi belli bir süreci olarak değerlendirilmelidir. Toplum bu evrimsel süreçte gittikçe karmaşıklaşmaktadır. Bünyesindeki ve parçaları arasındaki karşılıklı bağımlılık artmaktadır. Evrim süreci sonunda



ise toplum endüstriyel bir düzene ulaşmaktadır. Farklılaşan toplumun oluşturduğu endüstriyel düzen sonunda savaşlar son bulacak, kişi hakları daha iyi korunacak ve hükümetin önemi azalacaktır (Kongar, 1981, s. 87). Spencer'ın evrimi gitgide artan bir farklılaşma ve mükemmelleşmeye doğru giden devamlı bir süreçtir. Evrim bir yandan bir cinslikten ayrı cinsliğe giden bir değişme, diğer yandan da belirsizden belirliye giden bir ilerlemedir (Kongar, 1981, s. 87).

Tarihselci bir yaklaşımla toplumların ilerlemesi konusunda belirli aşamaları ortaya koymaya çalışan bir diğer düşündür Karl Marks'tır. "En özet biçimiyle Marks'ın ideoloji teorisi onun genel toplumsal eylem teorisi ve sosyal yapıların sistemik modeli içerisinde yer almaktadır. Marks'ın modeli a) üretim güçleri (doğal kaynaklar, teknoloji...), b) üretim ilişkilerini içermektedir. Bu ikisi üretim biçimini meydana getirmektedir (ekonomik sistem). Üretim biçimleri ideolojileri ve askeri, dini, eğitimsel, ailesel ve yasal sosyal kurumları da içeren toplumun maddi olmayan yönlerini ve diğer tüm somut sosyal bilinçlikleri veya sosyal üstyapıları belirler.

Marks'ın üretim biçimi ve toplumsal bilinçliliği arasındaki bağ veya ideoloji, Praxis Teorisi ile açıklanmıştır. Marks, insanın ihtiyaçları olan bir yaratık olduğunu söyler. İş- ihtiyaç-işten zevk alma diyalektik süreçlerinin bir parçasıdır. Bu üçlü, üç temel eylem şeklini alır: a) insanın yeme içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarının tatminini sağlayan üretken eylem, b) cinsel ihtiyaçları karşılayan üreme eylemi, c) sosyal eylem (örn: çıkarlar, sosyal ilişkiler).

Tarihsel terimlerle Marks toplumsal değişmeyi, iki antagonistik sınıf arasında bir dikotomi olarak görmektedir- antik dönemde özgürlere karşı köleler; feodal dönemde serfler ve feodal beyler; kapitalist dönemde de burjuvazi ve proletarya. Her dönemin baskın düşüncesi, yönetici sınıfın düşüncesi olmuştur. Böylelikle ideolojik hegemonya, kapitalist yönetici sınıfın devlet ve toplumu hakimiyeti altında tutmasının en önemli araçlarındanır" (Kouvertariz ve Dobratz, 1975, s. 75).

Karl Marks'a göre toplumlar üretim ilişkilerine göre tarihsel olarak başlıca dört aşamadan geçmektedirler. Aşamalar, sınıf çatışmalarının belirlediği koşullar tarafından ortaya çıkmaktadır. Bu devreler, kölelik, feodal beylik dönemi, kapitalist dönem ve komünist dönemdir.

Diğer bir ilerleme kuramcısı Emile Durkheim'dır. Durkheim, etnisite ve ulusçuluk teorilerinde de önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Durkheim toplumları Mekanik ve Organik toplumlar olarak ikiye ayırmıştır. Mekanik toplumlar “siyasal örgütlenmeden yoksun olan “biçimsiz” toplumlardır ve oradan oraya gezinen akraba topluluklarından kentlerde yaşayan gruplara kadar uzanırlar” organik toplumlar ise “siyasal örgütlenme veya devletle tanımlanmaktadır ve bu toplum tipi kentlerde ortaya çıkıp son nokta olan büyük çağdaş uluslara kadar uzanmaktadır” (Tiryakian, 1997). Mekanik toplumlarda toplumsal dayanışma fikir ve duyguların türdeşliğine dayanmakta, organik toplumda ise dayanışma işlevlerin toplumun nüfusunun artmasıyla kıt kaynaklar üzerinde artan rekabeti dengelemek üzere gelişen iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı olarak gerçekleşmektedir. Mekanik toplumlarda bireyler toplumun içinde erimişken, organik toplumlarda birey sosyal baskılardan özgürleştirilmiştir (Tiryakian, 1997; Cihincioğlu, 1998; Guibernau, 1997). Mekanik ve organik toplumlar aynı zamanda ilkel ve uygar toplumları ifade etmektedir. Durkheim, evrimsel süreçte toplumların mekanik toplumlardan organik toplumlara doğru geliştiğini ve böylelikle de organik toplumların evrim ölçeğinde üst sırada olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre istenilen toplumsal düzen, organik toplum modelidir.

Bu toplumsal modele ulaşılmasında devletin rolü ise önemlidir. Devletin ortaya çıkış aşamasında ilk amacı güçlenmek olduğu için bireylerin ihtiyaçları ve çıkarlarını düşünmez. Tek değerli şeyler kollektif inançlar, gelenekler ve sembollerdir (Guibernau, 1997). Ancak devlet ve toplum geliştikçe insanların hakları ve insanın kendisi ahlaki bir konu haline gelir. Durkheim bireylerin ancak medeni bir toplumda birey olabileceklerini söylemekte, uzmanlaşma ve iş bölümünün toplumsal yargılardan ve ikincil örgütler olarak adlandırdığı aile, sendika, kilise gibi toplulukların baskısından özgürleştirilmesi gerektiğini belirtmekte ve insanları özgürleştirmekle görevli devletin her yönde köklerini salması gerektiğini söylemektedir (Guibernau, 1997). İkincil örgütler, kendi içlerinde kapalı kalmalı, bireyin kişiliğini özümsememelidir. Böylelikle, toplumun ahlaki temsili olan ulus devlet toplumun genel yararı doğrultusunda ve bireylerin kendilerini özgürce gerçekleştirebilecekleri modern toplumsal yapıyı oluşturabilmek amacıyla bir toplum mühendisliği rolünü üstlenmektedir. Böylelikle bugün üyelerinin sadakatini isteyen ve kollektif inanç ve geleneklere vurguda bulunan etnik grupların varlığının Durkheimcı bir bakış açısına göre arzu edilebilecek bir şey olmadığı düşünülebilir.



### 1.1.2 Modernleşme Teorileri

“Sözlük anlamı, modern toplumun niteliklerini kazanmaktır. Modernleşme az gelişmiş ülkelerin toplumsal değişmelerinin özel bir akış açısından tanımlanmasıdır” (Güven, 1999, s. 233).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde modernleşme kavramının modern olma yönünde bir gelişim olarak algılandığı söylenebilir. Habermas (1990, s. 2), 1950’lerde modernleşme kavramının ilk defa teknik bir terim olarak, bağımsızlıklarını kazanmış olan üçüncü dünya ülkelerinin Batı modeline uygun olarak gelişmesine olanak sağlayacak bir toplumsal gelişme ve kalkınma süreci anlamında kullanılmaya başladığını belirtmektedir. Buna göre modernleşme, kümülatif ve birbiriyle etkileşim içersindeki:

- Sermaye oluşumu ve kaynakların mobilizasyonu,
- Üretim faktörlerinin (emeğin) verimliliğinin artırılması,
- Merkezi siyasal iktidarın sağlanması ve ulusal kimliklerin oluşturulması,
- Siyasal katılım haklarının genişlemesi, tabana yayılması,
- Resmi okullaşma,
- Değer ve normların laikleşmesi, evrensel ilkelere göre belirlenmesi
- Kentleşme ve kent yaşamına uyum sağlama süreçleri kapsayan bir proje olarak değerlendirilmiştir.

Modernleşme batılı toplum bilimciler (modernleşme kuramcıları) tarafından bütün gelişmekte olan toplumların, batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavramdır. Dolayısıyla modernleşme kavramı değer yargılarını içeren kısmi bir kavramdır (Güven, 1999, s. 234).

Kongar’a göre modernleşme, insanoğlunun genel evrim çizgisi bakımından geri kalmış toplumların, zamanımızda bu çizginin son noktasına gelmiş olan toplumlara yetişmesi demektir. Yani insanoğlunun gelişmesi yönünden modernleşme bir ilerleme değil, bir eşitleme sürecidir (Kongar, 1981, s. 292).

“Modernleşme herhangi bir ideolojiden bağımsız olarak nasıl tanımlanır? Bu sorunun cevabı her şeyden önce belirli bir değişme demek olan modernleşmenin, nereden nereye

doğru bir değişme niteliği taşıdığı belirlenerek verilebilir. Modernleşmenin nereden nereye doğru bir değişme olduğu konusunda, kelimenin kendisi ve etimolojisi bir ölçüde fikir verebilir. Modern, yaşadığımız zamana ait ya da uygun demektir. Kelime eski Latince'deki modernus kelimesinden alınmıştır. Modernus, mododan türetilmiş bir kelimedir. Görüldüğü gibi, modern toplum günümüzdeki toplum demektir. Modernleşme ise eski zamanların toplum tipinden günümüzdeki toplum tipine doğru bir değişme anlamına gelir" (Kongar, 1981, s. 217- 218).

Kongar'a göre teknolojinin insanoğlunun dünya üzerinde varolduğu andan günümüze kadar olan gelişmesi nesnel ölçütlere göre bize bilgi verebilir. Çünkü, teknoloji bir birikim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Birikim ise ilerlemenin işaretidir. Böylece zaman içindeki gelişmeyi, geri dönülmez şekilde belirler. Teknolojinin toplumdaki belirtisi ise endüstrileşme düzeyidir. O halde modern toplumun tanımı ortaya çıkar. Günümüzde en ileri düzeyde endüstrileşmiş olan toplumlar modern toplumlardır. Modernleşme ise, geçmişteki endüstrileşmemiş toplum tipinden, günümüzde ileri düzeyde endüstrileşmiş toplum tipine doğru bir değişmedir (Kongar, 1981, s. 218).

Günümüz sosyolojisi modernleşmeyi batılılaşma ile eşdeğer görmediği gibi, onu bireysel ve toplum seviyesinde olmak üzere iki kategoride inceler.

1. Bireysel seviyede olan değişmeler: Bunlar, kültürel temaslar, öğrenme, haberleşme ve modernleşmedir.
2. Toplumsal seviyede olan değişmeler: bunlar ise kalkınma, şehirleşme, farklılaşma, uyum gibi süreçlerdir.

Bu iki seviyede beliren değişmeler aslında birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle modernleşme, sosyal sistemdeki kalkınmaya uyan bireysel seviyedeki bir değişmedir (Türkdoğan, 1996, s. 77- 78).

Bir başka tanımlamaya göre, modernleşme, A.B.D.'deki bir grup gelişme uzmanının, Marksist toplumsal gelişme değerlendirmesine bir alternatif bulma gayretlerinin sonucu olarak 1960'ların başında yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanılan bir terim ve yaklaşımdır. En gelişkin türlerinde modernleşme kuramı, modernleşmeyi Talcott Parsons'ın yapısal farklılaşma olarak ele aldığı sürecin başlangıcına gönderme yaparak açıklar. Modernleşme pek çok farklı yolla başlatılabilen bir süreçtir, yine de en muhtemel olanı, teknoloji ve değerlerdeki değişimlerle başlatılmasıdır. Bu sürecin sonucunda, kurumlar

çoğalır, geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşür ve değerler 1960'lar A.B.D.'sindeki değerlere çarpıcı bir benzerlik göstermeye başlar. Marshall, s. 508-509).

Modernleşme kuramları temel olarak üç ünlü kuramcının çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Bunlar Durkheim, Weber ve Parsons'tır. Her üçü de 19. yüzyılın hakim açıklama biçimi olan evrim kuramından etkilenmişlerdir. Bu kurama göre canlılara benzer bir şekilde toplumlar da belirli bir evrim sürecinin içinden geçmektedir. Dolayısıyla bu evrim sürecinde bazı toplumlar geri kalacak, bazı toplumlar hızlı gelişecektir. Bu doğal bir süreçtir (Cirhinlioğlu, 1998, s. 63). Bir evrim kuramcısı olarak Durkheim her toplumun mekanik ya da organik dayanışmanın hakim olduğu iki aşamadan geçtiğini belirtmiş, toplumların alt basamaktan üst basamağa doğru bir hareketlilik içinde geliştiğine inanmıştır. Bu hareketliliğin zorlayıcı nedeni ona göre nüfus artışıdır. Geleneksel toplumlarda grupların kendi kendilerine yettikleri ve iş bölümünün gelişmemiş olduğu mekanik dayanışmanın söz konusu olduğu gevşek ilişkiler hüküm sürerken, organik dayanışmanın söz konusu olduğu modern toplumlarda bunun tam tersi yaşanmaktadır. Durkheim, sanayileşmeyle birlikte artan iş bölümü gereği gözlenebilecek olan organik dayanışma noktasına sadece Avrupa ülkelerinde gelindiğini düşünmekte, ona göre Avrupa'nın içinden geçmekte olduğu ya da geçmiş olduğu bu tarihsel aşamaları başka ülkelerde başarıyla aşabilirler. Yapılacak olan sadece bu süreçleri iyi inceleyerek, iyi tanıyarak aynı yoldan gitmektir (Cirhinlioğlu, 1998, s. 63- 64).

Weber ise toplumları, akılcı ve akılcı olmayan toplumlar olarak ikiye ayırmıştır. Weber akılcılaşmayla toplumların yönetim anlayışına yeni bir yapılanmanın gireceğini, dolayısıyla otorite ilişkilerinin değişeceğini ileri sürerek bu yapılanmaya bürokrasi adını vermiştir. Ona göre akılcı davranan bireylerden oluşan bir toplumun ekonomik ilişkileri de akılcı olacak, pazar ilişkileri de bu çerçevede düzenlenecektir. Sonuçta sosyo-politik yapı da akılcılaşacak ve örneğin yeni hukuk sistemi yaratılacaktır.

Weber akılcılığın sadece sanayi ülkelerinde olduğunu, Doğu- İslam ülkelerinde gelişmemiş olduğunu ileri sürmüştür (Cirhinlioğlu, 1998, s. 63- 64). Weber Batı'yı dinamik, yenilikçi, girişimci; doğuyu ise geleneksel, durağan ve muhafazakar görmektedir. Ona göre batının bireyciliğine ve akılcılığına karşı doğu toplumları otoriter ve kolektiftirler (Kömeçoğlu, 2002, s. 13- 14).

Parsons, iki kuramcından farklı olarak az gelişmişlik durumuna çok boyutlu bir açıklama getirmiştir. Parsons'ın toplum çözümlemesi sistem yapılarını organik ya da siberetik bir modele indirgemekte, bu organik yaklaşım toplumsal işlevlerin alt sistemlerce yerine getirilmesini gerekli kılar. Entegrasyon, adaptasyon, hedeflere ulaşma ve örüntü devamlılığı işlevsel zorunlulukları, önkoşulları meydana getirirler. Her bir işlevsel önkoşul, uzmanlaşmış bir alt sistem tarafından uygulanır. Adaptasyon ekonomi tarafından, hedeflere ulaşma siyasal sistem tarafından, örüntü devamlılığı kültür ve din tarafından, entegrasyon hukuk ve toplumsal düzeni oluşturan failer tarafından yerine getirilir. Dolayısıyla Parsons, dünyayı, yaşamını devam ettirebilmesi için kesin bir işlevsel zorunluluğu yerine getiren alt sistemlerden oluşmuş, fakat bu alt sistemlere asla indirgenemeyecek olan daha büyük bütünsel bir sistem olarak görür.

Bu çözümlemede toplumlar geleneksel ve modern olmak üzere ikiye ayrılır ve normatif sistemlerine göre karşılaştırılırlar. Geleneksel toplumlarda işlevsel zorunlulukları yerine getiren alt sistemler, yani toplumsal kurumlar ayrışmamıştır veya farklılaşmamıştır. Örneğin geleneksel toplumlarda akrabalık, ahabalık, geniş aile, aidiyet statüleri, birincil ilişkiler vs. çok sayıda işlevi yerine getirebilmektedir. Aslında işlevsel zorunluluklar modern toplumlarda değişmemekte, modern toplumlar bu işlevleri yerine getirebilecek uzmanlaşma sürecine girmiş çok sayıda farklı alt sistemler meydana getirmektedirler. Toplumlar bu farklılaşma düzeylerine göre karşılaştırılırlar. Bu anlamda modernleşme, işlevsel zorunlulukları yerine getirecek olan toplumsal kurumların daha karmaşık şekle bürünmesidir.

Parsons, örüntü değişkenleri olarak adlandırdığı kavramlarla modernleşme teorisini kurmaya çalışır (Kömeçoğlu, 2002, s. 11- 12). Bu örüntü değişkenleri

1. Toplumsallık- kişisellik,
2. Duygusalılık- duygusal olmama,
3. Özel standartlara yönelme-evrensel standartlara yönelme,
4. Başka kişileri kendilerine atfedilen özelliklere göre değerlendirme- başka kişileri başarısına, performansına, liyakate göre değerlendirme,
5. İşlevleri dağıtma- işlevleri bir noktada toplamadır.

Görüldüğü üzere bu değişkenler iki toplum tipi belirlemektedir. Örneğin geleneksel toplumlarda ilişkiler duygusalılık temelinde oluşurken, modern toplumlarda ilişkiler duygusalılıktan arınmıştır. Ona göre gelinen en son aşamadaysa modern toplumlar vardır ki, bunlar A.B.D., eski Sovyetler Birliği, Avrupa ve Japonya'dır. Parsons, Avrupa kültürü içinde

yer almayan toplumları modern olmayan toplumlar olarak ifade etmiştir (Cirhinlioğlu, 1998, s. 64- 65).

“Daniel Lerner, modernleşmenin temelinde “akılcı ve pozitivist bir ruhun benimsenmesinin” yattığını söyler. Modernleşmenin batılılaşmayla eşdeğer hatta evrensel olduğu görüşündedir. Lerner’a göre batıda görülen kentleşme, artan okur yazarlığa, kitle haberleşme araçlarının daha etkili olmasına, artan kitle haberleşme araçlarının etkisiyse daha geniş ekonomik ve toplumsal katılıma yol açar” (Kongar, 1981, s. 217). Lerner bu unsurların sırayla tüm dünyada geçerli olduğunu belirtmiştir. Lerner, görüldüğü üzere modernleşmeden bahsederken batıdaki ülkelerin tüm dünyaya örnek olduğu ya da olması gerektiği gibi temel bir görüşten hareket etmektedir.

Lerner’a göre modernleşmenin temelinde kentleşme yatmaktadır. Bir toplumda gönüllü kentleşme oranı %25’i geçtiği zaman modern üretim gerekliliği ortaya çıkmakta ve modernleşme süreci böylece başlamaktadır. Lerner’a göre modernleşmeyi belirleyen ve aralarında çok yüksek bir korelasyon olan değişkenler şunlardır: kentleşme, okur yazar oranındaki artış (hem endüstrileşmenin bir sonucu hem de onun gerçekleşmesi için gerekli bir koşuldur), kitle iletişim araçlarının etkisine girme, siyasal katılım.

“Bu çözümlenmeleri sırasında haberleşme sisteminin nitelikleri üzerinde de duran Lerner, bir sistemi kitle sistemi ve sözlü sistem olarak ikili bir ayrım yapmaktadır. Modern toplumların haberleşme şekli olan kitle sisteminin kanalı yayındır. Dinleyici birbirine benzemeyen (heterojen) kişilerin meydana getirdiği kitlelerdir. Muhteva (içerik) betimleyici (tasvir edici) haberlerdir. Kaynak beceriye dayalı profesyonel nitelik taşır. Buna karşılık geleneksel toplumların haberleşme şekli sözlü sistemdir. Bunun kanalı kişiseldir. Yüz yüze temas ile işler. Dinleyici birincil gruplardır. Muhteva düzenleyici kurallardan meydana gelir. Kaynak ise statüye dayalı bir hiyerarşik düzenin kademelerinden meydana gelir.

Lerner, bütün çözümlenmeleri sonunda, kentleşme, okuma- yazama oranı, kitle haberleşmesine katılma ve empati ölçütlerine göre aşağıdaki saptamayı yapmıştır. Lerner, kamu sorunları hakkında sahip olunan fikir düzeyini modernleşmenin bir ölçütü ve işareti olarak almakta ve toplumları buna göre modern, geçiş halinde ve geleneksel olarak sınıflamaktadır. Geçiş halindeki toplumlarında ilk dört ölçüte göre üç şekli olabilmektedir” (Kongar, 1981, s. 219- 220). Modern toplum, bu ölçütlerin bütün olarak en ileri şekilde gerçekleştirilmiş olduğu toplumdur.



Lerner, modern toplumların insan tipinin “katılan insan” tipi olduğu tezini savunur. Ona göre siyasi, ekonomik ve kültürel bütün sosyal faaliyetlere katılmanın ardında ise insanın kendisini başkasının yerine koyabilme yeteneği yani, empati vardır. Empatiye sahip olan kimse, benzetmek istediği kişilere ve kendisine benzeyenleri belirleyebilen, onlarla birleşebilen insan demektir. Böyle insanlardan meydana gelen toplum moderndir (Türkdoğan, 1996, s. 80).

Modern toplum, bu insanların her türlü toplumsal etkinlikleri ve katılım sonunda geliştirdikleri fikir birliğine dayanır.

Eisenstadt, modernleşmeyi “tarihi olarak Batı Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da geliştirilmiş olan sosyal, ekonomik ve siyasi sistemlere yönelik bir değişme süreci” olarak tanımlamaktadır (Kongar, 1981, s. 217). Eisenstadt’a göre modernleşme iki boyuttaki değişmeyi içermektedir. Bunlar, toplumların sosyo ekonomik değişimleri ve toplumsal örgütlenmedeki yapısal değişimlerdir. Ona göre ekonomik, siyasal ve kültürel alanlardaki değişimler şöyledir:

1. Ekonomik alanda mal, emek ve para piyasalarının gelişmesi ve sanayi kesimiyle ticaret ve hizmetler kesimlerinin, tarım ve madenciliğin önüne geçmesi yönünde olmaktadır,
2. Siyasal alanda siyasal gücün kapsamının genişlemesi, merkezi bir otorite elinde yoğunlaşması söz konusu olmakta, rejimin demokratikleşmesi süreci yaşanmaktadır.
3. Kültürel alanda genel kültürel konular ve değerler arasında farklılaşma görülmekte, din, felsefe ve bilim birbirinden ayrılmakta ve okur yazarlık, laik eğitim gelişmektedir.

Eisenstadt, modernleşme sürecine giren bir toplumun uğradığı sürekli yapısal değişimleri ise şöyle ele alır; siyasal alanda küçük ve parlamenter kliklerden, geniş çıkar gruplarına geçiş ve bürokrasinin genişlemesi şeklinde oluşurken, ekonomik alanda da, küçük ölçekli aile işletmelerinden büyük üretim ve merkezileşmiş, bürokratikleşmiş ticari örgütlenmeler ortaya çıkmakta ve toplumun mesleki sistemi de, bilimsel ve teknik araştırma, sosyal çalışma, iş idaresi gibi yeni meslekler yönlerinde gelişmektedir.

Eisenstadt’a göre modernleşme süreci ile birlikte meydana gelen tüm bu değişimler, toplumda şu konularda çözümlerin görülmesine neden olmaktadır (Kongar, 1981, s. 220-221);

1. Aile geleneksel fonksiyonlarını yitirmektedir,
2. Eski seçkinlerin durumu, demokratikleşmeyle birlikte bozulur,
3. Laikleşmeyi de içeren kültürel modernleşme, gelenekleri ve bunların temsilcilerinin durumunu zayıflatır,
4. Kültürel ve siyasal süreçler kişilik ötesi ilişkileri ön plana çıkararak, büyük kitlelerin merkezi siyasal ve toplumsal sisteme yabancılaşmalarını sağlar,
5. Değişme, gruplar ve birimler arası ilişkiyi ve dolayısıyla çatışmayı ortadan kaldırmaz. Tersine karşılıklı bağımlılığı zorlayarak çatışmayı artırır,
6. Siyasal değişme, toplumdaki değişik çıkar gruplarını siyaset alanında bir araya getirdiğinden dolayı çatışma artar,
7. Modernleşme süreci sonunda toplumda eskiden beri var olan çatışmalar (köylü-toprak sahibi-zanaatkar-tüccar gibi) daha da merkezileşir.

Eisenstadt'a göre bütün bu çözümlerin sonunda, toplumda önemli huzursuzluklar ortaya çıkar ve toplumsal protestolar artar. Toplumsal düzen, toplumsal adalet, bireysel ve kültürel yaratıcılığın tartışmaları yoğunluk kazanır. Bunlar modern toplumların temel ve kaçınılmaz unsurlarını oluştururlar.

Ancak modern ülkelerde kanunlar ve hukuki düzen; ekonomik, siyasal ve kültürel eşgüdümçü, büyük bürokratik örgütler; mesleki kuruluşlar, piyasa ve piyasa mekanizmaları; bilinçli değişme aracı olarak yasama etkinliğinde bulunan ve partiler yoluyla siyasal örgütler arasındaki bütünleşmeyi sağlayan siyasal örgütler ve bazı siyasal süreçler gibi düzenleyici ve eşgüdümleyici örgütler, bu çatışmaları ve değişmeyi bir ölçüde emerler (Kongar, 1981, s. 222).

Parsons çizgisinde yer alan M. Levy, modernleşmenin evrensel bir değere sahip olduğuna, her toplumun eninde sonunda modernleşeceğine inanmaktadır. Levy'i Parsons'tan farklı kılan, her ülkenin kendi modernleşmesini kendisinin yaratacağını ileri sürmüş olmasıdır. Yani, gelişmiş ülkelerin deneyimleri diğer ülkelere bir fayda sağlamayabilir. Çünkü Levy'e göre aslında modernleşme ancak göreceli bir modernleşme olabilir. Bununla birlikte, Levy için de modernleşmenin yönü Batı'ya dönük olmak zorundadır. Levy'nin Parsons'tan diğer bir farklılığı, özellikle A.B.D.'nin kültürünü hedef olarak göstermemiş olmamasıdır. Diğer yandan, Parsons modernleşmenin tamamen olumlu özellikler taşıdığına inanırken, Levy modernleşme sürecinde olan bir toplumun, sistemin kontrolünü elinden kayırma tehlikesiyle

karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, ona göre, modernleşme her zaman mutluluk getirmeyebilmektedir (Cirhinlioğlu, 1998, s. 66).

Levy birbirine oranla modernleşmiş ve modernleşmemiş toplumlar arasındaki farkları şöyle ele almıştır (Kongar, 1981, s. 222-224):

1. Örgütlerin ihtisaslaşması: Modernleşmiş toplumlarda örgütler genellikle ekonomik örgütler, eğitime yönelik örgütler veya siyasal örgütler gibi belirli bir davranış şekli üzerinde örgütlenmişlerdir.
2. Karşılıklı bağımlılık: Modernleşmiş toplumlarda örgütler uzmanlaştıkları oranda, birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıkları da artmaktadır.
3. İlişkilerin farklılığı: Modernleşmiş toplumlarda ilişkilere akılcılık, evrensellik ve işlevsel belirlilik egemendir. Modernleşmemiş toplumlardaki ilişkilere gelenekler, özel ilkeler ve işlevsel dağınıklık görülür. Modern toplumlarda kullanılan bilgi, bilimsel-akılcı bir şekilde elde edilmiştir. İnsanlar kim olduklarına göre değil ne yapabileceklerine göre seçilip değerlendirilmektedir.
4. Merkezileşme eğilimleri: Modernleşmiş toplumlarda merkezileşme, ekonomik ve işe yarar olabilir. Bu durum ahlaki düşüncelerden ve değer yargılarından bağımsızdır.
5. Genel bir değişim ortamı ve pazarlar: modernleşmiş toplumlarda parasal mekanizmalara ve pazarlara çok önem verilir. Paranın değişim gücü geniştir.
6. Bürokrasi: Sonradan modernleşen ülkelerde insanların nasıl ve hangi esaslara göre bürokraside yer alacakları yanında bürokrasinin kendisi de özel sorunlar yaratır. Bürokratlar seçkinler sınıfını oluşturmaya başlar.
7. Ailenin önemi: Modernleşmiş toplumlarda aile ilişkileri aile dışındaki örgütlerde anlamsızdır. Fakat, modernleşmemiş toplumlarda bunun tersidir.
8. Kent-köy karşıtlığı: Modern toplumlarda nüfusun büyük bir kısmı kent merkezlerinde yerleşmekte iken, modernleşmemiş toplumlarda nüfusun büyük kesimi kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerde çalışarak yaşamaktadır.

Levy modernleşmiş ve modernleşmemiş ülkeler arasında bu şekilde bir karşılaştırma yaptıktan sonra modernleşmekte olan toplumların nasıl bir değişmeye uğradığını incelemiştir.

Modernleşme süreciyle birlikte modern toplumlar yönünde bir değişim başlar. Aile içinde eğitim fırsatlarının ve alternatif iş imkanlarının bulunmasıyla birlikte, önceden varolan gerilimler bazı patlamalara yol açar. Aile gibi bazı toplumsal denetim mekanizmalarının



etkileri ortadan kalkarken, toplumsal denetim bir sorun olarak yüksek düzeylere ulaşır. Dolayısıyla kişi toplumsal denetimin çözülmesinden doğan bir bireyciliğe sahip olur.

Levy, geleneksel toplumsal denetim mekanizmalarının yarattığı durumun kontrol altına alınabilmesi için; tarımsal üretimin veriminin artırılarak endüstrileşmenin sağlam temellere oturtulması, silahlı kuvvetlerin modernleşmenin dinamik bir gücü olarak kullanılması, milliyetçilik ideolojisi yoluyla kitlelerin belirli amaçlara yöneltilmesi ve modernleşme yönünde duygusal bağlantıları yaratılması ve gelir dağılımının aşağı gelir gruplarındaki kişilere ulaştırılarak toplumda yukarı doğru bir hareketlilik sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur (Kongar, 1981, s. 224-226).

Levy'nin modeline koşut nitelikleri taşıyan bir modernleşme modelinde N. Smelser tarafından geliştirilmiştir. Smelser'a göre modernleşmeye yol açan süreçler şunlardır (Güven, 1999, s. 237);

1. Basit ve geleneksel tekniklerini, bilimsel bilgiye dayalı teknolojilerin alması,
2. Aile içi üretim yapan tarımdan, pazar için üretim yapan tarımsal yapıya geçilmesi,
3. Sanayide insan ve hayvan gücüne dayalı üretimden, makine gücüne dayanan üretime geçilmesi,
4. Ekolojik alanda köyden kente doğru bir hareketlilik.

Bu süreçler toplumda bir takım değişimlere yol açmaktadır. Uzmanlaşmış ve daha özerk toplumsal birimlerin ortaya çıkmasıyla belirlenen yapısal farklılaşma; farklılaşma nedeniyle işlemez hale gelen eski toplumsal düzenden dolayı niteliğini değiştiren kurumlardaki bütünleşmeler ve değişimler; yapısal farklılaşmaların ve oluşması beklenen bütünleşmenin birbirine koşut olarak meydana gelmemesinden dolayı kaynaklanan toplumsal sorunlar ve rahatsızlıklar bu değişimlere örnek olarak gösterilebilir (Güven, 1999, s. 237- 238).

Görüldüğü üzere Smelser'a göre modernleşme; gelenekselci güçler, farklılaşma güçleri ve yeni bütünleşme güçleri arasındaki üç karşıt yönlü bir süreç olarak değerlendirilmiştir (Türkdoğan, 1996, s. 79).

Smelser, Levy'de olduğu gibi modernleşme süreci içerisinde geleneksel yapının çözülmesi ve modern yapının tam oturmamasının ve bir dönem bu ikili yapının bir arada varlığını sürdürmesinin toplumsal alanda ciddi sorunlar ve rahatsızlıklar doğurabileceğine işaret etmiştir.

Cyrril E. Black, modernleşme kavramını sadece kültürel, ekonomik, siyasal alanlardaki bir değişim olarak değil; birbiriyle ilişkili bir çok sürecin etkileri ve bu etkilerin bütününi anlatan bir kavram olarak incelemiştir. Ona göre modernleşme kendisini oluşturan süreçler bütününden oluşan ancak bu bütünden farklı, daha üst bir bütünlüğü ifade etmektedir.

Black, geleneksel bir toplum ve modern bir toplum arasındaki farklılıkları düşünsel, siyasal, ekonomik, toplumsal yapı ve psikolojik alanlarda belirlemeye çalışmıştır. Buna göre düşünsel alanda, modern toplumlarda teolojik bilgilere dayanan düşünsel çerçevenin yerini, bilimsel bilgiye dayalı pozitivist ve laik bir düşünsel çerçeve almaktadır. Siyasal alanda modernleşme, kamusal alanda merkezi bir yönetimin güçlenerek, sınırları dahilindeki her yurttaşa ulaşabilmesini ve daha önce aile, köy, toprak sahibi ve kilise gibi geleneksel kurumların işlevlerini yüklenmesini beraberinde getirmektedir. Modern devlet, üstlendiği işlevleri bürokratik bir örgütlenme ve hukuk düzeni ile yerine getirmektedir. Ekonomik alanda modernleşme sürecinde uzmanlaşma, artı ürün, yatırımlar, sermayenin verimli kullanılabilmesi amacıyla oluşturulan mali kuruluşlar, iç ve dış ticaretin artması, kitle üretimi, makine gücünün kullanılması ve teknolojik yenilik önemli roller üstlenmektedir. Modernleşme toplumsal yapılarda derin değişimlere yol açmaktadır. Nüfus, köyden kente göç etmekte, aile yapısı çekirdek aileye dönüşmekte, coğrafi hareketlilik artmakta, okuma yazma oranı toplumun tamamına yayılmakta, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler azalmaya başlamakta, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması yoluyla toplumda bütünleşme süreci hızlanmakta, nüfusun yarıdan fazlası sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmakta, yaşam ümidi artmakta, gelir dağılımında adalet sağlanmaktadır. Tüm bu değişimler bireylerin bağıllık odaklarını yerelden ulusala, topluluktan topluma aktarılmasını beraberinde getirmektedir. Değişimler bireylerin psikolojik yapılarında da farklılıklar yaratmaktadır. Modern olmayan toplumlardaki katı toplumsal örgütlenme biçimleri bireyciliğin gelişmesini engellemekteyken, modern toplumda kişisel başarının psikolojik öğeleri, uyarlanabilirlik, girişim ruhu ve empati olarak belirlenmiştir (Black, 1989, s. 20-35).

Black'e göre bir toplumun modernleşmesi başlıca dört aşamadan geçmektedir.

1. Modernleşmenin Zorlaması: Geleneksel bir toplumun modern düşünce ve kurumlarla ilk karşılaşması ve modernleşmeye savunanların ortaya çıkması,
2. Modernleştirici Önderliğin Sağlamlaştırılması: Genellikle yıllarca süren ve normal olarak sert olan bir ihtilalci uğraş sırasında iktidarın geleneksel önderlerden, modernleştirici önderlere geçmesi,

3. Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm: Kırsal ve tarımsal ağırlıklı yaşam biçiminden kentsel ve endüstriyel ağırlıklı yaşam biçimine dönüşmesi,

4. Toplumun Bütünleşmesi: Ekonomik ve sosyal dönüşümün bütün yönleri ile, toplumun sosyal yapısının esaslı biçimde yeniden örgütlenmesinin gerçekleşmesidir (Black, 1989, s. 73-74).

Black'e göre "bu dört aşamanın mantığı gelişme seviyelerinin çok ayrımlı olması bağlamında ele alınmalı ve her toplumun modernleşmesi onun kendi gelenekli kalıtı, kaynakları ve liderliği açısından değerlendirilmelidir. Toplumların bu aşamalara göre karşılaştırılması modernleşirmeyi dünya ölçüsünde bir süreç olarak düşünmenin bir aracı olması bakımından yararlıdır, ama bu herhangi bir toplumun kendi yolunu genel özellikler dışında kendinden önceki başka toplumların deneyimiyle bulabileceği anlamına da gelmez (Türkdoğan, 1996, s. 80- 81).

Az gelişmiş ülkelerin kültürel yaşamları ile kalkınmaları arasında bir ilişki kuran eski fakat oldukça yaygın bir şekilde bilinen kuramlardan birisi de Bellah'ın kuramıdır. Weber'in doğu-batı dinleri karşılaştırmasından hareketle, dinin ya da inançların bireylerin ekonomik davranışlarını yönlendirebileceği görüşünü paylaşmaktadır. Bu düşüncesini, Japon kültüründen esinlendiği örneklerle desteklemiştir. Ona göre Japonlar geleneksel Doğu Asya Dinlerini kendilerine özgü bir şekilde yorumlamayı bilmeleri nedeniyle, diğer Asya toplumlarından farklılaşmışlardır. Din olgusunu, ekonomik üretkenlikle ilişkilendirmişler, bireye sorumluluk ve fedakarlık duygularını aşılıyarak sermaye birikimini sağlamışlardır. (Cirhinlioğlu, 1998, s. 67). Sonuç olarak Bellah, modernleşmenin temelinde az gelişmiş ülkelerde dinsel ve kültürel yapının değişmesinin yatmakta olduğunu, gelişme için bunun gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Rostow'a göre modernleşme sürecinde başarılı olabilmek için kültürel yaşamın düzenlenmesinden daha önemlisi ekonomik yaşamın düzenlenmesidir. Rostow'un modeli öz olarak tamamen az gelişmiş ülkelerin nasıl kalkınacaklarına ayrılmıştır. Ona göre, toplumsal, ekonomik gelişmenin beş aşaması vardır. Bu gelişme çizgisi, geleneksel toplumdaki kitle toplumuna kadar gider. Bu ikisi arasındaki diğer aşamalar sırayla;

- Kalkış için gerekli ön koşulları sağlama aşaması,
- Kalkış (take-off) aşaması,
- Olgunluğa Geçiş aşamasıdır.

Bu aşamalardan az gelişmiş ülkeler açısından en önemli olanı 'kalkış' aşamasıdır. Az gelişmiş ülkelerin bu aşamaya gelebilmek için yapacakları hazırlık için içinde buldukları ekonomik açmazları aşabilmelerini sağlayacak dışardan gelecek bir yardıma ihtiyaçları vardır.

Rostow, 'kalkış' aşamasında girişimci bir elit (seçkinler) grubun varlığını şart koşmaktadır. Bu grubun gelişmiş toplumların nasıl geliştiğini anlayarak, öğrendiklerini kendi toplumlarına uygulamaları gerektiğini söylemektedir (Cirhinlioğlu, 1998, s. 69- 70). Rostow için az gelişmişlik kitlesel tüketim dönemine yönelen gelişme aşamalarındaki engeller sorunu olarak görülmüştür. Uzun vadede kurumları ve değerleri yeniden düzenledikçe ve modernliği destekleyecek tarzda uyum sürecine girdikçe bu ülkelerde kaçınılmaz olarak dünyanın ileri sanayi ülkelerine benzeyeceklerdir. Kendilerini kilitleyen ve toplumsal durağanlığa yol açan zincirlerden kurtulurlarsa onlar batı ile aralarındaki mesafeyi hızla kapatarak modernleşeceklerdir (Kömeçoğlu, 2002, s. 13).

Mc Clelland bir ülkedeki aydınlara, girişimcilere kalkınma, gelişme sürecinde çok önemli bir sorumluluk düştüğüne inanmakta ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin kalkınmasına ilişkin eriştiği şu sonucu sunmaktadır; Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde ekonomik alanda yatırım yapan girişimcilerin başarıya olan güduları artırılmalıdır veya az gelişmiş bir ülke ancak başarıya güdülenmiş bir grup yaratabilirse azgelişmişlikten kurtulabilir.

Girişimciler, dış yardımları kalıcı ve üretken alanlarda nasıl kullanabileceklerini düşünmelidirler. Bunun yolu ise gelişmiş ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ve başarının sırlarının bu ülkelerden öğrenilmesidir. Başarıya güdülenmemiş ülkeler ekonomik olarak gelişip kalkınamayacaklardır (Kömeçoğlu, 2002, s. 13).

Alex Inkeles'e göre modernleşme bireysel düzeyde ortaya çıkan bir değişimdir. Bu bakımdan bireyin zihinsel durumu ile yakından ilgilidir (Türkdoğan, 1996, s. 78- 79).

Inkeles, Mc Clelland gibi, kalkınma sürecinde bireylerin nasıl bir sorumluluk üstlenebilecekleri ve rollerinin gerçek anlamda ne olabileceğini araştırarak, az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki farkları sergilemeye çalışmıştır. Ona göre bazı bireysel özellikler (örneğin yeniliklere açık olmak, otoriteden bağımsız davranmak, bilime inanmak vb.) evrensel nitelik taşır. Inkeles'e göre azgelişmiş ülke bireyleri bu özellikleri yaygın bir şekilde kabul ederlerse, gelişme çizgisinde başarılı olabilirler. Bu değerlerin aktarılmasında en

önemli araç eğitimidir. Az gelişmiş ülkeler, kalkınabilmeleri için eğitim sistemlerini modern anlayışlara göre düzenlemek durumundadırlar (Cirhinlioğlu, 1998, s. 71).

Modernleşme teorilerinin siyasal alandaki ifadesini ise siyasal gelişme (modernleşme) teorileri oluşturmaktadır. Siyasal gelişme bağlamında siyasal bütünleşmeyi konu edinen çalışmalar etnik kimlikler ve dayanışmaları doğrudan ele almaktadır.

Siyasal bütünleşme kavramı değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Huntington, Myron Weiner'in bu değişik özgül anlamlar için beş genel kullanım tarzı belirlediğini yazmaktadır. Bunlar: 1-) Ulusal bütünleşme, kültürel ve sosyal bakımdan farklı grupları tek bir yerel birim içinde bir araya getirme ve bir ulusal benlik yaratma sürecidir. Bu, genellikle, farklı etnik, dinsel, dilsel ya da diğer grup ve tabakaları içinde bulunduran çoğulcu toplumlarda söz konusu olur. Bu anlamda ulusal bütünleşme, farklı grup veya tabakalardaki bireylerin ulusa karşı taşıdıkları öznel duyguları ifade eder, 2-) Yerel bütünleşme, bağımlı siyasal birimler veya bölgeler üzerinde, ulusal merkezi otoritenin kurulmasıdır, 3-) Seçkin-Kitle bütünleşmesi, hükümetle yönetilenler arasındaki ilişkilerin kopuk olmamasıdır, 4-) Bütünleşme, bir sosyal düzeni devam ettirmek için gerekli asgari değer oydaşımı anlamına da gelebilmektedir (Huntington ve Dominguez, 1985, s. 85).

Burada etnik grupları doğrudan konu alan ulusal bütünleşme konusuna ağırlık verebiliriz. Connor, Deutsch'un toplumsal iletişim ve asimilasyon konularındaki çalışmalarının ulusal bütünleşme alanında oldukça etkili bir yere sahip olduğunu söylemektedir (Connor, 1994, s. 30).

Deutsch, ilk baskısı 1953 yılında yapılan *Milliyetçilik ve Sosyal İletişim (Nationalism and Social Communication)* isimli çalışmasında kentleşme, endüstrileşme, okullaşma, iletişim ve ulaşım kolaylıkları ve benzeri biçimlerde meydana gelen modernleşme süreçlerinin toplumsal hareketliliğin artmasıyla beraber asimilasyona yol açacağını belirtmiştir (Connor, 1994, s. 30). Başka bir çalışmasında, asimilasyonun gerçekleşmesi için dört aşama saptamıştır: "ortak bir ulus devlete siyasal olarak katılmaya karşı açık veya gizli direniş; benzeri birleşik bir yönetimin emirlerine pasif olarak uyum gösterme şeklinde en düşük seviyede bütünleşme; devam eden etnik veya kültürel grup birlikteliği veya farklılığına rağmen ortak bir devleti aktif olarak destekleme noktasında daha derin siyasal bütünleşme; ve son olarak, tüm grupların ortak bir dil ve kültüre asimilasyonu- bunlar kabileden ulusa giden yoldaki temel safhalar olabilir" (Connor, 1994, s. 33)



Deutsch toplumsal hareketliliği, “belli başlı eski sosyal, ekonomik, ve psikolojik bağlılık kümelerinin aşınıp kırılması, insanların yeni sosyalleşme ve davranış örüntülerine açık hale gelmeleri süreci” olarak tanımlanmaktadır (Huntington ve Domingez, 1985, s. 87). Diğer bir deyişle, işlevselci bir bakış açısının dilini kullanacak olursak, modernleşme ile birlikte geleneksel toplum yapısı çözülecek ve siyasal modernleşmenin beraberinde getirdiği sendikalar, partiler ve devlet kurumları tarafından tekrar bütünleştirilecektir. Kitle iletişim araçlarının ülke çapında yaygınlaşmasıyla beraber insanlar belkide daha önce varlıklarından haberdar olmadıkları insanlarla paylaştıkları ortak değerlerin farkına varabilecek ve ortak bir ulusal kimlik geliştirebilecektir. Diğer yandan ulaşımın kolaylaşmasıyla beraber, kırsal alanlarda geleneksel ilişkiler içinde yaşayan genç ve yetenekli kişiler ekonominin gelişen sektörlerinde iş sahibi olmak üzere kentlere gelecek ve böylelikle azınlık veya kabilesel grupları zayıflayacaktır (Connor, 1994, s. 33). Bu bütünleşme süreci ise toplumun çevresine uyum sağlayabilmesi ve sürekliliğini devam ettirebilmesi amacıyla bir takım kültürel fedakarlıkların yapılmasını gerektirebilecektir (Smith, 1983, s. 43).

### 1.1.3 Küreselleşme

Küreselleşme günümüzde gerek bilimsel, akademik, gerekse siyasal, bürokratik düzlemlerde çeşitli vesilelerle kendisine en çok atıf yapılan, en sık anılan kavramların başında gelmektedir.

Küreselleşme kimileri için özgürlük, açıklık ve karşılıklı etkileşim temelinde yeni ve daha iyi bir dünyanın kurulmasında anahtar bir süreç, kimileri için de eşitsizlik, sömürü ve gelişmişlerle az gelişmişler arasındaki uçurumun daha da açıldığı bir dünyaya kapı aralayan dehşet verici bir süreçtir (Acar, 2002, s. 13). Küreselleşmenin nasıl yorumlanması gerektiği üzerine birbirine zıt iki tez vardır.

1. Küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demektir; önüne geçilemeyecek ve üstelik de geçilmemesi gereken, dahası desteklenmesi gereken bir süreçtir. Bu fikirde olanlara göre küreselleşmenin herkese yararı vardır.

Ekonomik bakımdan; küreselleşme dünya kaynaklarının en akılcı ve en verimli biçimde kullanılmasına olanak vererek toplam dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmaktadır ki, orta vadede bunun herkese, şu anda kökten değişme nedeniyle geçici zarara uğramakta olanlara bile yararı olacaktır.

Siyasal bakımdan; küreselleşme demokrasi getirmektedir. Bu iki yoldan olur. Birincisi, Batının demokrasi ve insan haklarına dayanan temel değerleri küreselleşme aracılığıyla az gelişmiş ülkelere taşınır. İkincisi, iletişim alanındaki gelişmeler kamuoyunun her şeyden anında haber almasını hızlandırdığından demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendiren bir etki yapmaktadır. İletişimin gittikçe ucuzlaması ve herkesin uzanabileceği bir hale gelmesi nedeniyle bu etki hızlanarak artacaktır.

Uluslararası düzen bakımından; Dünyaya Batı düzeninin egemen olması, ideolojik kavgaların sona ermesi demektir. Amerikalı Francis Fukuyama'ya göre böylece artık tarih de sona erecektir, çünkü Batının kapitalizmine ve demokrasisine karşı bir rakip çıkamayacaktır. Artık temel çatışmalar ortadan kalkacak, görülebilecek olan sürtüşmeler de bu yeni dünya düzeninde “uyuşmazlıkların barışçı çözümü” yolu ile denetim altına alınacaktır.

## 2. Küreselleşme, emperyalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır.

Ekonomik bakımdan; küreselleşme, Batının ekonomik düzeni olan kapitalizmin ulusal kabına sığamadığı, dünyaya yayılmak istediği durumdur. Amaç, tüm dünyayı Batı kapitalizmine pazar yapmaktır. Bu ilişki “eşitsiz bir değişim” olduğu için az gelişmiş bölgelerin aleyhinedir. Dünyadaki gelir dağılımı korkunç bir biçimde bozulacaktır.

Siyasal Bakımdan; Küreselleşmenin getirdiği “demokrasi ve insan hakları” kavramları bir aldatmacadan ibarettir. Bunlar iç dinamik sonucu ortaya çıkmadıklarından ve ithal kavramlar olduklarından dikiş tutmamakta, üstelik az gelişmiş ülkelerde hem azınlıklar ile çoğunluklar arasında, hem de ülke içindeki gruplar arasında daha fazla çatışmalara yol açmaktan başka işe yaramamaktadırlar. Sonunda ise olan azınlıklara olacaktır. İkincisi ve daha önemlisi, batılı ülkeler bu kavramları az gelişmiş ülkelerin iç işlerine müdahale etmek ve bu ülkelerdeki ulusal devleti daha da zayıflatarak amaçlarına daha kolay varmak için kullanmaktadırlar. Üstelik bu durum sonucu güçlü lider istekleri ortaya çıkmakta, baskıcı rejimler kurulmaktadır. Uluslararası düzen bakımından; küreselleşmenin başlıca sloganı olan “Yeni Dünya Düzeni” kavramı tam anlamıyla bir düzensizliğin hatta kaosun ifadesidir. 1990'larda uluslararası

çatışmaların sayıca artması, nitelikçe ise hızlanması ve vahşileşmesi, yeni dünya düzeninin aslında ne olduğunu fazla söze gerek bırakmadan açıklamaktadır (Oran, 2001, s. 1-4)

Küreselleşme konusunda üç temel yaklaşımın özelliklerini belirtmek gerekir (Kili, 2002, s. 192-193);

1. “Kenichi Ohmae gibi “hiper” aşırı küreselleşme yandaşları küresel ekonomi karşısında ulus devletin önemsiz aktörler haline geldiğini, ulus devletin işlevini yitirdiğini ve ulus devletin artık bir hayal olduğu savındadırlar.
2. İkinci grubu “septikler” olarak tanımlayabiliriz. Aralarında L.Weiss ve S.Krasner gibi düşünürlerin yer aldığı bu grup küreselleşme savlarını çürütmekte ve dünya ekonomisinin küreselleşmediğini, fakat dünya ekonomisinin üç büyük gücün ABD, Avrupa ve Japonya’nın egemenliği altında olduğunu, sermayenin “enternasyonalleştiğini” savlamakta ve bugünkü dünya ekonomisinin gidişatının “Kuzey ve Güney” arasındaki farklılıkları artırdığına ve nüfus başına düşen gelir açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumun büyüklüğüne işaret etmektedirler.
3. Üçüncü yaklaşımın savunucuları olan grubu da “transformationalistler” yani “değişimciler” olarak tanımlayabiliriz. Bu grup içinde yer alan J. Rosenau, A. Giddens ve M. Castells gibi düşünürler çağdaş küreselleşme politikalarının ulus devletin işlevlerinin, gücünün ve otoritesinin yeniden tanımlanması ve ulus devletin yeniden yapılanması gerektiğine işaret etmektedirler. AB içinde egemen gücün ulusal, yerel ve uluslararası otoriteler arasında paylaşıldığı konusunu görüşlerinin en somut örneği olarak öne sürmektedirler”.

Küreselleşmenin bu iki zıt yönünü ve küreselleşme konusunda başlıca yaklaşımları ele aldıktan sonra bu çerçevede içinde çeşitli tanımlamalarına yer verebiliriz.

“Küreselleşmeyi, en kısa ve doğru biçimde, Batının alt yapısıyla ve üst yapısıyla tüm dünyaya yayılmasıdır biçiminde tanımlayabiliriz. Günümüz dünyasında buradaki alt yapı sözcüğünün anlamı kapitalizmdir, üst yapının anlamı da akılcılık (rasyonalizm), laiklik ve demokrasi olarak belirtilebilir” (Oran, 2001, s. 4).

“Küreselleşme olgusu geniş kapsamlı olarak “dünya insanların tek bir dünya toplumunda (küresel toplumda) bütünleşmesi sürecidir” biçiminde tanımlanmaktadır. Yine bu bağlamda küreselleşme için, “dünya çapında toplumsal bağların, ilişkilerin yaygınlaşması,



yoğunlaşması; ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin, bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin sınırları aşarak dünyaya yayılmasıdır” şeklinde genel bir tanım da verilmektedir. Küreselleşme bilgi ve iletişim sistemlerine dayanan bilgi toplumunun ulusal sınırları aşarak yerkürenin her köşesini etkilediği, post endüstriyel bilgi toplumunun oluşumu olarak da tanımlanmaktadır. En iddialı, en geniş küreselleşme tanımı ise “küreselleşme post modern bir uygarlığın doğuşudur”şeklindedir” (Akgüç, 2002, s. 1).

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bir kavram olan küreselleşme içine girilen yeni dönemde öne geçen ve gelişmeleri belirleyen bir olgu olarak etkinlik sağlamıştır. Kavram üzerinde tam olarak anlaşma olmamasına rağmen, daha çok ekonomik kaynaklı bir terim olduğu söylenebilir. İki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya doğru bir dönüşüm süreci içerisinde küreselleşme, dünyanın bütünleşmiş tek bir Pazar haline gelmesini savunan yeni kapitalizmin uzantısı olduğu ileri sürülebilir (Çeçen, 2002, s. 43).

“Ekonomik bir olgu olarak ele alındığında küreselleşme, ilk açılımı ile, reel ve finansal sermayenin yerkürede kendine uygun gördüğü alanlarda yayılması olarak tanımlanabilir”(Önder, 2002, s. 19).

Küreselleşme bir başka tanımlamaya göre; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerleşmiş yapıların ve kurumsal yapıların ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkma sürecidir (Acar, 2002, s. 4).

Küreselleşme bir süreçtir. Bu süreç, ekoloji, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum alanlarındaki oluşumlar yan yana fakat birbirlerine indirgenemeyen varoluşu içerir ve artık egemen ulusal devletlerin değil, ulus aşırı aktörlerin bu varoluşu yönlendirmeye başladığını ifade eder. Bir başka deyişle, küreselleşme çok boyutlu bir ulus aşırı sürecin adıdır (Sarıbay, 2000, s. 188).

Yapılmış olan bu tanımlamaların da işaret ettiği gibi küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve sosyo kültürel olmak üzere başlıca üç önemli boyutu vardır. Toparlanacak olursa; ekonomik açıdan küreselleşme; ticaret, mali akımlar, teknoloji değişimi ile bilginin ve işgücü hareketliliği yoluyla dünya ekonomilerinin birbirleriyle bütünleşmesidir. Siyasal küreselleşme; siyasal sınırların bir devlete belirli bir toprak parçası üzerinde mutlak egemenlik sağlama gücünü yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması,

demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması; dil, din, etnik köken, bayrak vb. siyasal, kültürel semboller düzeyinde monolitik, tek tipçi bir yapıya dayanması, ulus devletin önemini kaybederek uluslararası kuruluşların öne çıkması olarak değerlendirilebilir. Sosyo-kültürel küreselleşme; kültürler arası alışverişin hızlanması, sosyal ve kültürel sembollerin sınır ötesinde tanınır hale gelmesi, giyim kuşam, yemek ve eğlence başta olmak üzere zevkler ve renklerin birbirine daha çok benzer hale gelme süreci olarak tanımlanabilir (Acar, 2002, s. 5).

Küresel terimi sözlük anlamı ile üzerinde yaşanılan dünyayı ifade etmiş olsa da küreselleşme bir olgu olarak gizil olarak küreselleştiren özneye ya da öznelere gönderimde bulunmaktadır. Yani, dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreci dünya üzerinde yaşayan her ulusun, her toplumun ve her insanın hep beraber gerçekleştirmekte karar kıldığı bir olgu değildir. Küreselleşme, küreselleştirmeyi düşünsel, kültürel ve ekonomik bir proje olarak tasarlayıp uygulamaya yönelenlerin olayıdır. Kısaca küreselleşme düşünsel, kültürel ve ekonomik bağlamda yani bütününde, öznesinden bağımsız olarak düşünülemez, bu özne ise tarihsel, düşünsel ve ekonomik olarak batının, batı uygarlığının kendisidir diyerek küreselleşme tanımını Erkızan bu şekilde tanımlamıştır (Erkızan, 2002, s. 65).

Giddens'a göre küreselleşme tarafsız bir şekilde gelişen ve tamamen olumlu sonuçlar içeren bir olgu sayılmaz. Özellikle batı dışı toplumlar açısından rahatsız edici derecede batılılaştırma veya küresel düzende ABD'nin tek hakim güç olduğu göz önüne alındığında Amerikalılaştırma da sayılmaktadır (Sarıbay, 2000.s. 89). Dünyanın herhangi bir bölgesindeki sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel faaliyetler diğer bölgelerdeki bireyleri ve toplulukları etkileme yeteneğine sahiptir. Bu etkilemenin yönü genelde modernleşmesini erken tamamlamış güçlü sosyal ve siyasal yapılara sahip batı ülkelerinden Üçüncü Dünya'nın zayıf ülkelere doğrudur. Tam da bu genel durum yüzündendir ki Giddens bu süreci "modernitenin küreselleşmesi" olarak tanımlamaktadır (Kılınç, 2002, s. 3).

Küreselleşmeyi zaman ve mekan bağlamında açıklamaya çalışan Giddens, toplumların birbirlerinden etkilenmelerinde iletişim araçlarına önemli bir işlevi yüklemiştir. Bu gerçekten de önemli bir noktadır; çünkü iletişim araçları sayesinde küresel düzlemde bir bilgi alışverişi olanaklı hale gelmiştir; ama unutulmaması gereken nokta bu bilgi ortamının fiziksel, teknolojik ve aynı zamanda da içerik bakımından kim ya da kimler tarafından belirlendiğidir. Küreselleşmeyi dünya kapitalist ekonomisi, ulus devlet sistemi, dünya askeri düzeni ve uluslararası işbölümü bağlamında tartışan Giddens en önemli rolü küresel olarak kendini etkin

kılan kapitalist ekonomiye vermiştir. Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır. Ulus devlet sistemini küreselleştirmenin ikinci boyutu olarak gören Giddens her devletin küreselleşme olgusundaki yerini, o devletin sahip olduğu refah düzeyi ve askeri gücü ile sınırlar. Bu bir başka önemli noktanın altını çizmeye de olanak tanır; küresel gelişmeler post-modern söylemlerin ifade ettiği gibi, modernitenin karşıtı değil, onun bir devamı niteliğindedir. Başka bir ifade ile günümüzdeki küresel gelişmeler aslında modernitenin kendisini küresel düzlemde yaratmasıdır. Küreselleşme modernitenin bir sonucudur. Daha açık bir ifadeyle küreselleşme kapitalist modernitenin kendisini ekonomik, politik ve kültürel anlamda yeniden kurmasından başka bir şey değildir.

IMF, BM, NATO, AB gibi oluşumlar küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel anlamda bir “nesne” haline (efendinin nesnesi haline) getirecektir. Küresel bağlamda kendini etkin kılan küresel “özne” artık salt ekonomik hegemonya ile varlığını daim kılamayacağını bilincine varmış görünmektedir. Batı kendine etik bir özne olarak da meşrulaştırmaya girişmiştir. Küresel özne kadın hakları, çocuk hakları, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir. Bu çabanın bir sonucu olarak modern söylemin düşünsel devamı olan post-modern teoriler cinsiyet, etnik ayırım ve farklılığı evrensel bağlamda kurarak gelişmekte olan ülke insanlarına kendilerini nasıl görmeleri gerektiği konusunda da telkinde bulunmaktadır (Erkızan, 2002, s. 70).

Wallerstein’in küreselleşmeye ilişkin çözümlemesi köle efendi diyalektiğinin sosyolojik boyuta taşınmasıdır. Merkez ülkeler belirleyen, etkileyen durumdayken gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler etkilenen, kabullenen ülke durumundadırlar. Başka bir ifade ile, küreselleşme sürecinde az gelişmiş ülkeler efendinin nesnesi konumunda olmaları nedeniyle köleleri temsil etmektedirler. Ekonomiden insan haklarına, etnik kimlikten cinsel kimliğe kadar birçok alanda merkez ülkeler / efendiler kölelerine onların neleri yapması gerektiğini, kendileri için iyi olanın ne olduğunu empoze etmektedirler. Öyle ki bu etkinin nesnesi konumuna düşen yalnızca az gelişmiş ülkelerin politikacıları, devlet adamları ve sanayicileri değil ama aynı zamanda bu ülkelerin entelektüelleri de aynı belirlenime maruz kalmaktadır. İslamcılar, marksistler, liberaller yani batı karşıtı olan ve olmayan ve de özgün olduğunu öne sürenlerin hepsinin düşünme içerikleri, düşünme gündemi bizzat karşı oldukları veya kabul ettikleri Batı’nın söylemi tarafından belirlenmektedir. Bu durumun kendi başına trajik olduğu son derece açıktır. Batılı sosyologlar, ekonomistler ve düşünürler bugün Batı toplumları ile diğer toplumlar arasındaki gelişmişlik farkının nasıl kapatılabileceği veya kapanmadığı durumda da

ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlar üzerinde durmaktadırlar. Burada bile az gelişmiş ülkeler kendi varlıklarını, kendi problemlerini çözemeyen edilgin şeyler olarak görülüp nesne konumuna itilmiş durumdadırlar. Küreselleşmenin öznesi ve nesnesi vardır. Özne yüklemi, yani nesnesini her zaman belirler ve öznesiz yüklem olanaklı değildir. Dolayısıyla küreselleşme olgusunun salt sosyolojik ya da ekonomik sınırlara hapsederek açıklamak ve anlamak mümkün değildir (Erkızan, 2002, s. 73-74).

Küreselleşme politikalarını benimseyen gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkileri irdeleyen Kili'ye göre gelişmiş ülkeler birbirleri ile olan ilişkilerinde hep açık Pazar konumunu sürdürmemektedirler. ABD ile AB ülkeleri arasındaki ekonomik rekabet gittikçe artmaktadır. Daha 1999 yılının başlangıçlarında ABD Avrupa'dan ülkesine ihraç edilen birçok ürüne yüzde yüz gümrük uygulama girişiminde bulunmuştur. Öyle görülmektedir ki küreselleşmenin temel amacı olan açık Pazar, gümrüksüz ticaret az gelişmiş ülkeler için geçerli politikalar değildir. Gelişmiş ülkeler küreselleşme senaryolarını üreten ve az gelişmiş ülkelere uygulamaya çalışan ülkeler kendi aralarında, ulusal çıkarları söz konusu olduğunda himayeci, koruyucu politikalar uygulanmaktadır (Kili, 2002, s. 187).

Küreselleşme, yeni dünya düzenini destekleyen ülkeler küreselleşme politikalarını az gelişmiş ülkelere benimsetmek isterken temelde şu amacı gütmektedirler; gümrüksüz ithalat, açık Pazar, özel girişimi iyi değerler olarak benimsetme, uygulamaya ve ulus devletin koruyucu ekonomi politikalarını ulusal kimlik bilincini, kısacası ulus devleti devreden çıkartmadır (Kili, 2002, s. 187- 188).

Çeçen'e göre Batı ülkelerinden kaynaklanan evrensel kapitalizmin bütün dünyaya yayılması ve yeryüzünde varolan tüm ülkeleri kendi sistemi içerisine alması küreselleşmenin gerçekleşmesiyle gündeme gelmiştir. Batı'nın merkezinde olduğu bir dünyanın, yine batı merkezli bir yapılanmaya yönelmesi küreselleşme olgusu ile gerçeklik kazanmıştır (Çeçen, 2002, s. 143).

Ekonomik alandan çıkarak siyasal ve toplumsal alana yönelen küreselleşme olgusu, her toplumu sarstığı gibi uluslar arası alanda da yeni bazı girişimlerin ve gelişmelerin ortaya çıkmasına giden yolu açmıştır. Kapitalist sermaye birikimi en üst düzeyde gerçekleşince birikmiş sermayeler birbirleriyle rekabete başlamışlar ve aradaki yarış bütün birikmiş büyük sermayelerin uluslar arası alana yayılmasına neden olmuştur. Birikmiş büyük sermaye kendi çıkarları doğrultusunda ait olduğu ülke sınırları dışına çıkarken, beraberinde kendi istediği

düzeni kurma girişimlerini de gündeme getirmiştir. Sınır dışına çıka büyük sermaye gittiği ülkelerde yeterli bir düzen ve güven aramış bu doğrultuda ulusal devlet düzenlerinin yetersiz kaldığı görülmüş, bu devlet yapılarının üzerinde bir uluslar arası yeni yapılanmayı savunmaya başlamıştır. Batı kapitalizmi kendi bölgesinde kurduğu düzeni tüm dünyaya taşıyarak dünya ülkelerini kendi egemenliği altında bir disiplin altına almak istediği noktada, küreselleşme olgusu dünyanın gündemine girmiştir (Çeçen, 2002, s. 143-144).

Çeçen'e göre küreselleşme bütün dünyayı tek bir düzene bağlama yolunda bütün devletlerin önce küçültülmesine sonra da belirli bir süreç içerisinde erimesine giden yolu açmakta, böylece uluslar arası tekelci sermayenin önünde en büyük engel olarak duran ulus devletlerin zaman içerisinde tasfiyesine çalışmaktadır. Devletlerin küçülmesini sağlayacak doğrultuda kamusal alanlar daraltılmakta, ayrıca parçalanmayı gündeme getirecek daha küçük devletlerin oluşumuna giden yollar desteklenmektedir. Toplum içerisinde var olan her türlü alt kimliğin yeniden ortaya çıkartılması, insan hakları adına desteklenmesi, bunların oluşturduğu dernek ve vakıfların sivil toplumculuk adına yurtdışından maddi katkılarla etkin kılınmaya çalışılması, hep yeni dünya düzeni sürecinde görülen gelişmelerdir. Bütün amaç ulusu yok etmek ve ulusun siyasal örgütlenmesi olan ulus devleti yıkmak olduğu için bu doğrultuda ulusal toplumu parçalayabilecek bütün unsurlar ve gelişmeler küreselleşme akımı tarafından desteklenmektedir. Bu amaçla din de kullanılmaktadır.

Küreselleşme teorisine göre ulus devletler sahip oldukları ulusal egemenliklerini, uluslar arası kuruluşlara, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına zaman içinde terk edeceklerdir. Böylece uluslar arası tekelci sermayenin önünde en büyük engel olan ulusal egemenliğe dayalı ulus devletler ortadan kalkacak, egemenliğin devri ve bölüşümünden sonra yeni bir toplum düzeni ortaya çıkacaktır (Çeçen, 2002, s. 148- 149, 151).

Bu anlamda küreselleşme ulus devlet konusunda toparlama yapılacak olursa;

1. Ulus devlet bir ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulusüstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütler burada başat rol oynamaya başlamışlardır.
2. Ulus devlet erkinin aşılmasında ikinci boyut yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir. Küresel boyuttaki bu yeniden yapılanmada amaç çok açıktır; mal, hizmet, her biçimiyle sermaye için dünya pazarı,



serbestleşme-özelleştirme yoluyla kurulurken yerel yönetimler doğrudan küresel pazarla ilişki kuracak, ulusal Pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomi düzlemindeki işlevleri, yetkileri ve sorumlulukları açısından ulus devlet erki en aza indirilmiş bir örgüte dönüşecektir. Uluslar arası sermaye ulus devletten kaynaklanan hiçbir dirençle karşılaşmadan, küresel bir pazara ulaşacaktır (Kazgan, 2000, s. 34- 35).

Küreselleşme, yeni sosyal hareketlerin ve kimlik politikalarının doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Bu hareketler kendilerini hem küresel hem de ulus altı ölçeklerde ifade etmişlerdir. Yeni teknolojileri de kullanabilen bu hareketler, birçok yerel ve küresel kimliğin ulusal kimlikler aleyhine daha da görünür kılmasını sağlamışlardır. Bu sosyal ve siyasal hareketlerin görünürlüğüünün artması iki önemli sonuç doğurmuştur;

- sınıf, cinsiyet, ırk, din ve cinsellik gibi kimliklerle bağlantılı fikirlerin hızla yayılması,
- yerel kültürlerin, geleneksel değerlerin ve etnik siyasetin bir anda ulus devletlerin gündemine oturmaya başlaması (Kılınç, 2002, s. 36- 37).

Tarih sürecinde biri merkezileştirici diğeri merkez kaç hareketleri olmak üzere iki ana eğilim vardır. Bugün de iki zıt eğilim söz konusudur. Bunlar;

1. Bunlardan biri, üretim tekniklerinin ve iktidarın etkinliğini sağlayacak daha büyük ekonomik ve siyasal mekanlar yaratmak yönünde çalışmaktadır. İnsan toplulukları pazarı büyütme çabası içinde sürekli olarak daha büyük birimlere doğru homojenleşmektedir. Nasıl 12. ve 16. yüzyıllar arası ulusal Pazar oluşurken kültür (dil, adet, gelenek, görenekler) homojenleştiyse ve millet böyle oluştuysa, şimdide yer kürenin sınırlarına ulaşan pazarda kültür homojenleşmektedir. Bu uluslar arası ortak kültür, Batı kültürüdür. Tüm dünya bu kültürün etkisindedir.
2. Diğeri eğilim, tersine, mikro ekonomik ve siyasal ortamlar yaratmaya yönelmektedir. Gerek ulusal devlette sınırlı bir mekana özgü olan gerekse kendisinin addetmediği bir mekana mahkum bulunan farklı toplulukların talepleri gittikçe güçlenmekte, bunlar bir yandan farklılıklarının tanınmasını isteyerek diğeri yandan da tarihte kendilerine ait olmuş bir mekan üzerinde hak iddia ederek merkez kaç eğilimi göstermektedirler.

İşte bu iki zıt eğilimin birincisini küreselleşme, ikincisini azınlıklar temsil etmektedir. Bu nedenle bu iki kavram birbirine zıttır. Bunlar tarihin sürekli diyalektik oyununda karşılıklı iki aktördür. Fakat küreselleşmeyle azınlıklar bir anlamda da el ele gitmektedirler. Birinci eğilim geliştikçe, öbürü de gelişmektedir. Milliyetçilik hareketleri küreselleşmeyle birlikte sayıca artmakta ve nitelikçe de sertleşmektedir.

Küreselleşme ile azınlıklar arasındaki bu koşutluk nereden gelmektedir, bir defa, bunların ortak bir karşıtları vardır; ulus devlet. O zayıfladıkça ikisinde doğal olarak güçlenmektedir. İkincisi azınlıkların isteği, ulusal kültürden farklılıkların tanınması temeline dayanan azınlık haklarıdır. Oysa, insan – azınlık hakları, küreselleşmenin altyapı olarak getirdiği kapitalizmin bireyci ve liberal üst yapısının doğal ve temel ürünleridir. Aradaki koşutlukta buradan doğmaktadır (Oran, 2001, s. 59- 61).

Günümüzde neredeyse her toplumda dinsel ve etnik alt kimlikler iç çatışmalara neden oluyorsa ve dağılma ortaya çıkıyorsa ya da ayrılma talepleri gündemdeyse bunun nedenini sadece kültür düzleminde görmek, açıklamaya yetmemektedir. Bunun günümüzde ortaya dökülme nedeni, ulus devletin eski işlevlerini yerine getiremez durumda olmasıdır. Doğa gibi bu toplumlar da boşlukları sevmemekte, boş kalan yeri dolduracak bir şeyler ortaya çıkmakta, alt kimlikli grupların doğan boşlukları doldurma isteği dışarı yansımakta, ayrılma isteği çoğu zaman iç kargaşayla kendisini belli etmektedir (Kazgan, 2000, s. 244- 245).

## 2 ETNİSİTE KAVRAMI VE ETNİSİTE TEORİLERİ

### 2.1 Etnisite Kavramı ve İlgili Kavramlar

Bu başlıkta Batı dillerinde kullanılan etnik, etnik grup ve etnisite kavramlarının anlam ve içeriklerinde gözlenebilecek önemli değişimler genel bir çerçevede verilecektir. Anlam ve içeriklerde meydana gelen değişimlerin genel hatlarıyla belirtilmesi, kavramların günümüz anlam ve içeriklerini ne şekilde aldığı izlenebilmesi açısından yararlı olabilecektir.

Bazı Türkçe metinlerde *etnik* kavramına karşılık olarak *budun*, *soy*, *millet* gibi kavramlar kullanılabilmektedir. Ancak, kavramın tarihsel süreç içerisinde ifade ettiği anlamların Türkçe karşılıkları olarak gösterilen kavramlarla örtüşmemesi sebebiyle bu çalışmada *etnik* kavramı için farklı bir karşılık kullanılmayacaktır. Ayrıca, bu bölümde etnik, etnik grup ve etnisite kavramları için kendi tarafımızdan herhangi bir tanımlama yapılmayacak; sadece kavramların anlam, içerik ve bağlamları hakkında genel yorumlara yer verilecektir. Çünkü, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, değişik zaman dilimlerinde ve değişik yaklaşımlara göre yapılan tanımlamalara yer verilecek; kavramlar, dönemsel koşulların tümlüğü çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Günümüz Batı Avrupa dillerinde kullanılan *etnik* kelimesinin kökenlerinin, Antik Yunanca ve Latince'ye uzandığı görülmektedir. Antik Yunan dilinde kullanılan *ethnos* kelimesi, kavramın kökeni olarak gösterilmektedir (Eriksen, 1996; Connor, 1994). John Hutchinson ve Anthony Smith, *ethnos* teriminin Antik Yunan dilindeki değişik kullanımlarından aşağıdaki örnekleri vermektedir (Hutchinson, Smith, 1996, s. 4):

Antik Yunanlılar *ethnos* terimini değişik şekillerde kullandılar. Homeros'ta *ethnos hetarion*, bir grup arkadaş, *ethnos Lukion*, Likyalı bir kavim ve *ethnos melisson* veya *orniton*, bir arı veya kuş sürüsünü duymaktayız. Aeschylus Persliler'i bir *ethnos* olarak görmekte, Pindar kadınlar veya erkeklerden bahsederken *ethnos aneron* veya *gunakion*, Herodot Medyan halkından bahsederken *Medikon ethnos*, Platon ise bir mübaşir kastı hakkında konuşurken *ethnos kerukion* demektedir.



Yukarıdaki örnekler göz önünde bulundurulduğunda *ethnos* teriminin ortak köken, doğum yeri, kabile, kavimler veya bu insanların yaşadıkları bölgeyi tanımlamak için kullanılmakta olduğu düşünülebilir. Hutchinson ve Smith, tüm bu kullanımların ortak noktasının, bir takım kültürel veya biyolojik özelliklerin paylaşıldığı ve birlikte uyum içerisinde yaşanılıp hareket edildiği bir takım insan veya hayvanları tanımlamak için kullanılmış olmaları olduğunu belirtmektedir. Ancak bu kullanımların Yunanlı olmayan periferik yabancı barbarlar için geçerli olduğunu; Yunanlılar'ın kendilerini tanımlarken *genos Hellenon* terimini kullandıklarını eklemektedirler (Hutchinson, Smith, 1996, s. 4).

Ethnos teriminin yabancı barbar kavimler için kullanıldığını kabul ettiğimizde, bu kavimlere bakış açısının belirlenmesinin yararlı olabileceği düşünülebilir. Böylelikle ethnos teriminin anlamı hakkında ip uçları elde edilebilir. Antik Yunanlılar'ın barbar kabul ettikleri kavimlere veya insan gruplarına karşı tutumlarını Platon'un Menexos'a atfen yaptığı konuşmadan bir bölüme yer vererek ele alabiliriz (Connor, 1994, s. 207).

Bu kentin hafızası çok asil, çok özgür, çok güçlü ve sağlıklıdır ve saf Helenler olduğumuz için doğal olarak barbarlardan nefret eder ve barbarlarla karışmaz. Hiç bir Pelop veya Cadmus veya Aegyptus veya Danaus veya diğer barbarlar bizimle birlikte yaşayamazlar ve yalnızca kanunlara dayanan Helenler bizimle ikamet ederler. Ancak biz burada barbarlarla karışmamış saf Helenler olarak yaşarız. Bu yüzden kent yabancılara karşı gerçek bir nefret edinmiştir.

Yunan kent yaşamında Helen olarak görülmeyen kişilerin dışlanmakta olduğu söylenebilir. Ancak, yabancılara karşı duyulan önyargılara rağmen Antik Yunan'ın ünlü trajedi ve komedi yazarı Aristophanes, kadınların sürüp giden savaşları durdurmak için yapacaklarını anlattığı *Lysistrata* isimli eserinin aşağıda verilen kısmında, yabancılardan ve sömürgelerin siyasal amaçlarla Atina'ya çekilmesini yararlı görmektedir.

Eğer mantıklı düşünseniz, bizim ipliklerimizle yaptığımızın aynısını politikada yapardınız...biz ilk olarak yağı ve pisliği ayırmak için ipi yıkarız; tüm kötü vatandaşlar için aynısını yap, kim olduklarını tespit et ve sopalarla dışarı at – bu kentin reddetmesidir. Daha sonra iş ve hükümet görevleri için gelenlerin hepsini iyice ayıklamalıyız; sonra, hepsini aynı standarda getirmeli, düzensizce aynı sepetin içine atmalı, yerleşik yabancılar veya değil,

müttefikler, devletin borçluları, hepsini bir arada karıştırmalıyız. Kolonilerimizi bir sürü ayrı teller olarak düşünmelisiniz; ayrık liflerin sonlarını bul, onları buraya bir merkeze çek, hepsini bir olarak sar, hepsinden Cumhuriyetin iyi ve sağlam bir tunik örebileceği bir tek büyük sicim yap.

Hutchinson ve Smith (1996, s. 11), etnik önyargı geniş oranda devam etmekle birlikte Helenistik Dönem ve Roma İmparatorluğu'nda da etnik seçkinlerin, Grek ve Roma geleneklerine uyum sağlamaları koşuluyla sosyal ve siyasal kurumlara girebilmeleri için desteklendiklerini belirtmektedir.

M.S. 1. ve M.S. 2. yüzyılları kapsayan Yeni Ahit yazarları ve Kilise Babaları dönemlerinde *ethnos* kavramı Hristiyan ve Yahudiler dışında kalan halkları belirten *ta ethne* şeklinde kullanılmaya başlamıştır (Hutchinson, Smith, 1996, s. 4). Bunun yanı sıra, antik Yunan dilinde doğmak anlamına gelen *gen* fiilinin Latince karşılığı olan *nasci* fiilinin çekimi olan *natio* kavramı, Roma dilinde Roma vatandaşı olmayan kişiler için kullanılmış; Romalılar kendilerini tanımlamak üzere *populus* kavramını tercih etmişlerdir. *Gen* kelimesinden türetilen *gentile* kavramı da yine Hristiyan ve Yahudi olmayan barbar kavimleri tanımlamak üzere kullanılmıştır.

M.S. 4. yüzyılda Theodosius döneminde Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini ilan edilmesinin etnik kavramının kullanım alanını genişlettiği ve bağlamını değiştirdiği ileri sürülebilir. Bu yüzyıldan sonra Latin dilinde *ethnicus*, *ethnica* veya *ethnicum* gibi değişik biçimlerde kullanılan *ethnic* kavramı, *pagan*, putperest, batıl inançlı kişi anlamına gelmektedir. Burada, etnik kavramının içeriğinin anlaşılmasında Hristiyanlığın önemli bir özelliği belirtilmelidir. Hristiyanlık dini, evrensel bir tek tanrı anlayışına dayanmaktadır ve Hristiyanlık dışındaki tüm inançların yanlış olduğu inancı vardır. Hristiyanlar, yanlış tanrılara tapan *pagan*, putperest, batıl inançlı; bir başka deyişle kafir kişileri doğru dine çağırmalıdır. Hristiyan Roma İmparatorluğu, paganizm ve diğer yerel inanç sistemlerine karşı mücadele etmeye başlamıştır. Örneğin, *pagan* geleneği olarak görülen olimpiyatlar ve oyunlar yasaklanmış, tiyatrolar kapatılmış; Antik Yunan, Helen ve imparatorluğun önceki dönemindeki tanrılara tapılması yasaklanmıştır.

Böylelikle Hristiyan Roma döneminde *ethnic* kavramının, evrensel ve doğru tanrının emirlerine göre şekillendirilmeye çalışılan ekümenik düzenin önündeki antik çağdan kalma

Greko-Helen ve barbar tortularla beslenen mikro kimlikleri ve kültürleri anlatan dışlayıcı bir anlamı olduğu düşünülebilir.

Roma sonrası dönemde, Katolik Kilise disiplinli yapısıyla ayakta kalmayı başarmış, ve Ortaçağ Avrupası'nda uzun bir süre tek güçlü kurum olarak kendisini korumuştur. Kilise bu dönem boyunca toplulukların, halkların kültürlerini ve bu bağlamda kimliklerini kendi ideolojisine uygunlaştırmaya çalışmıştır. Örneğin, 8. yüzyılda İngiltere Katolik Kilisesi'nin en önemli temsilcilerinden Cuthbert ve *Historia Ecclesiastica*'nın yazarı Bede, Anglo-Saxon İngiltere'ye yeni ve kilise doktriniyle uyumlu bir "reform edilmiş" kimlik sağlamak üzere çalışmalar yapmışlardır (Brown, 2001).

Yeni Ahit yazarları ve Kilise Babaları dönemlerinden sonra etnik kavramının içerdiği kafir, pagan, batıl inançlı anlamının, oldukça uzun bir süre devam ettiği görülmektedir. Oxford English Dictionary, kelimenin İngilizce'de 14. yüzyıldan, 19. yüzyıl sonlarına kadar kullanımlarından örnekler vermekte; bu kullanımlarda kavramın belirtilen anlamı koruduğu görülmektedir. Aşağıda kelimenin değişik biçimlerini göstermek ve anlam değişikliklerine sebep olmamak amacıyla İngilizce olarak verilen Oxford English Dictionary'deki örnekler, pagan anlamının belirginliğini göstermek için kullanılabilir.

**c1375** *Sc. Leg. Saints, Barnabas* 161 A part of It [the temple] fel done & mad a gret distrucione Of ethnykis. ([Tapınağın] bir bölümü yere devrildi ve etniklere büyük bir yıkım yaşattı.)

**c1470** *Harding Chron. Printer's Pref. ix*, The bible bookes of Iudges and Kynges..farre surmounting all ethnike dooynges. (Bütün etnik uygulamalardan kat kat üstün olan... Hakimlerin ve Kralların incil kitapları.)

**c1534** *tr. Pol. Verg. Eng. Hist. (Camd. Soc.) I. 169* Beinge on all sides beesett with the Tracherie of these rude æthenickes, hee was sodainlie slayne. (Bu kaba etniklerin aldatmacaları tarafından etrafi sarılmış bir şekilde aniden öldürüldü.)

**1545** *Udall Erasm. Par. Pref. 3* An ethnike and a pagane kyng. (Bir etnik ve putperest kral.)

**1581** *Marbeck Bk. of Notes 61* That all composition is against the nature of God even the Ethnicke Philosophers perceived. (Sonradan yaratılan bütün şeylerin Tanrı'nın doğasına aykırı olduğunu etnik filozoflar bile anlamıştır.)

**1588** *Allen Admon. 37* Yf he..heare not the Church, let him be taken for an Ethnike. (Eğer Kilise'nin sözünü dinlemezse etnik olarak görülsün.)

**1611** *Speed Hist. Gt. Brit. vi. xlix. §171* Professing himselfe to be a Christian, and withall protesting that he would not be a soueraigne ouer an Ethnike Empire. (Kendisinin Hristiyan olduğunu olduğunu ibir Etnik İmparatorluk üzerinde hüküm sürmeyi tamamen reddederek.)

**1625** *B. Jonson Staple of N. ii. iv*, A kind of Mule! That's half an Ethnick, half a Christian! (Bir Katır türü! Yani yarı Etnik yarı Hristiyan!)

**1651** *Hobbes Leviath. iii. xlii. 281* Exhorted their Converts to obey their then Ethnique Princes. (Dinlerini değiştirdiklerinden kendilerinin o zamanlarda Etnik olan Prenslarına itaat etmelerini istediler.)

**1664** *Evelyn Sylva (1776) 614* The Ethnics do still repute all great trees to be divine. (Etnikler hala bütün büyük ağaçların kutsal olduğuna inanıyorlar.)

**1728** *Morgan Algiers I. iv. 77* They look upon them [the Jews] as several degrees beneath..Heathens, Ethnicks, Pagans, and Idolaters. (Onları [Yahudileri] kendilerinden birkaç seviye aşağıda görüyorlar. Kafirler, Etnikler, Paganlar, Putperestler.)

1804 Moore *Epist.* iii. iii. 45 All the charm that ethnic fancy gave To blessed arbours o'er the western wave. (Etnik hayalgücünün batıdan gelen dalgaların üzerindeki kutsanmış çiçek bahçelerine verdiği bütün güzellik.)

18.. Longfellow *Drinking Song* vii, These are ancient ethnic revels Of a faith long since forsaken. (Bunlar çok uzun zaman önce terkedilmiş bir dinin eski etnik kutlamalarıdır.)

1851 Carlyle *Sterling* i. vii. (1872) 45, I find at this time his religion is as good as altogether Ethnic, Greekish. (Bu sefer dininin tıpkı Yunanlılarınki gibi tamamen Etnik olduğunu gördüm.)

1873 Lowell *Among my Bks.* Ser. ii. 107 There is first the ethnic forecourt, then the purgatorial middle-space. (İlk önce etnik önsorgulama yeri daha sonra da Arasat'ın bulunduğu orta kısım gelir.)

1875 Lightfoot *Comm. Col.* (1886) 133 Heresies are at best ethnic: truth is essentially catholic. (Günahlar en iyi ihtimalle etniktir: gerçek özünde katoliktir.)

Aynı şekilde, etnik kelimesinin Fransızca karşılığı olan *etnique* kelimesi de Latince kökenine uygun olarak pagan anlamında kullanılmıştır. Grand Robert Sözlüğü, *etnique* kavramının 17. yüzyıla kadar paganlar için kullanıldığını göstermektedir (Sollors, 1996, s. 10).

Verilen örnekler doğrultusunda, etnik kavramının Hıristiyanlık dini için anlam ve içerik açısından olumsuz bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir.

20. yüzyıl sonlarında Kilise ve etnisite arasındaki ilişkileri aşağıda verilen bölümle açıklayan Uyangoda Jayadeva'nın (1995) sözlerinin, bu olumsuzluğun devam etmekte olduğunu gösterdiğini düşünebiliriz.

Bir dünya dini ve hareketi olarak Hıristiyanlık belirgin kimlik farklılıklarını silmiş, aynı zamanda belirli evrensel kimlik unsurları empoze etmiştir. Hıristiyansınız, ama Cenova'dan veya Hırvatistan'dan veya Güney Afrika'dan geliyorsunuz. Hepinizi bağlayan evrensel ve evrenselleştirici bir bağa sahipsiniz, çünkü siz Hıristiyansınız ve evrensel bir topluluğa aitsiniz. İşte bu sebeple etnisite ve milliyetçilik kiliseler için bir rakiptir. Diğer bir deyişle, kilise problemin bir parçasıdır çünkü kilisenin bir düzeyde evrenselleştirici, evrenselci, homojenleştirici bir kimliği bulunmaktayken, kilise üyelerinin mikro-kimlikleri bulunmaktadır. Mikro-kimliklerle makro kimliklerin karşılaşması, evrenselleştirici veya evrensel kimliklerin oldukça parçalanmış kimliklerle karşı karşıya olması insanlar için normal bir tecrübe olmuştur. Bugün kilisenin karşısındaki zorluklardan bir tanesi budur.

Kavramın anlamının, ilk Hıristiyanlardan 19. yüzyıl sonuna kadar, Rönesans, Reform, Aydınlanma gibi köklü değişimlerden sonra dahi yaklaşık 14 yüzyıl durağan kalması

önemlidir. Ancak bu dönemler süresince etnik olarak tanımlanan grupların değişken olduğu göz önüne alınmalıdır. Kavramın, tek doğru din dışındaki inançları kapsadığı düşünülecek olursa Katolik Kilisesi'nin Protestan Kilisesi'ni, Ortodoks Kilisesi'ni veya Yahudiliği ve diğer dinleri etnik kabul etmesi olağan karşılanabilir. Örneğin, Katolik Kilisesi 1960lar gibi yakın bir tarihe kadar Protestanlığı kabul etmemiş; Yahudiliği ise İsa'nın çarmıha gerilmesinden Yahudileri sorumlu tutarak dışlamıştır. Buna karşılık İngiltere Kraliçesi Elizabeth, Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemek amacıyla Katolik İspanya Kralı II. Filip'i *putperest* olarak nitelendirmiştir (Kocabaş, 1985, s. 12).

19. yüzyılda, etnik kavramının yaygın olan anlam ve içeriğinin yanında, bilimsel çalışmalarda kendisini gösteren değişik; ancak, bağlamsal olarak kökenine bağlı kullanımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kullanımların en belirgin olduğu bilim dalları Etnoloji (etnoloji kelimesinin kökeni *ethnos* kelimesine dayanmaktadır) ve antropoloji olarak gösterilebilir. Max Weber dışında sosyolojinin kurucuları sayılan Karl Marks, F. Tönnies ve Emilié Durkheim gibi sosyal bilimcilerin etnik kavramını kullanmadıkları belirtilmelidir.

20. yüzyıl başlarından itibaren, etnik kavramının ve bu kavramla bağlantılı kavramların sosyal bilimler ve günlük dildeki kullanım alanlarının önceleri yavaş; daha sonraları ise giderek artan bir şekilde genişlemeye başladığı söylenebilir.

1935 yılında Lulian Huxley ve A. C. Haddon ırk, kültür ve ulus kavramları arasındaki karmaşıklığı çözmek için insan gruplarını tanımlamada ırk teriminin kullanılmasının bilim sözcük dağarcığından çıkarılmasını önermekte ve ırk teriminden kasıtlı olarak uzak kalarak bunun yerine etnik grup veya halk kelimelerini kullanacaklarını belirtmektedirler (Banton, 2000). Micheal Banton, bu dönemlerde Birleşik Devletler'de İtalyan, İrlandalı, Polonyalı Amerikalılar ve benzer grupların (benzer grupların hangileri olduğu belirtilmemekle beraber kavramın Avrupalı göçmenlere yönelik kullanıldığı düşünülebilir) *etnik azınlık* olarak nitelendirildiğini yazmaktadır (Banton, 2000).

Manning Marable *etnisite* kavramının Büyük Bunalım döneminde değişik Güney ve Batı Avrupalı göçmen gruplarını tanımlamak üzere bir inceleme kategorisi olarak sosyologlar tarafından kullanıldığını belirtmektedir (Marable, 2000). Thomas Hylland Eriksen de, *ethnics* kavramının Amerika Birleşik Devletleri'nde II. Dünya Savaşı dolaylarında genelde Britanya kökenli hakim çoğunluğa göre aşağı görülen Yahudiler, İtalyanlar, İrlandalılar ve diğer insanları tanımlamak için kullanılan *nazik* (vurgu eklenmiştir) bir ifade olduğunu



belirtmektedir (Eriksen, 1996). Ancak *ethnics* nitendirilmesinin yapıldığı grupların toplumda kültürel ve dini açıdan aşağı olarak görülen gruplar olduğuna ve ırk ayırımına konu olan grupları kastetmediğine dikkat edilmelidir.

Etnisite kavramının yeni bir terim olarak sosyal ve siyasal bilimler dağarcığına II. Dünya Savaşı dolaylarında katılmış olduğu görülmektedir. Werner Sollors, kavramın Amerika'da ilk defa "grup farklılaşmasını (Zencilerin ve göçmen ailelerinin Amerika'da doğan çocuklarının problemlerini temsil etmeyen) "ulusal köken"den daha geniş bir temelde kavramsallaştırabilmek üzere", W. Llyod Warner tarafından kullanıldığını ve *Yankee City Series* isimli çalışmada yer aldığını belirtmektedir (Sollors, 1996, s. x). W. Llyod Warner ve Paul S. Lunt, bu serilerden bir tanesi olan *The Status System of a Modern Community* adlı çalışmalarında etnisiteyi "sosyal sistemi değiştiren veya sosyal sistem tarafından değişime uğrayan birkaç karakteristik özellikten bir tanesi" olarak görmektedir ve bu karakteristik özellikler "bireyi bazı birey gruplarından ayırıp diğerleriyle özdeşleştiren" özellikler olarak görülmektedir (Warner ve Lunt, 1942). Böylelikle Warner ve Lunt tarafından etnisitenin, bir grubun üyesi olmaktan kaynaklanan, ulusal kimliğin alternatifi bir kimlik olarak tanımlanmış olduğu söylenebilir. Ayrıca Warner ve Lunt'un etnisite tanımlamasının Siyahları kapsamı dikkati çekmektedir.

1950li yıllarda etnisite terimi sosyal bilimlerde çok fazla yer almazken, 1960lar kavramın giderek önem kazanmasına tanıklık etmiştir. Montserrat Guibernau ve John Rex (1997, s. 1) kavramın, 1960larda sömürgelerin çözülmesi ve Afrika ve Asya kıtalarında yeni devletlerin kurulmasıyla birlikte, sömürge ve ırkçılık karşıtı sosyologlar arasında "kültürel bir gruba ait olmaktan kaynaklanan pozitif duygular" olarak kullanıldığını söylemekteyse de; 1960lı yılların modernleşme ve ulus-kurma teorisyenlerinin *etnik* ve/veya *etnisite* kavramlarına sıcak bakmadıkları da ileri sürülmektedir (Connor, 1994; 29, 68-69; Calhoun, 1993). Bu dönemde *etnik grup* tanımlamasının II. Dünya Savaşı dolaylarındaki kullanımlara ek olarak Afrika, Asya ve Pasifik ülkelerindeki hemen tüm grupları; Flemengler, Walonlar, Baskılar, Kuzey İrlandalılar, Kanadalı İngiliz ve Fransız kökenli insanları; 1960'lı yıllardan sonra Avrupa ülkelerine göç eden Batılı-olmayan göçmen gruplarını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.

Eski sömürge ülkelerinde yaşanan çatışmaların sürekliliği ve Komünist rejimlerin yıkılmaya başlamasıyla birlikte etnisite kavramının olumsuz yönlerinin ön plana çıktığı; eski Yugoslavya topraklarında yaşanan olayları anlatan *etnik temizlik*, köktenci bir ulusçuluk



anlayışını yansıtan *etno-ulusçuluk* ve dünyanın hemen her yerinde yaşanan gruplar arası çatışmaları tanımlamakta kullanılan *etnik çatışma* gibi kavramların sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Donal L. Horowitz'in "Kanlı bir olgu, kansız bir teoriyle açıklanamaz" (1985, s. 140) sözünün, kavramın olumsuz boyutlarını temsil ettiği düşünülebilir.

Guibernau ve Rex günümüzde İngiltere'de *etnik grup* kavramının sadece azınlıkları ve aşağı görülenleri sınıflandırmakta kullanıldığını; ancak hakim ve çoğunluk gruplarının kendilerini *etnik* olarak tanımlamadıklarını, *etnik azınlıklar* teriminin öncelikle beyaz olmayan göçmenler için kullanıldığını yazmaktadır (1997, s. 4). Eriksen de *etnisite* kavramının günlük kullanımlarda azınlık sorunları ve ırk ilişkilerini işaret ettiğini söylemektedir (Eriksen, 1996).

Bu bölümde Antikite'den 20. yüzyıl sonlarına kadar olan uzun bir dönemde etnik, etnik grup, etnisite ve bu kavramlarla bağlantılı kullanımların ortaya çıkış ve değişimleri konusunda genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

## 2.2 Etnisite Teorileri

Kavramsal incelemenin ipuçlarını verdiği gibi, etnisite ve etnisite kavramıyla ilişkili terimlerin ikili bir karakteri bulunmaktadır. Bir yandan, etnik kavramının kullanımı antik çağlara kadar uzanmaktayken, diğer yandan etnisite olgusunun sosyal bilimciler tarafından sistemli bir şekilde incelenmesinin oldukça yakın bir tarihi bulunmaktadır. Yine de, etnisite teorilerinin ele alınabilmesinin kolay bir girişim olmadığı görülmüştür.

Etnisite teorilerinin sınıflandırılması oldukça zor görünmektedir. Bu zorluğun temel sebeplerinden bir tanesinin etnisite konusunun çok farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Etnisiteyi kendisine konu alan disiplinlerden birkaçı olarak felsefe, psikoloji, biyoloji, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, arkeoloji, tarih ve teoloji olarak gösterilebilir. Bu disiplinlerin alt-disiplinleri veya disiplinler-arası çalışmalar ve bu çalışmalarda uygulanan değişik teorik yaklaşımlar ve metotlar eklendiğinde (örneğin Freud Psikanalizinden yola çıkan bir sosyal-psikolog veya determinist bir Neo-Marksist yaklaşımı kullanan siyaset sosyoloğu gibi), konu ile ilgili teoriler ve yaklaşımlar üzerinde araştırma yapan kişi bir teoriler ve yaklaşımlar bombardımanına yakalanabilmektedir. Bu nedenle

çalışmamızda, hem moderniteyle ilişkisi belirgin olan devlet, siyasi iktidar ve ekonomik yapı ile bağlantılı hem de etnisitenin değişik boyutlarını ele alan teorilerin seçilmesine çalışılmıştır.

Etnisite teorilerinin incelenmesinde karşılaşılabilecek başka bir sorunun ise, etnisite ve milliyetçilik kavramları arasındaki farklılığın belirsizliğinden ileri geldiği söylenebilir. İnceleme alanı ve terminoloji olarak neredeyse tamamen aynı temelleri paylaşan – bazı yazarlar ikisi arasında bir fark olmadığını belirtmektedir- etnisite ve milliyetçilik teorilerinde yer alan düşüncelerin hangisi için geçerli olabileceği sorusunun cevaplanması oldukça zordur. Bu sebeple etnisite konusu incelenirken milliyetçilik teorilerinin desteğinden yararlanmak gerekmektedir.

Etnisite ile ilgili teorik tartışmaların izlenmesinde bir diğer sorun, kavramın kısa tarihçesinde belirtildiği gibi, terimin oldukça yeni olması, ancak buna karşılık ifade ettiği içeriğin çok daha önceki dönemler için de kullanılmasıdır. Örneğin 1950’ler ve 1960’ların modernleşme ve ulus kurma kuramcılarının, bugün etnisite terimiyle ifade edilen bağlılıkları veya dayanışma biçimlerini “geleneksel bağlılıklar” olarak gördükleri söylenebilir. Böylelikle geleneksel bağlılıklarla, etnik bağlılıklar arasında bir eşitlik mi olduğu yoksa iki kavramın farklı ilişkileri mi kapsadığı belirsizleşmektedir.

Max Weber öncesinde ve klasik sosyologlar arasında etnisite konusu incelenmemiştir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında geleneksel kimliklerin modernlik ile beraber kısa sürede kaybolacağına dair inanç, bu ilgisizliğin nedenlerinden olabilir.

Ancak, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en ileri ve modern toplumlarından bir tanesi olan Almanya’da Naziler tarafından geliştirilen aşırı ırkçılığın toplumdaki gücü ve 1960’lar A.B.D.’sinde görülen siyah hareketleri sosyologları yeni teoriler üretmeye teşvik etmiştir. Geleneksel dayanışma kaynaklarının tahmin edildiğinden çok daha fazla dayanıklı olması, bu bağların aslında doğal ve “primordial” olduğunu savunan teorilerin ileri sürülmesine yol açmıştır (Bonacich; 1980). Bu teorilere Primordialist teoriler denilmektedir ve kurucuları Edward Shills ve Clifford Geertz olarak gösterilmektedir.

1960’lı yılların sonlarında ise primordializm eleştirilmeye başlamış, araçsalcı teoriler güç kazanmıştır. 1960 Olayları, sömürge dönemi sonrasında Bağımsızlıklarını kazanmış Afrika ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan çatışmaların sürekliliği, en gelişmiş sanayi ülkelerinde dahi etnik dayanışmaların varlıklarını devam ettirmeleri, Sovyetler Birliği’nin

dağılmasından sonra kurulan devletlerdeki çatışmalar, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan "etnik temizlik", Batı Avrupa ülkelerine doğru yaşanan yasa dışı göç ve ulus devletlerin küreselleşme süreciyle birlikte geçirdiği dönüşümler, etnisitenin siyasal alandaki işlevi konusunda oldukça geniş bir literatürün gelişmesinde önemli roller oynayan olaylar olarak görülebilir.

Cora Govers ve Hans Vermulen (1989, s. 1, 2), 1960 sonlarında etnisite çalışmalarında meydana gelen değişimleri iki döneme ayırmaktadır. Bunlardan birincisi Frederick Barth'ın *Ethnic Groups and Boundaries* isimli çalışmasından yola çıkan ve etnik grupların siyasal alanda çıkar grupları olarak incelenmesine yönelik yaklaşımlardır. Bu yaklaşım etnik kimliklerin durumsallığına işaret etmektedir. İkincisi ise 1980'lerin başlarında Eric Hobsbawm'ın (1983) *Geleneğin Keşfi (The Invention of Tradition)* ve Benedict Anderson'ın (1983) *Hayali Topluluklar (Imagined Communities)* isimli çalışmaları ile beraber etnik grupların işlevleri veya örgütlenme ve harekete geçme biçimlerinden çok, etnik kimliklerin ne şekilde sosyal olarak inşa edildiğini ele alan kontrüktivist yaklaşımlardır. Anthony Smith (2001, s. 31-33), modernist görüşler olarak isimlendirmeyi tercih ettiği yaklaşımları Immanuel Walerstein, Paul Brass, Micheal Hecter, Benedict Anderson gibi sosyal bilimcilerin çalışmaları çerçevesinde değerlendirmektedir.

Çalışmamızda, önce Max Weber'in etnik grup açıklamalarına yer verilmiş, daha sonra Primordialist, Araçsalcı, Marksist ve Konstrüktivist etnisite teorilerinin temel ilkeleri ve varsayımları belirlenmeye çalışılmış, bu teorilere yöneltilen temel eleştirilere yer verilmiştir.

Tezimizde, ise katı bir şekilde olmamak üzere, ağırlıklı olarak araçsalcı bir etnisite kavramsallaştırmasının kullanıldığı belirtilmelidir. Çünkü, araştırma sırasında, etnisitenin durumsallığı, yararcılığı ve değişebilirliği ile ilgili kanıtların; sabitlik iddialarından daha kuvvetli olduğu kanısına varılmıştır.

### 2.2.1 Max Weber'in Etnik Grup Tanımlaması

Max Weber, etnik grup kavramını inceleyen ilk sosyal bilimcidir. Orijinal olarak 1922 yılında yayınlanan; ancak kaleme alınmış 1914 öncesinde olan çalışmasında statü grupları çerçevesinde ırk, etnik grup ve ulus konularına değinmiştir (Sollors, 1996, s. 52). Weber'e

göre bir etnik grup “fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri veya kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır”. Etnik grubun bir üyesi olmak için “nesnel bir kan bağı olup olmaması önemli değildir”. Etnik grup üyeliği kendiliğinden bir grup oluşturmamakta, sadece herhangi bir grup oluşumunu – özellikle de siyasal alanda - kolaylaştırmaktadır. Ortak etnisiteye olan inancı uyandıran ise siyasal topluluğun kendisidir. Ancak siyasal topluluğun dağılmasından sonra bile gelenek, fiziksel tip ve dilde büyük farklılıklar bulunmuyorsa ortak kökene olan inanç devam edebilmektedir. Ortak etnisiteye olan bu inancın devam etmesi, akılcı örgütlenmelerin kişisel ilişkilere dönmesi kalıplarını takip etmektedir. Weber’e göre akılcı düzenlemelerin yaygın olmadığı hemen her kurum yüksek dereceli bir topluluk bilinci yaratmaktadır. Bu sebeple, örneğin Antik Yunan siyasal yaşamında karşılaşılan etnik kurgular düşük dereceli bir akılcılaştırmanın işaretleridir (Weber, 1996).

Weber’in ulus ve etnik grup arasında kurduğu ilişkiler ise tam olarak belirgin değildir. Her ne kadar etnik grupları tanımlarken, “sosyolojik bir analize geçiş yapıldığında kavramın en kafa yorucu ve duygu yüklü kavramlardan birisi olan ulusa karşılık geldiğini” (Weber, 1996) belirtmekteyse de, ulusu konu edindiği diğer bir çalışmasında etnik dayanışmanın kendiliğinden bir ulus oluşturmadığını söylemektedir. Örneğin, Büyük Ruslar karşısında her zaman bir etnik dayanışma duygusu taşımış olan Beyaz Ruslar ayrı bir ulus değildir. Aynı şekilde yakın bir zamana kadar Polonya ulusuna karşı dayanışma duyguları çok fazla olmayan ancak Almanlara karşı kendilerini her zaman farklı bir etnik grup olarak gören Yukarı Silesyalı Poller’in de yalnızca Prusya tebası olduklarını söylemektedir. Bir ulus olabilmenin koşulları ise Weber’in tanımından yola çıkılarak belirlenebilir. Buna göre bir ulus “kendisine ait bir devlette kendisini yeterli bir şekilde ortaya koyabilecek bir fikir topluluğudur; bu nedenle bir ulus kendi devletini üretmeye eğilimli olan bir topluluktur”(Weber, 1994). John Stuart Mill’in bir ulus devletin kurulabilmesi için öne sürdüğü iki temel gereklilik olan fizibilite ve söz konusu insanların bu yöndeki istekliliği (Hobsbawm, 1993, s. 24), Max Weber’in görüşleriyle paralellik göstermektedir.

Weber’in etnik gruplar konusundaki görüşlerinin; yine kendisinin akılcılık konusundaki görüşleriyle karşılaştırması ulus altı yapılara bakış açısını ortaya koyabilir. Weber’e göre akılcılık en gelişmiş biçimiyle Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletler’inde görülmektedir. Rasyonellik burjuva özel hukuk ilişkisi, laikleşme; ekonomik düzeyde kapitalist işletmeler etrafında, yönetsel düzeyde de bürokratikleşme çerçevesinde kurumsallaşma yoluyla sosyal yaşamın şekillenmesi anlamına gelmektedir. Günlük yaşam, ilişkilerin bu kurumsallaşma ve

değişim süreçlerinden etkilenme derecesine göre akılcı veya akılcı olmayan olarak nitelendirilebilir (Habermas, 1990, s. 2). Max Weber'in akılcılaşmaya karşı ikili bir yaklaşımı olduğu söylenebilir. Weber bir yandan "akılcılaşma sürecini mekanikleşme, ilişkilerin kişisellikten çıkması ve boğucu tekdüze işleyişle özdeşleştirmekte" (Mills, 1986, s. 51), diğer yandan "kamu yönetiminde, büyük kapitalist işletmelerde ve verimli çalışan siyasi parti aygıtlarında" (Mills, 1986, s. 51) bürokratik yönetimin" yani akılcılaşmanın kaçınılmazlığını öne sürmektedir.

Etnik gruplar ve devlet arasındaki ilişkileri akılcılık açısından ele almak üzere, Kurt Imhof'un Max Weber'in toplum hakkındaki görüşleri hakkındaki değerlendirmelerini göz önünde bulundurabiliriz. Çünkü Max Weber'in etnik gruplar ve ulus kavramları arasında yaptığı ayrım belirsiz olmasına rağmen, her ikisinin de öznel bir inanca dayalı duygusal bağlar olduğunu ve söylemektedir. Her iki kavramında içinde bulunan öznellik ve duygusallık, Max Weber'in akılcılık ile ilgili görüşleri bağlamında ele alınabilir. Imhof Max Weber'in ulus ve devlet arasındaki ilişkilerini incelerken "...ulus devlet "öznel olarak hissedilen" topluluk ilişkilerini akılcı toplumsal ilişkilerle birleştirmektedir. Diğer bir deyişle, modern ulus devlet çıkarlar ve akılcı yönetsel eylem ile duygusal olarak hissedilen "ulusal topluluk" arasında akılcı bir denge oluşturmaktadır. Weber'in kelimelerini değilde Tönnies'in kelimelerini kullanacak olursak, ulus devlet "cemaat ve toplum"un birlikte varolmasını yaratır. Weber'in yaklaşımının yorumlanmasındaki yaşamsal nokta buradadır. Çünkü bu yolla etnik "topluluğa inanç" "kültürün gelişmesiyle" *tarih* haline gelir. Böylece, etnik ve ulusal topluluğun "değer fikirleri" modern çağda akılcı olmayan kalıntılar olarak yorumlanabilir" demektedir (Imhof, 1997). Bu akılcı olmayan kalıntılar "akılcı düzenin iskeletimsi soğuk ellerinden" kaçabilmek ve demir çağında insani duyguları kaybetmemek üzere bir kaçıştır. "Bunların etkinlikleri insanların akılcılığın artan diktelerinden kaçmaya çalıştıklarının bir göstergesidir" (Imhof, 1997). Imhof'un görüşlerine ek olarak, Weber'in etnik örgütlenmelerin düşük bir siyasal akılcılığın işaretleri olarak gördüğünü hatırlatabiliriz. Böylelikle Max Weber'in etnik grupların barındırdığı dayanışma ve ilişki biçimlerini ve etnik gruba duyulan "öznel inancı" toplumun akılcılaşmasından bir kaçış olarak görmüş olabileceği ve kaçınılmaz akılcılaşma ile beraber kaybolacağını isteksizce kabul etmiş olabileceği öne sürülebilir.

### 2.2.2 Primordialist Teoriler



Primordialist etnisite teorileri iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan birincisi grupların kültür, gelenek, dil, din, tarih gibi ayırt edici özelliklerine birinci derecede önem veren teoriler; ikincisi ise biyolojik-genetik özelliklere vurguda bulunan ve etnisiteyi, kıt kaynaklardan yararlanma yarışında avantaj sağlamakta kullanılan akraba seçiminin bir uzantısı olarak gören teorilerdir.

Sosyolog Edward Shills ve antropolog Clifford Geertz, birinci grup primordialist etnisite teorilerinin kurucuları olarak gösterilmektedir (Coughlan ve Eller, 1993; Thompson, 1989, s. 53).

Shills'in din sosyolojisi üzerine incelediği kaynaklardan etkilenecek (Hutchinson ve Smith, 1996, s. 8; Coughlan ve Eller, 1993) yazdığı iddia edilen 1957 yılındaki çalışması *Primordial, Kişisel, Kutsal ve Sivil Bağlar (Primordial, Personal, Sacred, and Civil Ties)* isimli çalışması ve Clifford Geertz'in 1963 yılında yayınlanan *Bütünleştirici Devrim: Yeni Devletlerde Primordial Duygular ve Sivil Politikalar (The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States)* isimli çalışması en çok kaynak gösterilen eserler olarak görülmektedir.

Shills II. Dünya Savaşı'na katılan askerler üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda, "savaşta askerlerin gösterdikleri başarıların ve görevlerine kendilerini adamalarının vatansızlık veya partilerin sembollerine karşı duyulan bağlılıklardan çok komutanlarına, ailelerine ve takım arkadaşlarına olan bağlılıklardan kaynaklandığını" (Thompson, 1989, s. 55) ileri sürmüştür. Bu durum Amerikalı, Alman veya Sovyet askerleri için de aynıdır. Özellikle aile üyeleri arasındaki dayanışmanın olağanüstülüğün ancak kelimelerle ifade edilemeyecek (sözlerle anlatılamayacak kadar derin) bir kan bağına dayanabileceğini söylemiş ve aile içi ilişkileri açıklamak üzere ilk defa sosyal ilişkiler için *Primordial* terimini kullanmıştır (Thompson, 1989, s. 55; Eller ve Coughlan, 1993).

Thompson, Shills'in daha sonra bu bulgulardan yola çıkarak "primordial bağ" tanımını etnik ve ırksal özdeşleştirme sürecine uyguladığını ve "insanların derinlerde yer alan, duygusal ve primordial ilişkilere karşı belirli sosyo-tarihsel koşullar altında etnik ve ırksal kimliklerle tatmin edilebilecek değiştirilemez bir biyolojik ihtiyaçları olduğunu" iddia ettiğini söylemektedir (Thompson, 1989, s. 56).



Burada sözü geçen primordial bağlılıkların tanımı ise Clifford Geertz tarafından yapılmıştır ve kendisinin terimleriyle “...temelde birinci dereceden yakınlık ve akraba bağlantıları, ancak bunların ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmak, belirli bir dili ve hatta bir dilin diyalektini konuşmak ve belirli sosyal uygulamaları takip etmekten kaynaklanan sosyal varoluşun “veriler”inden- veya daha doğrusu kültür bu tür konularda kaçınılmaz olarak işin içine girdiği için doğruluğu kabul edilmiş “veriler”den- kaynaklanan bağlılıklar” (Geertz, 1994) olarak açıklanmıştır.

Geertz’e göre bu “kan, konuşma, gelenek gibi bağların kelimelerle ifade edilemeyecek ve bazı zamanlarda gücüne karşı koyulamayan, kendilerinden kaynaklanan ve kendilerine yönelen, bir yaptırım gücüne sahip olduğu görülmektedir. Bir kişi gerçeğin kendisinden (ipso facto) - kişisel duygusallık, pratik gereklilik, ortak çıkar veya içine düşülen zorunluluktan değil, ancak büyük oranda bu bağın kendisine atfedilen hesaplanamaz mutlak önemin gücünden (kudretinden) – dolaylı akrabasına, komşusuna veya dindaşına bağlıdır” (Geertz, 1994). Bir başka deyişle primordial bağların kaynağının, bu bağların sorgulanmaksızın varlığının ve öneminin kabul edilmesi olduğu düşünülebilir.

Geertz etnisiteyi oluşturan öğeleri; doğruluğu kabul edilmiş kan bağları, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak belirtmektedir (Geertz, 1994). Harold Isaac bir etnik gruba üye olmaktan dolayı elde edilen kimliği, “temel grup kimliği” olarak tanımlamakta ve bu kimliğin de kişinin bedeni, ismi, dahil olduğu grubun kökenleri ve tarihi, ulus, grup veya kabile ilişkileri, dil, din, kültür ve doğum yerinin coğrafyası/topografyası tarafından oluşturulduğunu açıklamaktadır (Thompson, 1989, s. 56).

Primordial bağlılıkların modern devlet sınırları içindeki yeni konumu Geertz’e göre oldukça önemli çatışmalara yol açabilecek niteliktedir. Aşağıda yer verilen alıntının, yeni devletlerde derin bir duyguyla bağlanılan primordial bağlılıklar ve modern devletin bir vatandaşı olmanın gerektirdiği sivil bağlılıklar arasındaki rekabeti vurgulamakta olduğu görülmektedir:

...sivil politika geleneklerinin zayıf olduğu ve etkin bir refah yönetiminin gerektirdiği teknik gerekliliklerinin yeterince anlaşamadığı modernleşen toplumlarda otonom siyasal birimlerin bölgesel olarak sınırlarının belirlenmesinde, tekrarlanarak ve bazı durumlarda sürekli olarak, primordial bağlılıklar tercih edilen temel olarak önerilmektedir...

Kabilecilik, komünalizm veya dar çevrecilik olarak değişik şekillerde adlandırılan probleme, yeni devletlerin karşılaştıkları diğer oldukça ciddi ve başa çıkılması kolay olmayan sorunlardan daha korkutucu ve tehdit edici bir özellik veren şey primordial ve sivil duygular arasındaki dolaysız çatışmanın kristalleşmesidir. Burada yalnızca rekabet halindeki sadakatlikler değil, ancak aynı genel düzen içerisinde ve aynı entegrasyon seviyesinde rekabet eden sadakatliklerle karşılaşmaktayız. Yeni devletlerde diğer devletlerde olduğu gibi sınıf, parti, iş, sendika, meslek veya benzeri bağlar gibi bir çok rekabet içerisinde sadakatlikler bulunmaktadır. Ancak bu tür bağlardan oluşan gruplar, “millet adayı” olabilecek, kendi başlarına ayakta kalabilecek toplumsal birimler olarak düşünülmemektedir. Bu gruplar arasındaki çatışmalar, siyasal bütünlüğü bir kural olarak sorgulanmayan az çok tamamen kabul edilmiş bir terminal topluluk içerisinde meydana gelmektedir. Ne kadar ileri gitseler de, en azından kasıtlı olarak, bu topluluğun varlığını tehdit etmezler. Hükümetleri ve hatta hükümet biçimlerini tehdit etseler de ancak çok nadiren –primordial duygularla karıştığı zaman- milletin kendisini tehdit edebilir. Çünkü milletin referans çerçevesine sahip, karşısına koyabilecekleri alternatif tanımlamaları içermemektedirler. Ekonomik, sınıfsal veya entellektüel başkaldırı devrime yol açabilir ancak ırk, dil, veya kültüre dayanan başkaldırı ayrılıkçılığa, irredentizme veya birleşmeye, devletin sınırlarının tekrar çizilmesine ve hakimiyet alanının yeniden tanımlanmasına yol açabilir. Sivil huzursuzluklar doğal çıkışlarını yasal veya yasadışı olarak devlet aygıtlarına sahip olmakta bulmaktadır. Primordial huzursuzluk daha derindir ve daha zor tatmin edilebilir (Geertz, 1994).

Genel olarak değerlendirildiğinde yukarıdaki parçada Geertz’in toplum içerisindeki grupları, dayandıkları bağlılıklar açısından bir ayrıma tabi tuttuğu ve bunlardan primordial bağlılıklara dayananların bir millet olmak için aday olabileceğini öne sürdüğü düşünülebilir. Eğer bu gruplar, “sivil politika geleneklerinin zayıf olduğu ve etkin bir refah yönetiminin gerektirdiği teknik gerekliliklerinin yeterince anlaşılmadığı modernleşen toplumlarda” kurulu bir devletin sınırları içerisinde yer alıyorsa ve primordial bağlılıklarından kaynaklanan bir huzursuzlukları bulunuyorsa sonuç ayrılıkçılık, irredentizm veya başka bir devlet ile birleşmeye yol açabilecektir. Burada söz konusu olan devletlerin modernleşmekte olan ülkeler olduğu dikkati çekmektedir ve eğer bu devletlerde sivil politika geleneklerinin iyi anlaşılması veya refah devletinin gerektirdiği teknik gerekliliklerin yeterince anlaşıldığı durumlarda etnik bağlılıkların farklı bir anlam taşıyabileceği düşünülebilir.

Primordialist yaklaşımın etnisiteyi açıklamada biyolojik kökenlerin yönü daha ağır basan türevlerinin ise kaynağını Pierre Van Den Berghe'nin öncülüğündeki sosyobiolojik perspektiften aldığı söylenebilir.

Berghe, tezinin merkezinde yer alan düşüncesi olarak etnisitenin ve ırkın (sosyal anlamda) yaşamda kalabilmek için kıt kaynakların kullanılması amacıyla verilen yarışta uyum sağlama maksimizasyonunda rol oynayan akrabalığın uzantısı ve bu sebeple etnik veya ırksal duyguların akraba seçiminin bir biçimi olduğunu söylemekte (1978); Paul Shaw ve Yuwa Wong ise gruplar arasındaki bağlılık bilincinin eski çağlarda yaşamda kalabilmenin önemli bir koşulu olan akrabaların tanınması kapasitesinin bir ürünü olup, genetik olarak insanlarda kodlandığını ileri sürmektedir (Young, 1993, s. 22).

Berghe (1994) akraba seçimini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

...bir hayvan dolaysız olarak kendi üremesi yoluyla veya dolaylı yoldan belirli oranlarda genlerini paylaştığı akrabalarının üremesi yoluyla genlerinin çoğalmasını sağlayabilir. Bu yüzden hayvanların kooperatif davranmaları ve böylelikle genetik olarak bağlı oldukları oranda bir diğerinin koşullara uyumunu arttırmaları beklenebilir. Akraba seçiminden anlatılmak istenen budur. Kısacası, hayvanlar *nepostiktir*; akrabalarını akraba olmayanlara, yakın akrabalarını da uzak akrabalarına tercih ederler. Bu insanlarda olduğu gibi bilinçli olabileceği gibi, daha sık görüldüğü şekilde bilinçsiz de olabilir. Akraba seçimi operatif olmak için bilinçli olmayı önkoşul olarak gerektirmez.

Kişinin kendi uyumu uğruna katlanabileceği fedakarlık yakınlığın derecesin olduğu kadar, fedakar davranışın fayda/maliyet oranına da bağlıdır. Fedakarlık "genetik bencilliğin en son biçimi"dir (Berghe, 1994). Bu yaklaşımda, akraba seçimi ve nepotizmin sebebi "yakın ilişki olmayan organizmalara yapılacak fedakarlığın biyolojik olarak israf" (Berghe, 1996) anlamına geldiği ve bu yüzden Charles Darwin'in daha önceleri belirttiği gibi evrimsel süreçte geri planda kaldığı ileri sürülmektedir.

"Fırsatçı ve akıllı hayvanlar" (Berghe, 1996) olarak insanlar, kendi yaşam mücadelelerine faydası olmayacak organizmalara yanlışlıkla yapılabilecek boşuna fedakarlıkları engelleyebilmek için en kısa sürede güvenilir ve az maliyetli ayırım mekanizmaları geliştirmiştir. Bu mekanizmalar biyolojik özellikler üzerine yapılan ayrımlar temelinde kurulmuş olabileceği gibi kültürel özelliklerin ipucu olarak kullanılabilen araçları

kullanılmaktadır. Özellikle fiziksel olarak farklılığın çok az belirgin olduğu veya hiç belirgin olmadığı durumlarda kültürel unsurlar ayırım yapmakta ön plana çıkabilmektedir.

Böylelikle doğuştan kazanılan ve sonradan toplum tarafından aktarılan primordial bağlara atfedilen “kelimelerle ifade edilemeyecek” önem her ne kadar kültürel unsurlar bazı durumlarda önplanda sunulsa da yine biyolojik temellidir ve kişinin kendisinin veya “kapsayıcı uyum sağlama” kuralıyla ailesi, akrabaları veya içinde bulunduğu etnik grubun veya milletin yaşamda kalması isteğinin bir sonucudur (Grosby, 1996; Berghe, 1996).

Berghe, insanın toplumsallığını anlamak için sadece akraba seçiminin yeterli olmadığını ve bunun yanında iki önemli temelin bulunduğunu söylemektedir. Bunlar, “karşılık beklentisi olan ve akraba ve akraba olmayanlar arasında işleyebilen karşılıklı yarara dayalı kooperasyon olan karşılıklık ve intra-spesifik parazitizm veya saldırıp yoketme amaçlı tek-tarafli yarar sağlamak üzere güç kullanımı anlamına gelen zorlamadır (Berghe, 1994).

İnsan topluluklarını Tip 1 ve Tip 2 olarak ikiye ayıran Berghe; Tip 1 gruplarının etnik, ırksal gruplar gibi ortak köken, kalıtsal ve genelde endogamik gruplar olarak, Tip 2 gruplarını ise siyasal partiler, sendikalar, klüp ve dernekler gibi ortak çıkar üzerine kurulu oluşumlar olarak açıklamaktadır. Bu iki grubun dayandıkları temel dayanışma kaynakları birincisi için akrabalık, ikincisi için de çıkardır (Berghe, 1994).

Berghe'nin tanımıyla “üst-aile” sayılabilecek Tip 1 grupları milyonlarca yıllık süreçler sonucunda akraba seçiminin bir uzantısı olarak evrim geçirmiştir. Selektif baskılar sonucunda insanlar etnik bağlar geliştirerek diğer rakip insan gruplarına karşı güç kazanmak yoluna gitmişlerdir (Berghe, 1994). Böylelikle mitik kurucular veya yaratıcı tanrıların birleştirici ortak kökeninde bir kaç yüz kişiden oluşan kabileler oluşmuştur. Bu geniş insan toplulukları üyelerinin yaşamlarını kaotik ve tehdit dolu dış dünyadan korumakta ve güven içinde yaşamasını sağlamaktadır (Grosby, 1994).

Eğer sosyobiyojik yaklaşımın terimleri kullanılacak olursa, eski çağlarda avcılık ve toplayıcılık için bir yaşam alanındaki nişten ve bu alan için daha geniş topluluklar kurmak yoluyla rekabette avantaj sağlama amacından bahsedebiliyorsak; kaynakların ekonomik sistem içersindeki dağılımından yararlanmak üzere elde edilmeye çalışılan ekonomik nişlerden ve örgütlenmeler yoluyla yaşamda kalmak için verilen rekabette avantaj sağlama amacından da bahsedilebilir. Bunun sonucu olarak Berghe'nin söylediği gibi en ileri endüstri

toplumlarında dahi Tip 1 grupları önemli oranda devam etmekte ve Tip 2 gruplarından çok daha fazla bağlılık ve derinden sadakat sağlamaktadır (Berghe, 1994).

Grupları içi ilişkilerde akraba seçimine dayalı iş birliği normları üyeler arasında çatışmaları engelleyici bir rol oynamaktayken, gruplar arası mücadelede zorlama ön plana çıkmaktadır. Örneğin bir etnik grubun hakim olduğu çoklu etnik yapıya sahip devletlerin kurulmasında zorlama gruplar arasındaki antagonizmin birincil etkenlerindedir (Berghe, 1994). Ancak bazı durumlarda aynı habitat içersinde rekabet gerektirmeyen nişler bulunduğu gruplar arasında karşılıklı yarara dayalı sembiyotik ilişkiler de kurulabilmektedir (Berghe, 1994).

Karşılıklılık ve akraba seçimi kendisini meşru göstermek için herhangi bir dayanağa ihtiyaç duymazken, zorlama bir meşruluk temeline dayanmalıdır. Bu meşruluk endüstri öncesi tüm toplumlarda paternalizm veya ailecilik sistemlerine dayanmaktayken, endüstriyel toplumlarda bu meşruluk zemini kendisini liberalizmden sosyalizme uzanan demokratik değişik ideolojiler yelpazesinde bulmaktadır. Bu değişimin sebebi, küçük ve homojen yapıdaki siyasal birimlerde paternalizmin ideolojik olarak uygun olmasına rağmen, çok etnikli bir yapıya uygun olmamasıdır. Çok sayıda etnik grubun birlikte bulunduğu toplumlarda karşılıklılığa dayalı ideolojiler etnik bağları aşabilecektir (Berghe, 1994).

Devlet kurumlarına karşı duyulması beklenen sadakat ve primordial bağlılıklar arasındaki çatışma ve uyuşmazlık boyutu ön plana çıkan bu teorik yaklaşımın, etnik bağların kalıcılığı konusunda bir ikilem barındırdığı düşünülebilir. Çünkü, bir yandan Geertz erken dönem modernleşme teorisyenlerinden bir tanesi olarak etnik duygulara dayalı çatışmaların güçlü bir devlet yönetimiyle engellenebileceğini öne sürmekte; liberal ve asimilasyonist görüşlere sahip olduğu belirtilen van den Berghe karşılıklı yarara dayalı bir siyasal sistem (daha çok liberalizmi kastettiği düşünülebilir) önermektedir.

Yukarıda genel ilkeleri verilmeye çalışılan Primordialist teoriler ilk bakışta etnik kimliklerin modernleşme süreci karşısında direnme güçleri bulunduğunu ortaya koyar gözükmektedir. Ancak daha dikkatli incelendiğinde, primordialist teoriler ve modernleşmeciler teoriler arasında bakış açısı farklılıkları olmasına rağmen, sonuç olarak ikisinde etnik kimlikleri uyumlaştırmaya yönelik önerileri olduğu dikkati çekmektedir.



### 2.2.3 Araçsalcı Teoriler

Araçsalcı yaklaşımın en önemli varsayımlarından birisinin, Paul Brass ve Craig Calhoun'un belirttiği gibi etnisitenin kültürel, siyasal ve ekonomik seçkinler tarafından toplumda iktidar ve avantajlarını koruyabilmek için siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipülasyonunun bir sonucu olarak görülmesi olduğu söylenebilir (Brass, 1991, s. 25; Calhoun, 1993).

Bir grubu temsil etmek iddiasında olan seçkinler, hem grubun hem de kendilerinin siyasal ve ekonomik pozisyonlarını korumak ve geliştirmek amacıyla. Söz konusu seçkinler değişik etnik kategoriler arasında ve/veya içersinde grupların kültürel öğelerini kullanarak ve bazende bu öğeleri değişikliğe uğratarak veya yeni öğeler icat ederek siyasal iktidar, ekonomik çıkar ve sosyal statü yarışında avantaj elde etmeye çalışmaktadır.

Grupların kültürlerinin ve sosyal yapılarının seçkinlerin yönlendirmelerine açık olması, araçsalcı yaklaşımın diğer bir varsayımı olarak değerlendirilebilir. Seçkinler, toplumun kültürel öğelerini kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilirler ve bu öğeleri kullanarak etnik mobilizasyonu sağlayabilirler. Bu yaklaşıma göre kültür sabit ve değişmez nitelikte değildir ve siyasal ve sosyal koşullara göre değişime uğrayabilir.

Somut ve soyut kültürel öğeler uzun zaman dilimleri içersinde varlıklarını korumuş olsalar da işlevleri farklılaşmakta ve çıkar çatışmalarının yoğunluğu arttığında bu unsurların üzerindeki vurgu çoğalmaktadır (Cohen, 1969). Max Weber tüm tarihin “siyasal eylemin ne kadar kolay kan ilişkisine inanca yol açabileceğini ” (Weber, 1996) gösteren örneklerle dolu olduğunu söylediğinde de aynı düşünceyi taşımış olabileceği düşünülebilir.

Kültür, seçkinler için manipüle edilebilecek sembolleri sunmaktadır. Seçkinler ise bu sembolleri kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda kültürün değişimini sağlayabilirler. Bu kültürel değişim araçsalcı yaklaşımın akılcı aktör türevlerine göre, Brass'ın Micheal Banton'dan esinlenerek yazdığı gibi “etnik grup liderlerinin ve üyelerinin doğru ücret karşılığında kültürlerinin bir takım yönlerinden vazgeçtikleri veya önyargılarını değiştirdikleri bir piyasa modeli ile anlaşılabilir bir pazarlık süreci” (Brass, 1991) olarak değerlendirilmektedir. Burada sözü geçen “doğru ücret” tanımlaması iş imkanlarından ücretlendirme politikalarına; kollektif haklardan bireysel haklara; subvansiyon ve kredi



kullanımından vergi kolaylıklarına ve hatta kanuna uygun olmayan durumlara kayıtsız kalınmasına kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Cohen, 1969; Esman, 1997; Kastoryano, 2000, s. 22).

Araçsalcı yaklaşıma göre, etnisiteye dayalı huzursuzlukların üzerinde uzlaşma sağlanabilecek konular olarak kabul edilmiş olduğu ve uzlaşma masasına oturan tarafların da yerel ve ulusal siyasi, ekonomik ve kültürel seçkinler, etnik liderler, etnik grup üyeleri ve etnik örgütlenmeler olduğu düşünülebilir.

Seçkinler dışındaki kitlelerin, yaratılan mitler etrafında toplanması ve/veya kolektif eyleme geçmesi ve grubun sağladığı kimlik ile kendilerini özdeşleştirmeleri, bireylerin akılcı olarak çıkarlarını maksimize etmeye yönelmesine dayandırılmaktadır (Hether, 1996; Banton 1996). Böylelikle araçsalcı yaklaşımın bir diğer önemli varsayımı karşımıza çıkmaktadır: İnsanlar, toplumsal kurumlar karşısında pasif değildirlir ve akılcı olarak bu kurumları kullanabilirler. Bir başka deyişle tıpkı H. Rudolf Wicker'in, Weber'in "devleti soyut çıkarların örgütlenmiş hali olarak" gördüğünü söylemesi gibi (Wicker, 1997, s. 27) etnisite de etnik grup üyelerinin çıkarlarının bir dışavurumu olarak görülebilir.

Rasyonel İnsan Teorileri, kişilerin kendilerini her zaman tarihsel ve kültürel bağlarla bağlı hissetmeyebileceğini göstermeye çalışmakta ve bireylerin çeşitli komünal kimliklerin sundukları yararlarından, John Rex ve Micheal Banton'ın terimiyle, "ücretsiz yolcu" olarak faydalanabileceğini ileri sürmektedir.

Rasyonalist yaklaşıma göre kişinin bir etnik gruba ait olma isteği, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere kullandıkları bir strateji olarak değerlendirilebilir. Etnik dayanışmalar üyelerinin maddi ihtiyaçlarını, güvenlik ve statü arayışlarını tatmin etmekte kullanılabilmektedir (Esman ve Rabinovich, 1988, s. 12-13).

Bireyler, sadece toplumsal kurumlar tarafından şekillendirilmezler; aynı zamanda bu kurumları kendi çıkarlarına uygun olarak yorumlayıp, kullanabilirler. Etnik gruplar, komünal kimlikler yoluyla çıkarlarını maksimize etmeye yönelmiş kolektif aktörlerden oluşmaktadır (Young, 1993, s. 22). Çünkü, etnisite Daniel Bell'in (1996) söylediği gibi "çıkarları duygusal bir bağla birleştirebilmekte" ve etkin bir eylemde bulunabilmek için gerekli grup büyüklüğünü sağlayabilmektedir (Young, 1993, s. 22).

Etnik grubun üyesi olmak kolektif eylem yoluyla ihtiyaçların karşılanmasını sağlamakla beraber; grup içi ilişkiler birey üyelerin herbiri için eşit derecede yarar sağlamayabilir ve hatta bazı üyelerin çıkarlarına ters düşebilir. Bireyler, geleneksel bağlılıkların maliyeti arttıkça aynı amaçlara daha az maliyete katlanarak ulaşabilmek için alternatif araçlar arasında bir fayda-maliyet analizi yaparak - eğer daha akılcı bir seçenek mümkünse - etnik ilişkilere bağlanmayı reddedebilir (Hechter, 1986). Esman ve Rabinovich (1988, s. 13), diğer kolektif kimliklerin bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada daha başarılı olması durumunda etnik dayanışmaların “kaybolabileceğini veya kullanılmamaktan dolayı işlevini kaybedebileceğini” iddia etmektedir.

#### 2.2.4 Marksist Teoriler

Marksist etnisite teorileri Karl Marks ve Friedrich Engels’in konu hakkında az miktarda söyledikleri ve daha sonraki yıllarda Marks’ın çalışmaları ve düşünce biçiminden yola çıkarak ileri sürülen Marksist Teoriler olmak üzere iki ana kısımda gözden geçirilebilir. Marks ve Engels’in ulus konusundaki görüşlerine ileride değilmiş olduğu için bu bölümde yer almamış, Marks’ın çalışmalarının içerdiği iç mantık ve analiz biçimine dayandırılarak ortaya çıkan Marksist teoriler ele alınmıştır.

Marksist ekol kendi içinde değişik yaklaşımlara ayrılabilir. Thompson (1989, s. 142) bunlardan birkaçını “deneyselci, tarihselci, işlevselci, yapısalci, ve post-yapısalci yaklaşımlar; pozitivist, post-pozitivist, dialektiksel, eleştirel ve hermenötik yaklaşımlar; “otoriter”e karşı “demokratik” yaklaşımlar; ortodoks, ortodoks olmayan ve “Batılı”, “Doğulu” türevler” olarak göstermektedir.

Solomos ve Back (1995), Marksizm’in temel ilkelerinden yola çıkan yazarların etnisite ve ırkçılık alanında ele aldıkları konuları genel bir kategorileştirme altında toplamışlardır. Buna göre Marksist yazarların en sık işlediği konular:

1. Siyasal kurumlar ve etnisite/ırkçılık
  - a. Devletin toplumsal ilişkilerde irksal olarak yapılanmış durumların üretilmesindeki rolü,
2. Özgül tarihsel koşullarda siyaset ve ırkçılık arasındaki içtekileşim,

- a. İşçi sınıfı arasında bölünme kaynağı olarak ırkçılığın rolü (örn: Oliver Cox; *Kast, Sınıf ve Irk (Caste, Class and Race)*, 1948),
- b. Etnisite, ırk ve sınıf arasındaki iç-etkileşimin belirli tarihsel bağlamlarda işçi sınıfı arasında farklı tabakalar meydana getirmesi (örn: Stephen Castles ve Mark Miller; *Göç Çağı (The Age of Migration)*, 1993),
3. Azınlık toplulukları ve göçmen işçilerinin sosyal ve ekonomik haklardan mahrum bırakılması ve siyasal kurumlara eşit derecede katılamamalarına yol açan süreçler, ve
4. Marksizm'in Avrupa merkezli bir iç mantığa sahip olup olmadığı (örn: Cedric Robinson; *Siyah Marksizm (Black Marxism)*, 1983) olarak gösterilebilir.

Marksist dünya görüşüne göre etnik çatışma egemen sınıf tarafından oluşturulan yapay bir çatışmadır (Cohen R., 1999; Horowitz, 1985, s. 106). Yönetici sınıf (kapitalist sınıf) “yanlış bilinçlilik”ler yoluyla sınıflar arasındaki gerçek mücadeleyi gizlemekte ve toplumdaki avantajlı konumlarını sürdürmektedir (Balibar, Walerstein; 2000, s. 107). İşçi sınıfı etnik çıkarların farklı olduğuna inandırılarak kendi içinde bölünmekte ve gerçek düşman ve konulardan (egemen sınıf ve sınıf mücadelesi) uzakta tutulmaktadır (Cohen R., 1999; Horowitz, 1985, s: 106). Etnisite, mücadele edilmesi gereken güçlü bir düşmandır (Fishman, 1996). İşgücü piyasası etnik gruplar arasında düzenlenip, bir veya daha fazla grup daha düşük ücretlerle çalıştırılarak kar maksimizasyonunu sağlanmakta ve daha düşük ücretlerle çalışan gruplardan elde edilen artı ürün egemen sınıf tarafından kullanılmaktadır (Esman ve Rabinovich, 1988, s: 17; Bonacich, 1980). İşçi sınıfı ortak çıkarlarının farkına varıp, uluslararası düzeyde birleşmek üzere eyleme geçtiğinde etnik kimlikler kaybolacaktır (Guibernau ve Rex, 1997, s. 2).

Wallerstein, kapitalizm ve Batı Emperyalizminin 15. ve 16. yüzyıllardaki kökenlerine uzanarak, bir dünya sisteminin gelişimini incelemektedir. Erken kapitalizmin öncelikle ekonomik olduğunu ancak bunun yanında dinsel ve kültürel amaçlar da taşıdığını göstermektedir. Erken kapitalizmin sömürgeci nitelikte olduğunu ve sınıf yapısının korunması ve kar oranlarının en yüksek seviyede gerçekleşmesi amacını taşıdığını belirtmektedir (Kourvertariz ve Dobratz, 1975, s. 70). Wallerstein, *Kapitalist Dünya Sistemi (The Capitalist World System)* isimli çalışmasında dünya sistemi kavramsallaştırmasını ırksal ve etnik süreçlerin incelenmesine uygulamıştır (Thompson, 1989, s. 117). Thompson (1989, s. 117), bu kitapta yer alan düşüncelerden yola çıkarak, Wallerstein'nın ırk ve etnisite konusunda dört ayrı pozisyonunu özetlemiştir. Bu önermeler şunlardır:

1. Kapitalist dünya ekonomisi çoklu siyasal yapıların (devletlerin) varlığından yararlandığı gibi, değişik kültürel birimlerin varlığından da yararlanmıştır (etnik ve ırksal gruplar). Dünya ekonomisinin tarihsel evrimi küçük, güçsüz ve kültürel ve ırksal olarak farklı olan halkların emeğin uluslararası bölünmesine katılması için egemen merkez bölgelerin (temelde Avrupa) genişlemesi sürecidir. Değişik değerler, diller ve üretim biçimlerine sahip çok kültürlü birimlerin varlığı emeklerinin denetlenmesindeki kolaylık nedeniyle dünya ekonomisinin yayılması ve güçlenmesini kolaylaştırmıştır. Kölelik gibi “zorunlu emek biçimleri ve doğu Avrupa’nın “ikinci serfliği” sömürgeleşme altında daha sonraki zorunlu emek biçimlerinde olduğu gibi kapitalizmin erken birikim ve yayılması için hayati öneme sahipti. Kültürel olarak farklı halkların dünya sistemine katılımı arttıkça beyaz ve Avrupalı olmayan halklar üzerindeki Avrupa hakimiyetini hem akılcılaştıran hem de haklı gösteren yalancı-bilimsel bir ideoloji olarak ırkçılık gelişti.

2. Etnik süreci anlamının merkez değişkeni ırksal ve etnik gruplarla bu grupların emeğin uluslararası bölünmesindeki konumlarını karşılaştırmaktır. Bir başka deyişle emeğin uluslararası bölünmesindeki sınıflar dahilinde meslekler veya özel sınıflar içinde ırksal ve etnik grupların ne derecede sınırlandırıldıkları veya aşırı temsil edildikleri araştırılmalıdır. Walersteine’a göre emeğin uluslararası bölünmesi ırksal ve etnik sınıflandırmaların, duyguların ve örgütlenme biçimlerinin birincil nedenidir. Böylelikle ırksal, etnik ve diğer “statü” gruplarını “sınıfların belirsiz temsilleri” olarak görür.

3. Emeğin ırksal ve etnik olarak bölünmesi kapitalist dünya ekonomisinden bir kaç nedenle yararlanmaktadır. İlk olarak ırksal ve etnik grupların belirli mesleklere veya üretim biçimlerine sınırlandırılması ırksal ve etnik bağları güçlendirmekte, ırksal ve etnik farklılıkların devam etmesini sağlamakta ve etnik bilinci yükseltmektedir. Bu ise ırksal ve etnik azınlıkların özde sınıfsal olan sorunlarının hem kendileri hem de hakim grup tarafından ırksal ve etnik kavramlarla tanınması sebebiyle sınıf bilincinin gelişmesini engellemektedir. İkinci olarak, emeğin ırksal ve etnik bölünümü belirli emek biçimlerinin belirli ırksal ve etnik gruplara uygun olduğunu ileri süren (siyahlar en iyi köleliğe uygundur çünkü amaçsızdırlar ve entellektüel ve ahlaksal olarak aşağılıktırlar vb.; Çinliler lokanta ve çamaşır işlerine uygundur gibi) ideolojilerin gelişme sahalarıdır. Bu tür ideolojiler etnik stereo-tipleri güçlendirmekte, sınıf bilincinin gelişimini engellemekte ve etkinlikleri devam ettiği oranda sınıf bilincinin gelişimini engellemekte ve ırksal ve etnik olarak ayırık işçilerin sürekli olarak teminini garantilemektedir.

4. Etnik hareketlerde dünya çapında görülen farklılıklar merkez-periferi ayrımıyla açıklanabilir. Merkez bölgeler periferik bölgelere göre daha değişik etnik örgütlenme biçimleri ve etnik bilinç modellerine sahiptir. Her ne kadar hem merkez hem de periferide meydana gelen etnik hareketler kültürel rönesans ve siyasal ve ekonomik eşitlik üzerinde dursalarda, bu hareketlerin aldıkları şekil farklılık göstermektedir. Gelişmiş merkez ülkelerdeki etnik gruplar genellikle nüfusun küçük bir kısmını oluşturmaktadırlar ve kentlerdeki ekonomik nişlerde barınmaktadırlar. Bu hareketler içinde buldukları devletin siyasal çerçevesi dışına çıkmamaktadırlar. Oysa etnik grubun çoğunlukta olduğu periferik bölgelerde etnik bilinç kendisini ulusalcılık biçiminde ifade edebilmektedir.

Marksist ekolün temel kavramlarının açıkça görülebileceği bu teoride Wallerstein, ırksal ve etnik kimliklerin ne şekilde kapitalist dünya ekonomisinin yararına işleyecek biçimde yaratıldığını göstermeye çalışmıştır. Sonuç olarak ise Wallerstein'a göre ““sistemin sonu” anı gelecektir”(Wallerstein ve Balibar, 2000, s. 287) ve o an “evrenselcilik ile ırkçılık/cinsiyetçiliğin, sentezine ulaşılması gereken bir tez-antitez ikilisini değil, tarihin bizi aşmaya çağırdığı bir şeyi, birleşik bir tahakküm ve kurtuluş refleksleri ağını oluşturduğunu hatırlamak” gerekmektedir (Wallerstein ve Balibar, 2000, s. 287). Bir başka deyişle, komünist topluma geçiş yaşanacaktır.

### 2.2.5 Konstrüktivist Teoriler

Konstrüktivist etnisite teorileri yapısalılık sonrası teorik söylem çerçevesinde oluşmuş (Crawford, 1993, s. 23) ve, her ne kadar Ernest Renan'ın “ulus her gün yapılan bir plebisittir” ve “tarihini yanlış anlamak ulus olmanın önemli bir koşuludur” (Renan, 1994) sözlerinde ve Max Weber'in etnik grupları öznel bir inanç çerçevesinde açıklamasında (Weber, 1996) bu yaklaşımın işaretleri görülse de, ancak 1980 sonrası sosyal bilimlerde yaşanan değişimlerle gelişmiştir (Wicker, 1997, s. 1).

Hans Rudolf Wicker (1997, s. 3) post-modern sosyal bilim anlayışının yaygınlaşmasının ve “primordializm-özcülük karşıtlığını”, dünya çapında geniş bir coğrafyada gözlemlenebilen köktenci hareketlere ve Avrupa'da yükselişe geçen ırkçı akımlara karşı tepki olarak görmektedir. Konstrüktivist teori, bilimsel post-modernizm için din, ulus, kültür gibi totolojileri çözmeye yarayan bir araç ve strateji haline gelmiştir (Wicker, 1997, s. 3).



Wicker'e göre (1997, s. 2), konstrüktivist teorilerin yöneldikleri iki temel amaç " ilk önce primordial ve özsel olanın verilmişlikler değil insanlar tarafından özgün amaçlar için inşaa edilmiş olduğunun gösterilmesi ve ikinci olarak klasik dönem sosyal bilimlerinin uluslar, kültürler ve etnik gruplar gibi karmaşık bütünlerin, yani modern çağın özcu doğasına uygun kavramların, inşa edilmesine ne şekilde katkıda bulunduğunu göstermek"tir.

Crawford Young, bu teorilerin etnisite kavramsallaştırmalarını şöyle açıklamaktadır (Young, 1993, s. 24): "Öyleyse konunun özü, etnisiteyi verili olarak kabul etmektense imal edilmiş yenilikçi bir yaratıcı hayal etme eylemi olarak algılamaktır. Karışık yollar, çoklu mekanizmalar yoluyla mayalanan bilinç devlet ve toplumun her seviyesinde ilerleyen yeniden tanımlamalar aracılığıyla evrilmiştir. Zamanla kendisini daha geniş toplumsal alanlara yansıtma eğilimi göstermiştir. Sosyal inşa süreci grup düzeyinde olduğu gibi birey düzeyinde de işler; günlük yaşamın sayısız işlemleri içerisinde bireyler sürekli bir kendilerini tanımlama ve yeniden tanımlama sürecine katılırlar; böylelikle kimlik "sabit bir öz" değil "stratejik bir iddia" olarak anlaşılmıştır".

Young'a göre bu teorilerde varlığı kabul edilmiş bir etnik grup üzerinde değil, grubun kendi varlığı sorgulanmaktadır. Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson, konstrüktivist çalışmaların iki önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir.

Eric Hobsbawm, *1789'dan Beri Uluslar ve Ulusçuluk (Nations and Nationalism since 1789)* isimli kitabında ulusalcılık ideolojisinin ve ulusal kimliklerin siyasi seçkinler tarafından ne şekilde inşa edildiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Benedict Anderson ise *Hayali Topluluklar (Imagined Communities)* adlı eserinde ulusu, matbaa kapitalizminin gelişmesiyle siyasi iktidarların destekledikleri belirli dillerin ülke çapında yaygınlaşmasıyla beraber ortaya çıkan "hayali bir topluluk" olarak tanımlamaktadır.

Konstrüktivist teorinin belirgin bir destek aldığı yaklaşımlar sosyal bilişsel yaklaşımlar olarak görülebilir. Sosyal bilişi toplumdaki kişilerin diğer insanları, olayları, nesnelere, kavramları ne şekilde anlamlandırdığı ile ilgilenen bir bilim dalıdır. Sosyal bilişsel yaklaşıma göre iktidar mücadelesi, algı çerçevelerinin kabul ettirilmesi mücadelesidir. Konstrüktivist teoriyle sosyal-bilişsel yaklaşım arasındaki bağlantının açıklık kazanabilmesi için, sosyal bilişi yaklaşımının genel özelliklerini gözden geçirmek yararlı olabilir.



Bu yaklaşıma göre, insanlar doğdukları toplumun ve çevrenin kendileri için, daha o doğmadan hazırladığı bir ilişkiler ağı içersine ve önceden hazırlanmış bir semboller dünyasına katılırlar. Böylelikle, toplumun ona sunduğu bilişsel yol haritalarını kullanarak dünyayı anlamaya çalışır. Toplum, kişilere sembolleri verirken, aynı zamanda bu sembolleri nasıl yorumlaması gerektiğini de iletir. Sonuçta, bireylerin dünyayı algılama biçimleri olan algı çerçeveleri oluşur. Ancak bu algı çerçeveleri o toplumun tecrübe, inanış ve değer sistemleriyle ve kişisel yaşam tecrübesiyle sınırlıdır.

Algılama farklılıkları, zaman içersinde karşılıklı etkileşimler yoluyla form değiştirebilir. Toplumlar veya bireyler farklı bir algı çerçevesine sahip toplumlar veya bireylerle karşılaştıklarında üç şekilde tepki verebilirler. Birinci olarak, farklı algılamayı kabul edebilirler, ikinci olarak bunu reddedebilirler, üçüncü olarak ta farklılıkları kendi sistemleri içersinde uyumlaştırabilirler (Sarıbay, 1998, s. 41).

Bu türden karşılaşmalarda gelişmiş düzeyde etkileme gücüne sahip olan taraf, kendi algı çerçevesini benimsettirebilmek için daha avantajlıdır. Her türlü kitle iletişim teknolojilerini, propaganda tekniklerini, kültürel asimilasyon, askeri ve ekonomik etki araçlarını harekete geçirerek, karşılaşmanın sonucunda elde edilebilecek ganimetlerin çok daha büyük oranlarına sahip olabilecektir. Algı çerçevelerinin bir diğerine benimsetilmesi uğraşısı iktidar mücadelesinde kullanılan bir araçtır.

Bireylerin algıladıkları en önemli nesne ise kendileridir (Lal, 1997). Bireyler de kendilerini tanımlarken sembolik olarak örgütlenmiş mekanizmaların yüklediği bilişsel kılavuzları kullanmakta ve kimliklerinin ne olduğuna dair bir fikir edinmektedirler. Ancak bu fikirler sabit değildir. Bu bağlamda etnik kimlik kişiye toplum tarafından sunulan tarihsel, coğrafi ve biyolojik mitlerle ve sembollerle desteklenen ancak; kurgusal ve değişken bir referans noktasıdır denilebilir (Spickard, 1999). Bu kurgusal kimlik her defasında bireyler tarafından, çevresi ile olan etkileşiminin yönüne ve bilişsel yorumlama mekanizmasına göre yeniden inşa edilmektedir. Yeniden inşa sürecinde bireyler, ortak özelliklerin paylaşıldığına inanılan seçkinlerin çalışmaları yoluyla ortaya konulan tarihsel anlatımlara dayanıp mantıklı veya mantıksız primordial destekler bularak, tarih içersinden seçilmiş veya yeni yaratılmış semboller etrafında bu günün koşullarına göre bir kimlik oluşturmaktadır. Her defasında yeniden inşa edilen kimlikler, aynı zamanda değişik seviyelerde yurtiçi ve yurtdışı siyasal alanlarda da seçkinler tarafından çıkarların koruması, elde edilmiş hakların ve çıkarların

geliştirilmesi ve iktidarın ele geçirilebilmesi ve/veya iktidara etkide bulunabilmek için manipüle edilebilme ve kullanılabilirliktir.

Konstrüktivist yaklaşım, klasik dönem sosyal bilimlerinin tümlüklerin yaratılmasında oynadığı rolü göstermekle beraber; Wicker'in belirttiği gibi "yıkılan şeyin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir". Ortodoks Marksist bir tarihçi olarak Hobsbawm açısından düşünüldüğünde ulus ve ulusalcılık üzerinde araştırmaların yoğunlaşmış olması iyiye bir işaretir. Ulus ve ulusalcılık fikirlerinin siyasi seçkinler ve burjuvazinin çıkarları doğrultusunda ne şekilde inşa edildiğini göstererek yanlış bilinçlenmiş insanların gerçek kimliklerini görmelerini sağlamak gerekmektedir.

Diğer yandan konstrüktivist yaklaşımların, küreselleşmenin gereklerine uygun olarak bölgesel kimliklerin inşa edilmesine katkıda bulunabileceğini göstermek isteyenler bulunmaktadır. Örneğin, Ronald Grigor Suny (2001); Ermenistan'nın başkenti Erivan'da "bölgesel bütünleşme" konulu bir konferansta konstrüktivist bir yaklaşımla Ermeniler'in kimliklerinin ne şekilde inşa edildiğini gösterdikten sonra etnik çatışmaların önemli boyutlara vardığı Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Abazya arasında ortak bir Pan-Kafkas kimliğinin geliştirilmesinin yararlarını belirtmektedir.

## 2.2.6 Etnisite Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler

Araçsalcı teoriler, etnisitenin duygusal-psikolojik boyutuna önem vermedikleri sebebiyle eleştirilmektedir. Kültür ve grubun tarihsel geçmişinin geri planlara itilmiş olduğu belirtilmekte; gerçekte bazı durumlarda bu öğelerin belirleyici olduğu ileri sürülmektedir. İnsanların her zaman akılcı olarak karar vermeye eğilimli olmaları varsayımı da eleştirilmekte, duygusal nedenlerin mantıksal davranışların önüne geçebileceği belirtilmektedir. Buna örnek olarak Chateau Briand'ın "insanlar çıkarları için değil tutkuları için öldürülmeyi göze alırlar" sözü verilebilir. Diğer yandan "toprak", "vatan" "kan bağı", "millet sevgisi" gibi soyut veya akılcı olmayan temellere dayanan kavramlar için insanların kendi yaşamlarını ortaya koymaları, insanların bu kavramlara atfettikleri önemi kendi çıkarlarından üstün görebilecekleri durumların varlığına işaret ettiği öne sürülmektedir (örn: Connor, 1994, s. 205-206). Hatta Sigmund Freud, mantıksız bir davranış olduğunu kabul etmekle birlikte, ulusal kimlik konu olduğunda kanının kaynadığını kabul etmektedir.

Primordializm açıklayıcı olmaktan çok tanımlayıcı olmakla eleştirilmektedir. Bu teorilerin “a priori” kabullenmeleri içermesi ve etnisiteyi mistik olarak tanımlanabilecek bir tarzda tanımlamalarının tepki görmekte olduğu söylenebilir. Primordial bağları oluşturan gelenek, kültür, kan bağına inanç, dil, din, ırk gibi unsurların “verilmişlikler” olarak kabul edilmesi tartışılmakta; bu unsurların değişebilirliklerine, esnekliklerine ve kaybolabilirliklerine değinilmektedir (örn: Calhoun, 1993; Horowitz, 1985, s: 47-51; Eller ve Coughlan, 1993; Rex, 1989, s. 27-28; Brass, 1991).

Primordializme yöneltilen başka bir eleştiri, bu yaklaşımların ırkçılık, aşırı milliyetçilik gibi ideolojilere meşruluk kazandırabilecek ilkelerden yola çıkmalarından kaynaklanmaktadır (Wicker, 1997, s. 2). Primordial bağların doğal bir insan özelliği olması ve kaçıcılığı görüşü, aynı zamanda uzlaşma kabul etmezliğin de kabulü olarak değerlendirilebilmektedir.

Primordializmin genetik ve sosyo-biyolojik açıklamalarının ise bilimsel olarak kanıtlanmamış olması ve kanıtlanabilmesinin de en azından yakın gelecekte güç gözükmesi (örneğin hangi genlerin akraba seçimini sağladığı) diğer bir eleştiri sebebidir.

Araşsalcılar ve primordialistler arasında geçen tartışmalar aynı zamanda toplum modelleri üzerinde de yaşanmaktadır. Araşsalcı yaklaşımın dayandığı ilkeler ve varsayımların aynı zamanda çoğulcu toplum yaklaşımı ile paralellik gösterdiği göze çarpmaktadır. Kültürel çoğulculuğu savunan yazarlara göre her tür kimlik uzlaşmaya açıktır. Buna karşılık çoğulcu toplum karşısında yer alan çok kültürlü toplum modelini savunanlara göre bir takım kimlikler kişinin seçimleri ile değişebilecek veya çıkar karşılığı uzlaşma sağlanabilecek nitelikte değildir (Gianni, 1997).

Marksist teorilere yöneltilen eleştiriler hem Marksizm’e karşı yöneltilen eleştiriler hem de etnik kimliklerin ekonomik sistem tarafından empoze edilmiş kimlikler olduğunun kabul edilmesi açılarından eleştirilmektedir.

Konstrüktivist teorilerin en çok eleştirildiği nokta ise, çözümledikleri yapıların yerine yeni bir gerçeklik anlayışı yerleştirmeye çalışmaları ve bu gerçeklik anlayışının da yine eleştirdikleri siyasi iktidar güçlerinin istekleri doğrultusunda olmasıdır.

İndirgemecilik sorunu teorilerin birbirlerine yönelttikleri ana eleştirilerden bir diğeridir. Örneğin araçsalcılar etnik eylemleri seçkinlerin manipülasyonuna veya akılcı tercihlerden oluşan bir davranışa indirgemekle suçlanırken; sosyo-biyoloji kökenli primordialist teoriler etnik ilişkileri genetik özelliklere indirgemekle ve Marksist-Neo Marksist yazarlar ise söz konusu kimlikleri ekonomik ilişkilerden türeyen bir epifenomene indirgemekle eleştirilmektedir.

Etnisite teorilerinden her birinin açıklamada güçlü veya zayıf oldukları konular bulunmaktadır. Bu sebeple bir takım yazarlar teoriler arasında bir ortak noktadan yola çıkmayı tercih edebilmektedir. Bunun yanında, teorileri savunan kişilerin görüşlerini belirtirken diğer teorilerin varsayımlarını tamamen ihmal etmemeye özen gösterdikleri söylenebilir.



### 3 MODERNİTE VE ETNİSİTE ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

#### 3.1 19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl Başları

İlerleme düşüncesi ve etnik kimlikler arasındaki ilişkiler incelenirken temel bir ayırım noktasını ortaya koymak gerekmektedir. Bunlardan birincisi ırksal grupları; ikincisi ise ulusal azınlıklar, koloniciler ve göçmenleri kapsayan grupları içermektedir. İrksal grupların ilerleme düşüncesi bağlamındaki konumunun, ikinci grupta yer alan topluluklardan farklı özellikler gösterdiği görülmüştür.

18. ve 19. yüzyıl bilim dünyasında kurulmuş olan ırksal ayrımlardan yola çıkılarak kullanılan ırksal gruplar kavramının ifade ettiği gruplar; Beyaz ırk dışında kalan siyah ve sarı ırk üyelerini ve yerlileri kapsamaktadır.

Aydınlanma ve Amerikan ve Fransız devrimlerinin eşitlikçi ve hümanist düşüncelerinin medeni olmayan insanların da bir gün medeni olabilecekleri fikrinin “ilerleme” fikri savunucuları arasında yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Condorcet: “İnsan ırkının gelecekteki durumuyla ilgili umutlarımız üç önemli başlık altında toplanabilir: uluslar arasında eşitsizliğin yok edilmesi, her ulus içinde eşitliğin ilerlemesi ve insanoğlunun gerçek kusursuzluğu. Tüm uluslar en aydınlanmış, en özgür ve önyargıları en az taşıyan, Fransız ve Anglo-Amerikalılar’ın devrimleri sayesinde çoktan ulaştıkları, medeniyet seviyesini yakalayabilecekler mi? Bu halkları ulusların monarşilerin yönetimi altındaki kölelikleri, Afrika kabilelerinin barbarlıkları, vahşilerin cahillikleri ile ayıran engin uçurum yavaş yavaş kaybolacak mı? İnsan ırkı, bireysel refah ve genel zenginliğe ulaşmak için keşifler ve bilimler ve sanatlar ve benzeri yoluyla mı; veya davranış veya pratik ahlakın ilkelerinin ilerlemesiyle mi; veya bu becerilerin yoğunluğunu yükselten araçların ve bunların dolaysız kullanımının veya insanın doğal yapısının kusursuzlaştırılması sonucunda oluşabilecek insanın entellektüel, ahlaki veya fiziki becerilerinin gerçek kusursuzluğuyla mı kendisini iyileştirecek?” (Kreiss, 2001)) diyerek, medeni olmayan halkların da gelecekte beyazlar kadar medeni olabileceklerini söylemektedir. Ancak, bu fikir 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra güç kaybetmiş ve beyazların üstünlüğünün kalıcı olduğu fikri güç kazanmıştır (Banton, 1997, s. 34).

Batı Avrupa’da ırksal gruplara karşı tutumların ve düşüncelerin tarihi, Eski Yunanistan’a kadar uzanmaktadır. Anatomist ve antropolog Petrus Camper’ın 1764 yılında Gronigen Üniversitesi Anatomi sınıfında verdiği “siyahların kökenleri ve rengi” konusundaki dersi, hem antik çağda hem de kendi zamanında siyahlara karşı olan düşünceleri oldukça açık bir dille ifade etmektedir. Örneğin Heredot Talya’ya adanan üçüncü kitabında, siyahların “pis ve zehirli bir tohuma benzeyen üreme sıvılarının derileri gibi siyah” olduğunu söylemekte; Aristo ise Heredot’a karşı çıkararak bunun sebebinin güneşin sıcaklığına bağlamaktadır. Strabo da siyah rengin güneşten ve yünlü saçın nemsizlikten dolayı kaynaklandığını söylemektedir; Onesicritus siyah rengin gökten düşen kaynar sudan; Pliny ise siyah renk ve kıvrıkcık saçın Teselya’daki bir ırmağın suyundan kaynaklandığını ileri sürmektedir (Meijer, 1997).

Camper’ın kendi yaşadığı dönemdeki tartışmalar ise beyazlar dışındakilerin Adem ve Havva’dan mı yoksa değişik kökenlerden mi geldiği üzerindedir. 1757’de Haller “siyahların tamamen farklı bir tür olduğunu çünkü beyinlerinin ve kanlarının siyah” olduğunu söylemekte; Camper ise Angola’lı bir çocuğu örnek göstererek kendi yaptığı otopsilerde böyle bir şeyle karşılaşmadığını söylemektedir. Dini açıklamalarda ise Afrikalılar’ın Nuh’un üç oğlundan birisi olan Ham’ın kuşağından geldiği ileri sürülmekte ve tanrının onları cezalandırarak siyah yaptığı söylenmektedir (Banton, 1997, s. 32; Wallerstein ve Balibar, 2000, s. 93).

İrksal kökenler üzerine yapılan çalışmaların ve insanlığın sınıflandırılmasının 16 ve 17. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Modern taksonominin kurucusu Linnaeus ile birlikte Buffon ve Blumenbach 18. yüzyılda biyolojik sınıflandırmanın temellerini kurmuşlardır. 18. yüzyılda anatomi ve ırk araştırmalarında poligenistlerle (insan ırkının tek bir insandan gelmediği görüşü) monogenistler (insan ırkının tek bir kökenden geldiği görüşü) arasında tartışmalar yaşanmaktadır (Kaszycka ve Strkalj; 2002).

Bilim dünyasında değişik kriterlere göre ırksal ayrımlar yapılırken, Batı Avrupa ve Amerika’da ırk bakımından farklı insan gruplarına yönelik şiddetli politikalar uygulanmıştır. Fransız Devrimi’nin hemen ardından İngiltere ile bölgede dengeleri korumak amacını taşıyan Fransa’nın hakimiyetinde bulunan Haiti Adaları’nda baş gösteren ayaklanmaları engellemek için, Vodoo dininin yasaklanması, kölelerin kendi dillerinde konuşmalarının engellenmesi, 200.000 ile 10.000 arasında çok farklı sayılar belirtilmiş olsa da bir çok Maroon’un öldürülmesi; Amerika’da siyahların köle olarak kullanılması, köle ticareti için Afrika



kıtasında çocukların kaçırılması ve köle avları, Çinliler'in çalışma koşulları, Mestizolar ve yerlilere karşı girişilen soykırımlar (Marable, 2000); Hindistan'da ise yerel halka karşı İngiltere'nin sömürgeci politikaları ve 19. yüzyılda Avrupa'nın hemen hemen her ülkesinde görülen Semitizm Karşıtlığı (Yahudilere karşı olan fikirler, kilisenin Yahudileri İsa'nın çarmıha gönderilmesinden dolayı da suçlamasıyla pekişmiş; kilisenin bu resmi tutumu ancak 1960larda değişmiştir) verilebilecek birkaç örnektir.

Avrupa ülkelerinden sömürge bölgelerine giden beyazlar büyük şeker kamışı, pamuk, kauçuk ve tütün çiftlikleri kurmaktaydı. Bu büyük çiftliklerin düşük maliyetlerle çalıştırılabilmesi kölelik yoluyla sağlanıyordu. Köle ticaretinin 18. yüzyılda en yüksek düzeylere vardığı dönemde özellikle İngiliz köle tacirlerinin kullandıkları Atlantik Üçgeni adıyla bilinen rota yoluyla batı Afrika'dan getirilen siyahlar tarımsal üretimin işgücü ihtiyacını karşılamakta kullanılmaktaydı. Uygulamanın düşünce dünyasındaki açıklaması "Beyaz Adamın Yüğü" (White Man's Burden) terimi altında toplanmıştı. Bu görüşe göre Tanrı beyaz ırkı, diğer ırkları medenileştirmek ile görevlendirilmişti. Dönemin önemli filozoflarından David Humes, "beyaz adamın yüğü" düşüncesini destekleyenler arasında gösterilmektedir.

Kölelerin maruz kaldıkları uygulamalar 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hümanist yazarlar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Ancak bu eleştiriler Nazizm'in temelini oluşturan daha kökten ve biyolojik temelli ırksal üstünlük ideolojilerinin geliştirilmesi yönünde bir etki yapmıştır (Thompson, 1989, s. 150). Darwin'in doğal seçim kuramı ve Mendels'in gen seçimi kuramına dayalı olarak *eugene* hareketi ortaya atılmış, bu hareket kıta Avrupası'nda ve Amerika'da *eugene topluluklarının* kurulmasına yol açmıştır. Bu hareketin temel amacını ise toplumun zararlı insanlardan kurtarılması oluşturmaktaydı. Zararlı insanlar kategorisine girenler ise zihinsel ve bedensel engelliler, aşağılık olarak görülen insanlar girebilmekteydi.

Siyahlara yönelik diğer bir hareket ise Ku Klux Klan hareketi olarak gösterilebilir. Amerikan iç savaşından sonra Güneyli generaller ve askerler tarafından başlatılan bu hareket, siyahlara karşı duyulan nefretin en önemli temsilcisidir. Ku Klux Klan özgürleşme hareketlerine rağmen özellikle Güney eyaletlerinde etkili bir biçimde varlığını sürdürmeyi başarmıştır. 1925 yılında Ku Klux Klan'ın 4 milyon üyesi olduğu belirtilmektedir. Irka dayalı ayrımcılık, kültüre dayalı önyargıdan daha güçlüdür ve 20. yüzyıl başlarında etnik grup tanımlaması, ırksal grupları kapsamamaktadır. Lulian Huxley ve A. C. Haddon ırk kavramını

kabul etmese ve Max Weber ırksal kuramların sosyolojide kullanılmasını bir suç olarak görse de ırksal ayırım güç kaybetmek bir yana daha da güç kazanmıştır.

İrksal grupların kimliklerinin kalıcı ve beyaz ırktan aşağı olarak kabul edilmesine rağmen beyaz etnik gruplar için asıl ön planda yer alan süreç, Bagehot'un terimiyle, "ulusların kurulması"dır. Beyaz göçmenler ve beyazların oluşturduğu küçük uluslar etnik gruplar kapsamında incelenirken siyahların konumunun ne için farklı olduğu sorulabilir. Bu soruya verilen cevaplardan bir tanesi Oliver Cox tarafından yapılan etnik önyargı ve ırksal ayrımcılık ayrımıdır. Cox *Kast, Sınıf ve Irk* isimli eserinde ırka dayalı ayrımcılığı diğer gruplararası ve/veya grup içi kültürel unsurlara vurguda bulunan ayırım türlerinden ayırt etmiştir. Buna göre etnik önyargı kültürel bir ayrımcılık olmakla beraber söz konusu grubun asimile olmayışına karşı geliştirilmekte (örneğin ırksal açıdan belirgin farklılık göstermeyen Yahudiler), ırksal ayrımcılık ise asimile olmak isteyen siyahların toplumla bütünleşmesine karşı gelmektedir (Thompson, 1989, s. 150).

Hobsbawm, *Sermaye Çağı (The Age of Capital)* isimli kitabında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan göç hareketleri hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre 1846 ile 1875 yılları arasında 9 milyonu aşkın insan, büyük bir kısmı Birleşik Devletler'e gitmek üzere, Avrupa'dan ayrılmıştır. Bu rakam 1880'lerde her yıl ortalama 700.000 ile 800.000, 1900'den sonraki yıllarda ise yılda 1-1.4 milyona ulaşmıştır (Hobsbawm, 1998, s. 213-214). Birleşik Devletler yanında Avusturalya, Yeni Zelanda gibi sömürge ülkelerine doğru da göçler yaşanmıştır. Avrupalı göçmenler gittikleri ülkelerde (ve özellikle Birleşik Devletler'de) özel bir yetenek gerektirmeyen fabrika işçiliği, inşaat ve taşımacılık gibi işlerde çalışmışlar; kadınlar ise evlerde hizmetçi olmuşlardır (1998, s. 216-217).

Göçmenlerin Birleşik Devletler'deki konumu iki açıdan ele alınabilir. Birincisi Kuzey-Güney ilişkileri; ikincisi yabancı düşmanlığı.

19. yüzyılın başlarına kadar "beyaz adamın yükü" Amerika'da çok fazla tartışma konusu olmasa da, 1860'lara gelindiğinde kölelik kurumu Kuzey Amerika ve Güney Amerika eyaletleri arasında bir iç savaşa yol açmıştır. Kuzey eyaletleri endüstrileşmeye başladıkça, özgür iş gücü ve ücretli çalışmaya dayalı bir işgücü politikası izlemeye başlamıştır. Bu politika, büyük-çiftlik ekonomisi üzerine kurulu Güney eyaletlerini olumsuz etkilemiş; köleliğin kaldırılması yönünde Kuzeyden gelen baskılara karşı çıkmıştır. Avrupalı göçmenler

ise köleliğe karşı bir tutum takınmışlardır. İç Savaş'ın Kuzey lehine sonuçlanmasının, göçmenlerin toplumsal alanda kısmi bir saygınlık kazanmasına yol açtığı düşünülebilir.

Ancak göçmenlerin Kuzey tarafına destek vermeleri, onların toplumda hoş karşılandıkları anlamına gelmemektedir. Nitekim göçmenler Beyaz Anglo Sakson (WASP) kültürü karşısında sürekli aşağı görülmüştür. Göçmenlerin okur-yazar oranının düşük olması, çoğunlukla marjinal işlerde çalışmaları ve suç oranlarının yükselişinden sorumlu tutulmaları gibi nedenlerle yabancı düşmanlığı ile karşılaştıkları söylenebilir (Hobsbawm, 1998, s. 217). Ayrıca göçmenlerin asimilasyonu sorunu da önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmıştır. Göçmenler geldikleri ülkelerle olan bağlarını hemen koparmamış, aynı ülkeden olan göçmenlerle dayanışmalar kurma yoluna gitmiştir. Bu dayanışmanın hakim kültüre karşı bir direniş özelliği taşıdığı düşünülecek olursa, göçmenlerin toplumsal yaşamda daha alt bir statüye sahip görülmesine yol açtığı düşünülebilir.

Sömürgelerdeki Avrupalı göçmenlerin durumları; Birleşik Devletlerdeki durumdan farklılıklar göstermektedir. Bu göçmenler genellikle sömürgeci devletten gitmişler, böylelikle asimilasyon veya aşağı görülme gibi bir dışlama ve baskıyla karşılaşmamışlardır. Ancak kolonilerde yaşayan beyaz azınlıkların anayurttaki kültürel yaşama göre aşağı görüldükleri söylenebilir. Çünkü, sömürgelerde yaşayan beyazlar, zaman içerisinde buldukları ülkenin yerli halklarının kültürleriyle etkileşimde bulunmuş, anayurttaki geleneksel yaşam tarzlarından farklılıklar göstermişlerdir. Çanakkale Savaşı sırasında Avustralya'dan gelen Anzaklar'ın Britanyalı subay ve askerlerce küçük görülmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı durum Güney Afrika'daki beyaz azınlık içinde geçerlidir.

Günümüzde Avrupalı etnik gruplar olarak nitelendirilen Bretonlar, Basklar, Galliler veya İskoçlar üzerine öne sürülen fikirlerin incelenebileceği alan; irksal farklılık tartışmalarında değil, ulus ve ulusalcılık tartışmalarında takip edilebilmektedir. Bu sebeple önce beyaz etnik gruplar olarak kabul ettiğimiz gruplar hakkında dönemin siyasi akımlarının ideal tip olarak gösterilebilecek ilkeleri saptanmaya çalışılmıştır.

Liberalizmin etnik kimlikler hakkındaki yaklaşımlarını tek bir çatı altında toplamak mümkün değildir. Bunun nedeni, liberal düşünürler arasında bu konuda bir uyum bulunmamasıdır. 19. yüzyıl liberal düşünürlerin arasında etnik kimlikler ve bu çerçevede, kültürel haklar konusunda tam bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Burada konumuz gereği, liberal düşüncede etnik kimliklerin kaybolacağı yönünde ileri sürülen görüşler ele

alınmıştır. Söz konusu görüşler, klasik liberal düşünürlerin ulusal azınlıklar ve küçük uluslar hakkındaki görüşlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

19. yüzyıl liberallerinin, özellikle ekonomi politik ile ilgilenenlerin, etnik kimliklerin kaybolacağını ileri sürerlerken dayanak olarak gösterdikleri temel fikirler; toplumsal evrim yoluyla medeniyetin ilerlemesi olarak gösterilebilir.

Sosyal Darwinizm'in etkilerinin görülebileceği liberal bir bakış açısına göre, toplumlar ve uluslar tıpkı doğada yaşayan diğer canlılar gibi, yaşam mücadelesi vermektedir. Bu mücadelede zayıf kalan ulus ve toplumların yok olması, doğal seçimin bir parçasıdır. Doğal seçimin işleyişini aksatmak, doğanın dengesine müdahale etmek anlamına gelebilmektedir. Ancak, burada zayıflıktan ve çevreye uyum sağlamaktan kasıt; topluluğun üreme kapasitesi değil, mekanik ve entellektüel kabiliyetlerinin zayıflığıdır. Teknoloji, sanayi, bilim ve kültür gibi alanlarda çağına uyum sağlayamayan ulusların diğer uluslar tarafından yok edilmesi olağan karşılanmalıdır (Claeys, 2003). Bu durumda güçlü olmanın ve insanlığın ilerlemesine katkıda bulunmanın koşulları, belirtilen ölçütleri yerine getirebilecek bir ulusun üyesi olmak yoluyla karşılanabilir. Hobsbawm, 19. yüzyıl liberal geleneğinde saygı değer bir ulus olabilmenin üç önkoşulu olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi o anda varolan veya uzun bir geçmişe sahip yeni bir devletle kurulan tarihsel birliktelik; ikincisi, uzun süredir yetişmiş olan ve edebi ve yönetsel alanlarda anadili kullanan kültürel seçkinlerin bulunması; üçüncüsü ise kanıtlanmış bir fetih kapasitesidir (Hobsbawm, 1993, s. 37-38). Bu koşulları yerine getirmeyen ulusların yapabilecekleri en iyi şey, hem kendileri hem de insanlık için büyük bir ulus içinde asimile olmaktır. John Stuart Mill "Hiç kimse Fransız Navare'sinden bir Breton veya Bask'ın... dünyanın genel hareketi hakkında hiçbir ilgi duymadan ve katılmadan kendi küçük zihinsel yörüngesinde dönerken kendi kayaları, eski zamanların yarı-vahşi kalıntıları, üzerinde somurtmasının Fransız vatandaşlığının eşit imtiyazlarının tanındığı Fransız ulusunun bir üyesi olmaktan daha faydalı olacağını ileri süremez. Aynı düşünce Britanya ulusu üyeleri olarak Galliler ve dağlık İskoçyalılar için de geçerlidir" diyerek bunu ifade etmektedir (Hobsbawm, 1993, s. 34).

John Stuart Mill'in öncülük ettiği bazı liberallere göre özgür kurumların çok-uluslu bir devlette işlemesi zordur. "Liberal düşüncenin bu akımına göre, özgür devletin ulus-devlet olması gerektiğinden, ulusal azınlıklarla baş etmenin yolu azınlık hakları değil, baskı yoluyla asimilasyon ya da sınırların yeniden çizilmesidir" (Kymlica, 1998, s. 96, 97).

Liberal ideolojinin ulus altı birimlere ve küçük uluslara karşı olan düşüncelerinin bir diğer dayanağını, klasik liberalizmin ekonomi anlayışı yansıtmaktadır. 19. yüzyıl ekonomi politik düşünürlerine göre bir ulusun ekonomik olarak gelişebilmesi için her şeyden önce kalabalık bir nüfusa, geniş ulusal sınırlara ve tanrı tarafından bağışlanmış doğal kaynaklara gereksinim duymaktadır. Örneğin, Friedrich List “çok türlü ulusal kaynaklar bağışlanmış kalabalık bir nüfus ve geniş bir bölge normal ulusallığın temel gereksinimleridir... nüfus ve bölge bakımından kısıtlı olan bir ulus, özellikle ayrı bir dili varsa, sanat ve bilimi geliştirebilmek için yalnızca özürü bir edebiyata ve özürü kurumlara sahip olabilir” (Hobsbawm, 1993, s. 30-31) demekte ve Klasik liberalizmin kozmopolit ticaret dünyasına ulaşılabilmesinde ulusun bireyleri küresel ekonomiye hazırladığını söylemektedir (Wicker, 1997, s. 9).

Cumhuriyetçi düşünce kültürel ve siyasal farklılığı savunur, ancak iki kaygısı vardır: vatandaşlığın pasifliği ve özgürlüğün eşitlik üzerindeki olumsuz etkileri. Temsili demokrasi kamusal yaşama karşı kayıtsızlık yaratabilir ve iktidarın uzmanlaşmış bir bürokratlar ve siyasetçiler kitlesine devrine yol açabilir. Liberal sözleşmenin kilit taşı olan hoşgörü bulunmayabilir ve seçilmiş görevliler ve vatandaşlar tarafından işletilen denetim mekanizmaları yetersiz kalabilir. İnsanlar doğaları gereği hırslı, egoist ve itaatsiz olduklarından toplumsal yaşamın çerçevesinin dışına çıkabilirler; bu olgunun devlet denetimi ve toplumsal eşitsizlik üzerinde yarattığı korkunç etkilere karşı eyleme geçilmelidir. Kendilerinden oluşan özgür bireylerden meydana gelen topluluğa karşı bir sevgiyle vatandaşların bir arada kalmaları sağlanmalıdır. Demokrasinin temel erdemi kendi haklarına saygı gösterildiğini görmek için bir kimsenin özgürlüğünü kısıtlaması değil; ancak genel çıkarların kişisel çıkar ve düşüncelerin önüne koymak, bozulmayı, demogojiyi, otoriteryanizmi ve eşitsizliği reddetmektir. Ortak iyiliğe duyulan sevgi, kamusal yaşama aktif katılımı ön koşul olarak gören sivik ahlakıyatın anahtarı haline gelmektedir. Ancak bu sevgi doğal değildir ve insanlar siyasal birlikteliği aşıl原因 kurumlar tarafından vatandaşlara dönüştürülmelidir. Cumhuriyetçilik vatandaşlığı siyasal bir davranış ve bireysel tutkuya limitler dayatan ve özgürlükleri ve herkesin refahını garantileyen mantıksal liberal hesaplamaya yabancı bir kamusal ahlakıyat olarak kurgular. Cumhuriyetçilik siyasal topluluğun egaliteryanizmi ve birliği üzerinde ısrar ederek tüm egemen yapıları halk bölümlerini tehlikeli olarak görme eğilimindedir” (Helly, 2002).

Cumhuriyetçilik düşüncesinde laiklik önemli yapı taşlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Bu görüşte, herkes istediği dine veya değerler sistemine inanmakta serbesttir; ancak bu



inancın kamusal alanda ifade edilmemesi gerekmektedir. İnanç, kişinin vicdanında kalmalı; toplumun genel yararını ilgilendiren konularda kişi dini inançlarından bağımsız olarak karar verebilmelidir. Kişilerin bu kararı verememesi halinde devletin müdahale etmesi gerekebilmektedir.

Kaynağını Fransız Devrimi'nden alan ulusal egemenlik anlayışına göre ulus bir ve bölünmez bir bütündür. Bu sebeple ulus içinde diğer bağımsız ve tamamen veya kısmen egemen bir topluluğun varlığı kabul edilemez. Ulusun bir ve bölünmez oluşu, beraberinde tek bir resmi kültürü gerektirmektedir. Böylelikle vatandaş olabilmek ve ulusun bir parçası olabilmek için aynı zamanda bu tek kültürün sahibi olmak gerekmektedir. Özellikle Fransa'da egemen olan cumhuriyetçi düşünceye göre Fransızca konuşmak ve ulusal kültüre asimile olmak, vatandaş olmanın önkoşulu olarak ortaya çıkmıştır (Hobsbawm, 1995; Kastaryano, 2000, s. 64-65).

19. yüzyıl sosyalist düşünürlerinin etnik kimliklerin geleceği ve toplumların ilerleyişi konusunda, liberal düşünürlerden çok ayrı bir çizgide olduğunu söylemek zordur. Her ne kadar ideal toplum konusunda Emile Durkheim'm tersine yüz yüze ilişkileri istenilir kabul eden Ferdinand Tönnies'in fikirleri sosyalist düşünürleri etkilemiş olsa da, Karl Marks ve Frederik Engels'in etnik kimlikler konusunda daha sonraki sosyalist düşünürleri yönlendiren eğilimlerinin ele alınması uygun görülmüştür.

Öncelikle Marks'm etnisite ve milliyetçilik ile ilgili çok sayıda analizinin olmadığı ve bu alanın Marksist teorinin en zayıf kaldığı alanlardan birisi olduğu belirtilmelidir. Thompson, Marks'm kendisinin ortaya koyduğu bir etnisite ve ırk teorisi olmadığını söylemekte (Thompson, 1989, s: 142), Solomos ve Back ise Marks ve Engels'in çalışmalarının "Amerika'daki Siyah işçilerin sömürülmesi ve İngiltere'deki İrlandalı işçiler gibi konularda dağıtık referanslar içermekteyse de kapitalist sosyal ilişkilerin gelişmesinde bu süreçlerin rolü konusunda teorik ve tarihsel yansımalar konusunda az bir içeriğe sahip olduğunu" (Solomos ve Back, 1995) belirtmektedir.

Montserrat Guibernau, Marks'm etnik kimlikler ve/veya milliyetçilik konularından kasıtlı olarak uzakta kaldığını belirtmekte ve Marks'm üç temel sebep nedeniyle bu yolu seçtiğini ileri sürmektedir. Guibernau'ya göre bu sebepler (1997):



1. Marks'ın temel analiz alanının ekonomik sistem içerisinde üretim faktörlerine sahiplik, üretim güçleri ve üretim ilişkileri olması,
2. Marks'ın tarihi bir sınıf mücadelesi olarak değerlendirmesi ve bir burjuvazi devriminden sonra gelecek proletarya devrimi ile işçi sınıfının dünya çapındaki diktatörlüğünü ve sınıfsız-devletsiz komünist toplumu öngörmesi; böylelikle temel amacı bir devlet kurmak olan milliyetçiliğe önem vermenin zıtlığı,
3. Proletaryanın milli kimlikleri aşması gerektiğine olan inanç olarak gösterilmektedir.

Robin Cohen'in belirttiği gibi Marks'a göre sınıf, çıkarların ifadesini bulduğu tek objektif göstergedir ve sınıf dışındaki diğer dayanışmalar önceki tarihsel dönemlerden kalma artıklar veya "yanlış bilinçlilik" manifestolarıdır (Cohen R., 1999). Böylelikle Marks'ın ulus kavramına sıcak bakmadığı söylenebilir. Ancak Guibernau, Marks'ın ulusalcılık konusundaki ilk düşüncelerinin 1848 devriminden sonra önemli bir değişiklik geçirdiğini ve Macaristan, Polonya ve Almanya gibi geniş, istikrarlı ulusal devletler kurmayı amaçlayan "tarihsel" veya "büyük" ulusların ulusal davalarını desteklediklerini söylemekte ve bunun nedeninin, bu hareketlerin proletarya devrimi için faydalı olduğu görüşü olduğunu belirtmektedir. Proletarya öncelikle ulusal sınırlar içinde başarıyı sağlamalı daha sonra uluslararası eyleme geçilmelidir (Guibernau, 1997). Bu hareketler ise 'medeni Batı' da görülen hareketlerdir. Hintliler veya Slav gibi medeni olmayan toplumlara yaklaşımları daha katıdır.

Karl Marks ve Friedrich Engels'in küçük uluslar hakkındaki tutumları ise Mill'in görüşleriyle büyük bir farklılık göstermemektedir. Will Kymlica bu iki düşünürün görüşlerini aşağıdaki şekilde yorumlamıştır (Kymlica, 1998, s. 120, 121): "Marks ve Engels "Avrupa'nın büyük ulusal alt-birimleri"ne bağımsızlık hakkı tanıyordu. Bu yüzden, Fransa, İtalya, Polonya ve Almanya'nın birleşmesini ve Macaristan, İspanya, İngiltere ve Rusya'nın bağımsızlığını desteklediler. Ancak Çekler, Hırvatlar, Baskılar, Galliler, Bulgarlar, Rumenler ve Slovaklar gibi daha küçük "milliyetlerin" böyle bir hakkı olduğu fikrine karşı çıktılar. Son derece merkezi politik ve ekonomik yapılarıyla büyük uluslar tarihsel gelişmenin taşıyıcılarıydı. Küçük milliyetler ise durağan ve geriydi, onların süre giden varlıkları "tarihin itici gücü karşısında bir direnişten öte bir şey değil"di. Azınlık dillerini muhafaza gayretleri hatalıydı; çünkü nasıl Fransızca Bretonlar için kurtuluş dili ise Alman dili de Bohemya'daki Çekler için "kurtuluş dili" idi. Dolayısıyla, bu küçük "milliyetler"den beklenen, ister dil hakları isterse ulusal özerklik olsun, herhangi bir azınlık hakkından yararlanmaksızın, "büyük uluslar"dan birine asimile olmaktı. Buna karşın büyük ulusların bu "ulus kalıntıları"ni boyun eğdirmek ve

asimile etmek için “çelik sertliği” gösterme hakları vardı. Küçük milliyetleri “boyun eğdirmek, özümsemek ve asimile etmek” Alman ulusunun hakkı olmakla kalmıyor, tarihsel “misyonu” ve tarihsel “diriliği”nin bir işareti de oluyordu. Engels’in söylediği gibi, “Bu hakka dayanarak Fransa Flanders, Lorrain ve Alsace’ı almıştır ve er ya da geç Belçika’yı da alacaktır; aynı hakka dayanarak Almanya Schleswig’i almıştır. Bu barbarlığa karşı uygarlık, durağanlığa karşı ilerleme hakkıdır...[Bu] tarihsel evrim hakkıdır”.

Burada Karl Marks’ın toplumların tarih boyunca izledikleri gelişim konusundaki düşüncelerinin önemli olduğu söylenebilir. Marks ve Engels’in Komünist Manifesto’da belirttikleri gibi toplumlar köleci; feodal ve kapitalist toplum aşamalarından geçmektedir; en sonunda kapitalist toplumun kendi içinde barındırdığı ikilemler ve çelişkiler proletarya diktatörlüğünü getirecek olan devrimle birlikte komünist topluma geçiş yaşanacaktır. Kapitalist toplum evrimsel gelişmenin üst sıralarında yer almaktadır ve toplumların bu aşamaya geçmeleri gerekmektedir.

Buraya kadar olan kısımda sosyal bilimler ve siyasi düşünceler açısından etnik kimliklerin konumu ele alınmaya çalışılmıştır. Değinilmesi gereken bir diğer konu, sözü edilen düşüncelerin uygulamaya geçirildiği siyasal kurum olan ulus-devletlerin etnik kimliklere yönelik politikalarına ve düzenlemeleridir.

Ulus devlet Martinelli’nin tanımlamasıyla “vatandaşların desteğiyle meşruluk kazanan, zor kullanma tekeline sahip ve açıkça belirlenmiş sınırlar içersinde bulunan insanlar üzerinde nihai yargılama gücünü elinde tutan” kurumsal bir yapıdır ve “sivil bürokrasi, bir ordu ve diplomasinin gelişmesi, milletin hayali bir topluluk olarak yapılanması (Anderson, 1991) yoluyla modernleşme sürecinde ulusal seçkinlerin eylemlerinin sonucu olarak (Gellner, 1983) meydana gelmiştir ve etno sembolik kökleri uyandırma gücüne sahip (Smith, 1986)” (Martinelli, 2002) en büyük siyasi kurum olarak tanımlanabilir.

Ulus devlet anlayışının 19. yüzyıldan öncelere dayandığı görülmektedir. 14. ve 15. yüzyıldan sonra İngiltere’de Normanlar, Fransa’da Frenkler ve İspanya’da Kastilyanlar başarılı bürokratik örgütlenmeleri sayesinde hakim etnik grup olmayı başarmışlar, ilerleyen dönemlerde İngiltere ve Fransa arasında geçen 100 Yıl Savaşları (1337-1453) ve İspanyol Armadası (1588) gibi ülkelerarası savaşlar ise ülke içindeki insanların mobilizasyonunda kullanılmıştır (Smith, 1994).

Hutchinson ve Smith, 16. yüzyıl İspanya, İsviçre, Hollanda, İsveç ve Polonya gibi değişik etnik temellere dayanan devletlerin kurulmuş olması ile birlikte Avrupa'da karışık ittifak ve iktidar ilişkilerinin yer aldığı ülkelerarası bir ağ kurulmuş olduğunu belirtmekte, böylelikle bu ülkeler arasındaki ticari rekabet ve savaşların kent kapitalizmi ve monarşiler arasındaki bağları çoğaltarak yöneticileri hakimiyetlerinde bulunan nüfusun din, eğitim ve dil alanlarında standartlaştırılmasına zorladığını söylemektedir (Hutchinson ve Smith, 1994, s. 6-7).

Ancak, bireyler toplamından oluşan ulus ve devlet çok daha önceki dönemlere kadar uzatılabilmekteyse de özellikle 19. yüzyılda bu ikisi arasında bir kaynaşma gerçekleştiği ve modern ulus devletin 1789 Fransız İhtilali, Napolyon Savaşları ve Westphalia Antlaşması gibi önemli olaylar sonrasında modernleşmenin getirdiği süreçlerin etkileşimleri yoluyla ortaya çıktığı söylenebilir (Wicker, 1997; Martinelli, 2002; Hobsbawm, 1993).

Ulus devlet, 19. yüzyıl siyasal yaşamında toplumsal düzeni sağlayan ve bu düzeni sürekli kılmaya yönelmiş bir kurum olarak örgütlenmiştir. Devlet bu görevini yerine getirirken kanunlar koymuş, bu kanunların sınırlar dahilindeki coğrafyalara iletilmesini ve bu bölgelerde uygulanmasını sağlamış, toplumsal düzenin ve siyasal rejimin korunması amacıyla güç kullanma tekeli elinde tutmuştur.

Ulus devletin düzenlemeleri birbirleriyle iç ilişkili teknik ve yönetsel düzenlemelerle, toplumsal yapı ve bireylere ilişkin düzenlemeler olarak incelenebilir.

Teknik ve yönetsel alanlarda ulus devletin amaçları etkinlik, verimlilik ve bilimsellik olarak belirlenmiş; bu amaçlara ulaşabilmesi için bürokratik ve akılcı bir örgütlenme öngörülmüştür. Bu sebeple ulus devlet için modern devlet, bilimsel devlet, bürokratik devlet gibi tanımlamalar da yapılmaktadır. Aynı zamanda sadece devletin gücünün yeterli olabileceği ekonominin gelişmesi için gerekli alt yapı faaliyetlerini de üstlenmiştir (örneğin ulaşım, iletişim, enerji alanlarında yapılan inşaa faaliyetleri; ticaret hukuku, korumacı tarife ve gümrük politikaları).

Etnik kimlikleri doğrudan ilgilendiren uygulamalar ulus devletin toplum ve kişi yaşamında karşımıza çıkmaktadır.

Guibernau, Durkheim'in bireylerin ancak medeni bir toplumda birey olabileceklerini ve bu sebeple insanları özgürleştirmekle görevli devletin her yönde köklerini salması gerektiğini söylediğini belirtmektedir (Guibernau, 1997). Böylelikle, belirli sınırlar içerisinde sınırsız egemenliğe sahip ulus devlet toplumun genel yararı doğrultusunda ve bireylerin kendilerini özgürce gerçekleştirebilecekleri modern toplumsal yapıyı oluşturabilmek amacıyla bir toplum mühendisliği rolünü üstlenmektedir. Toplumun inşasında ve bir bütünlük olarak uyumlaştırılmasında diğer bir söyleyişle homojenleştirilmesi, modernizasyonun gerektirdiği süreçlerin başarıya ulaşabilmesinin yanında kendi varlığını da devam ettirebilmek amaçlarıyla ulus devlet, toplumsal kurumlar ve bireysel yaşamın hemen her düzeyinde düzenleme yapma ihtiyacı duymuştur.

Devletin kişi ve toplum yaşamına müdahalelerinde kullanabileceği araç ve kurumsal organlar Louis Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* isimli çalışmasında belirtilmiş ve zor kullanma içeren devlet aygıtı (yönetim, hükümet, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler) ile devletin ideolojik aygıtları (dini, öğretimsel, aile, siyasal, sendikal, haberleşme, kültürel ideolojik aygıtlar) arasında bir ayrım yapılmıştır (Althusser, 2000, s. 32-34).

Devletin bu aygıtlar yoluyla gerçekleştirdiği düzenlemelerden birbirleriyle yakın ilişki içerisindeki dil, din, eğitim ve vatandaşlık alanlarındaki düzenlemelere kısaca değinmek yararlı olabilir.

Dil, toplumsal birliğin sağlanmasında tarih boyunca sürekli ön planda yer almıştır. Söz konusu girişimler arasında ulusal dilin konuşulmasını destekleyen kampanyalar, hakim dile yasal üstünlük verirken diğer dillerin kullanım alanını daraltan yasal düzenlemeler sayılabilir.

Siyasi iktidar mücadelesiyle yakından ilişkili dil üzerindeki bu düzenlemelerin tarihi modern ulus devletten eskilere dayanmaktadır. Latince'nin üstünlüğüne karşı çıkmak ve yerel dil grupları üzerinde avantaj sağlamak amacıyla 1539'da Fransız dilinin lehine olan *Ordonnance de Villers Cottérets*, 1536'da İngiltere'de Galce'nin resmi statüsünü kaldıran *Act of Union* ve 18. yüzyılın başlarında İspanya Kralı V. Phillip tarafından İspanyolca'yı Katalan etkisinden korumak için uygulamaya koyduğu *Decreto de Nueva Planta (Yeni Temel Planı)* tarihsel örnekler olarak verilebilir (Vieyetz, 2001).

Alman milliyetçiliğinin kurucularından olan Herder ve Fichte'nin Alman birliğinin sağlanması amacıyla en çok vurguda buldukları öge dil olmuş, sonraki dönemlerde Avrupa devletlerinde ve bağımsızlıklarını kazanmış devletlerde milliyetçiliğin ana direklerinden birisi olmayı sürdürmüştür.

Dil tümlüğünü sağlanmasında hem bir sembolik çatı olma, hem de toplumsal iletişimin sağlanabilmesi için hayati bir role sahiptir. Ayrıca hızla artan devlet kurumları arasındaki iletişimin toplumun büyük bir kesimi tarafından anlaşılabilir standart bir resmi dille yapılması da pratik bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır (Hobsbawm, 1993, s. 82). Böylelikle ulus devletin önemli görevlerinden ve amaçlarından birisi toplumun tek bir egemen dil kullanması yönünde girişimlerde bulunmak olmuştur.

Batı Avrupa'da din ve devlet arasındaki ilişkilerin tarihi, dil gibi, modern ulus devlet öncesine uzanmaktadır. Özellikle İngiltere ve Fransa, devlet ve din arasındaki gerilimin en üst noktada yaşandığı ülkeler olarak görülebilir. İngiltere, 8. ve 9. yüzyıl gibi erken bir dönemde kuzeyden güneye doğru gücünü arttırmaya başlayan Anglo-Sakson kilisesi ve güneydeki Canterbury kentini merkez yapan disiplinli yapısıyla Vatikan'a bağlı Katolik kilisesi arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. 1536'da VIII. Henry Roma'yla olan bütün dini ilişkileri kesmiş; 17. yüzyılda II. Charles 1673 ve 1678 yıllarında yürürlüğe giren Test Acts adlı kanunlar ve 1688'de William ve Marry tarafından yürürlüğe koyulan dışlamalarıyla birlikte Katoliklerin kamu görevi almaları, kasabalarda yaşamaları ve toplantı yapmaları yasaklanmıştır. Katoliklere karşı yürütülen bu politikalar 1829 yılına kadar devam etmiş, İrlanda'daki Katolikler içinse bu durum daha uzun sürmüştür. Sonuç olarak bir çok Katolik ülkeyi terk etmek, mezhep değiştirmek veya hapis cezasına çarptırılmak, sürgüne gönderilmek veya öldürülmek ile yüz yüze kalmıştır. Fransa'nın Protestanlara karşı tutumları da, İngiltere'nin Katoliklere uyguladıkları politikalarla paralellik göstermektedir. Bu olaylardan en çarpıcı olanı, 1572 yılında Huguenot Protestanları'nın Aziz Bartelemeo gününde katledilmesi olayıdır. 1589 yılında Hoşgörü Yasası çıkarılmışsa da, 1685 yılında bu yasa kaldırılmış ve Protestanlar sürgüne gönderilmiştir (Marks A., 2002).

Almanya prenslikleri ve İspanya gibi diğer Avrupa ülkelerinde de görülen dini dışlamalar sonucunda kamusal yaşamın 19. yüzyıla kadar belirli bir dinsel homojeniteye ulaştığı söylenebilir. Örneğin 1847 seçimlerinde ve sonraki beş seçimde İngiltere'de parlamento üyeliğine seçilen Yahudi Jean Rothschild, üyelik yemininde geçen "doğru din olan Hıristiyanlık üzere" sözlerini söylemediği için koltuğuna oturamamıştır. Diğer yandan



cumhuriyetçiliğin temel taşlarından olan laiklik, 19. yüzyıl Fransa'sında dinin reddedilmesi değil, dinin akılcılaştırılması olarak görülmektedir.

Böylelikle din ve ulus devlet arasındaki ilişkilerin çift yönlü olduğu düşünülebilir. Devlet bir taraftan dini kurallarının toplum yaşamını yönlendirmesine müdahalede bulunmak durumundayken, diğer yandan ulusal kimliklerin yaratılmasında dinin güçlendirici etkisinden yararlanmak yoluna gitmiştir.

Avrupa ülkelerinde eğitim orta çağın sonlarına kadar manastırlar ve katedraller ile sınırlı kalmıştır. Ancak 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ulusal eğitim programları hazırlanmaya başlamış, zorunlu ilk öğretim koşulu getirilmiştir. Eğitim, kapitalist işletme ölçeğinde örgütlenmiş ekonomik alanın ve bürokratik ilkeler doğrultusunda kurumsallaşması gereken kamusal yönetim alanının ihtiyaç duyduğu işgücünün yetiştirilmesinde ve uzmanlaştırılmasında (Rex, 1986, s. 126); bireylerin Ernest Gellner'in terimiyle "ulusal üst kültüre" bağlanması (Gellner, 1994 [1964]) ve toplumdaki diğer insanlarla arasındaki kültürel mesafenin azaltılmasında, dini dogmalardan ve akılcı olmayan bağlılıklardan kurtularak özgür iradesiyle toplumsal ilerlemeye katkıda bulunmasında; kısacası bireyin ulusal tümlük içerisinde yerini almasında en önemli ve geniş çaplı araç olarak değerlendirilmektedir.

19. yüzyıl devlet ve bireyler arasındaki ilişkilerin yeni bir döneme girmesini beraberinde getirmiştir. Vatandaşlık ise bu ilişkinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. 19. yüzyıl vatandaşı, temel hakları anayasalarda hükümetlere karşı güvence altına alınmış, buna karşılık topluma ve devlete karşı görevleri belirlenmiş kişidir. Vatandaşlık, ulus devletin sağladığı haklardan yaralanacak veya bu haklardan dışlanacak olan kişilerin tanımlanması için kullanılan temel araçların çatısı olarak görülebilir (Giordano, 1997). Bunun yanında, ülke sınırları içindeki insanların kayıt altına alınabilmesi ve toplumun yapısı hakkında bürokratik denetimin yapılabilmesi içinde bir çözüm sağlamaktadır.

Vatandaşlığın kazanılmasında iki temel model bulunmaktadır. Bunlardan birincisi toprak esası (jus soli), ikincisi ise kan bağı esasıdır (jus sanguinis). Bu iki temel modeli çerçevesinde Avrupa kıtasında iki ayrı vatandaşlık felsefesinin geliştiği görülmektedir. Fransız devriminin evrenselci ideolojisinden kaynaklanan Fransız vatandaşlık felsefesi; ikincisi de Fichte, Herder gibi düşünürlerin temsilciliğini yaptığı Alman ulusçuluğunun izlediği ve kan bağı esasına ağırlık veren Alman vatandaşlık felsefesidir (Giordano, 1997).



Fransız devrimi sonrasında, Fransa'da yaşayan insanların konuştukları değişik dillerin saptanmasına yönelik komisyonlar kurulmuş; dilsel, dini, kültürel farklılıklar vatandaşlığın önünde bir engel olarak görülmemiştir (Hobsbawm, 1993). Ancak 18. yüzyıl sonrasında ulus kavramı giderek daha fazla kapalı bir sistem haline gelmiş ve Fransız vatandaşlık felsefesi zamanla asimilasyoncu bir biçime bürünmüştür. Buna göre bireyler, bireyler arasında ve bireylerle kamu kurumları arasındaki ilişkilerin bir toplumsal sözleşme temelinde belirlendiği bir "cit " nin içinde asimilasyon yoluyla Fransız vatandaşı olmaya layık olabilir (Giordano, 1997).

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarını kapsayan dönemde, günümüzde etnik gruplar olarak nitelendirilen grupların   genel başlık altında toplandığı söylenebilir. Bunlar 1- Irksal gruplar, 2- Ulusal azınlıklar ve 3- etnik olarak tanımlanan ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenler olarak gösterilebilir.

Irksal ayrımcılığa maruz kalan gruplar olarak Afrikalı siyahlar, Amerika yerlileri ve Çinliler olarak gösterilebilir. 19. yüzyıl ortalarına kadar bu grupların beyazlarla bir gün eşit derecede medeni olabilecekleri görüşü dile getirilmiş olmakla birlikte, 19. yüzyılın ortalarında evrimci ve evrenselci ilerleme teorilerinin desteği ve burjuvazi sınıfının desteği ile bu grupların beyaz ırktan sürekli olarak aşağlık olduğu görüşü egemen olmuştur. Söz konusu irksal grupların toplumsal örgütlenme biçimlerinin dışında yer aldığı söylenebilir.

Evrimci bakış açısının liberal argümanları desteklediği görülmektedir. Örneğin Walter Bagehot'a göre liberal demokrasi, siyasi özgürlük rekabet içindeki ideallerin ve insanların sirkülasyonunu sağladığı için, daha yüksek toplumsal gelişmeye doğru ilerlemeyi mümkün kılacaktır. Zayıflara herhangi bir şekilde yardımcı olmak, ilerlemenin düşmanı olmak olarak görülmüştür (Claeys, 2003).

Ulusal azınlıklar ve etnik olarak nitelendirilen gruplar içinse, hem ulus devlet bütünlüğünün sağlanması, hem de ekonomik akılcılık açılarından asimilasyonu  ne sürülmüştür. Potansiyel uluslar, k  k uluslar, ulus olduklarının farkında olmayan topluluklar gibi büyük ulus altı birimlerin modernleşme ve insanlığın büyük ulus devletler yoluyla evrimsel ilerlemesi karşısında bir engel olarak görülmekte ve dışlanmakta olduğu görülmektedir. Ulusal bütünlüğün sağlanabilmesi için söz konusu grupların asimilasyonu, özümsenmesi ve bunun için zorlanabilmelerinin bir hak ve daha öte bir görev olarak görülmekte olduğu düşünülebilir.  nk  "ilerleme olarak ulus" mantıksal olarak k  k

toplulukların ve halkların daha büyüklerine asimilasyonu” olarak görülmektedir (Hobsbawm, 1993, s. 39).

Ulus devletin bütünlüğü felsefesi temelinde gelişen eğitim, din ve dil alanlarında yapılan düzenlemelerde tek kültürlü bir toplum yapısına ulaşma amacı egemen olmuş; bu amacın gerçekleştirilebilmesi için okul, ordu ve kilise kurumları kullanılmıştır. Bireylerin 19. yüzyıl anayasalarında sağlanan haklardan yararlanabilmesinin koşulu farklı kökenlerini ve geleneksel bağlılıklarını geride bırakarak, ulus kavramıyla ifadesini bulan genel yarar ve kamusal düzen için kendisini adanmalı, sorumlu bir vatandaş ve yurtsever olarak siyasi katılım yoluyla yönetimin tiranlığa dönüşmesini engelleyecek erdem ve sorumluluklara sahip olmalıdır. Hakların toplum yararını tehlikeye düşürecek şekilde kullanılmaması ve özel alanda kalması gereken kimliklerin bireyin kendisinde saklı kalması gereklidir.

Sosyal bilimlerde ulus altı birimlerin dışlanmasının dayanaklarından en önemlilerinin ilerleme, akılcılık ve toplumsal evrim fikirleri olduğu ileri sürülebilir. Bu fikirlerin liberal, cumhuriyetçi veya sosyalist düşünürler arasında önemli bir farklılık göstermediği söylenebilir. Ayrıca etnik, etnik grup veya etnisite kavramlarının Max Weber dışındaki sosyal bilimciler için önemli bir alan olmadığı görülmektedir. Yine de bu dönemde hakim olan söylemlerin, bir sonraki dönemin teorilerini etkilemiş oldukları ileri sürülebilir.

Etnik grup kavramının kullanıldığı içerik 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında kültür, gelenek, din ve eğitim gibi alanlarda hakim kültürlerden aşağı görülen ancak zamanla asimile olmaları arzu edilen beyazları kapsamaktadır. Etnik kavramının işaret ettiği dayanışma biçimleri ve geleneksel bağlılıkların ilerleme, akılcılık ve evrimselci yaklaşımlar; ulus bütünlüğünün sağlanmasında ulus altı birimlerin asimilasyonunu amaçlayan ulus-devlet savunucuları; özel alan ve kamusal alan ayrımını önkoşul olarak kabul eden liberal ve cumhuriyetçi düşünürlerle, geleneksel bağlılıkların folklorik hatıralara dönüşeceğini ileri süren Marks ve Engels gibi sosyalist düşünürler tarafından dışlandığı ve kısa bir sürede yok olacağına dair bir inanç olduğu ileri sürülebilir. Kavramın bu içeriğinin II. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiş olduğu görülmektedir (Banton, 2000; Marable, 2000; Eriksen, 1996).

Buraya kadar olan değerlendirmeler doğrultusunda, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında etnik kimliklerin ve geleneksel dayanışma biçimlerinin devam etmesinin sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda arzu edilmeyen bir durum olduğu söylenebilir. Ancak, söz konusu

kimliklerin yok olacağına yönelik güçlü inançların varlığına ve ulus devletlerin tüm düzenlemelerine rağmen, 19. yüzyıl aynı zamanda küçük ulusların ve ulusal azınlıkların bazı durumlarda bağımsızlıklarını kazandıkları, bazı durumlarda da kendi gruplarına özgü hakları elde ettikleri bir dönemdir. I. Dünya Savaşı sonrasında dağılan büyük imparatorlukların sınırlarında varolan ve değindiğimiz düşünürler ve ideolojiler tarafından kendilerine yaşam hakkı tanınmamış olan grupların kendi devletlerini kurmalarına ve daha sonra ise en ileri endüstri toplumlarından bir tanesi olan Almanya'da etnik milliyetçiliğin şiddetli yükselişine tanıklık edilmiştir.

### 3.2 II. Dünya Savaşı - 1960'lar

19. yüzyıl ilerlemeci düşünürlerinin etnik kimliklerin kısa sürede yok olacağına yönelik varsayımlarının yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl başlarında karşılaşılan olaylar karşısında yetersiz kaldığının görülmüş olmasına rağmen, II. Dünya Savaşı ve 1960'lı yılları kapsayan dönemde etnik kimliklerin geçiciliğine ve zayıflığına olan inancın devam ettiği görülmektedir. Bu inancın kendisini en belirgin biçimde ortaya koyduğu alan, II. Dünya savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanmış olan ülkeler üzerine yapılan araştırmalarda ve ulus kurma teorilerinde görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1960'ların sonlarına kadar olan dönemde Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan değişimlerin incelenmesinde etnisite kavramının göz ardı edildiği konusunda bir fikir birliği olduğu söylenebilir (örneğin; Connor, 1994; Horowitz, 1985; Smith, 2001; Bonacich, 1980; Calhoun, 1993; Vermulen ve Govers, 1989). Ancak bu, etnisite ile ilgili herhangi bir bakış açısı olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü, günümüzde etnisite bağlamında incelenen bir takım olguların söz konusu dönemde, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında olduğu gibi, değişik başlıklar altında incelendiği görülmektedir. Bu başlıklar ise etnisitenin diğer alt başlıklarla beraber yer aldığı geleneksel ve/veya yerel yapılar, bağlılıklar ve dayanışma biçimleriyle ilgilidir. Böylelikle etnisite ve etnik grup kavramlarının değerlendiriliş biçimini ele alabilmek için, özellikle Amerikalı sosyal bilimcilerin ön planda yer aldığı ve Üçüncü dünya ülkelerinin siyasal gelişme süreçlerinin, modernleşme ana konusu etrafında, geleneksel-yerel bağlılıklar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmaların temel özellikleri göz önünde bulundurulabilir.

Walker Connor, “ulus-kurma” teorileriyle ilgilenen teorisyenlerin etnik farklılıkları yok saydığını veya etnik kimlik konusunu etkin devlet-bütünleşmesi önündeki önemsiz sorunlardan bir tanesi olarak gördüklerini belirtmektedir. Ülke içindeki ulaşım ve iletişim ağları devletin değişik bölgelerini birbirine yaklaştırdıkça etnik kimlikler devlet içindeki tüm yaşayanların paylaştığı ortak bir kimlikle değişecektir ve etnik farklılıklar bütünleşme için önemli bir tehlike arz etmemektedir (Connor, 1994, s. 29).

Bir takım modernleşme teorisyenlerinin Afrika ve Asya’da yaşanan çatışmaların modernleşme sürecinin dışındaki bir alanda kaldığını düşündükleri görülmektedir. Örneğin J.H. Kautsky “...merkezi olarak çatışma ile ilgilenmeme rağmen, dini, etnik veya dilsel farklılıklara dayanan komünal çatışmalara değinmeyeceğim. Bu tür çatışmalar bir çok az gelişmiş ülkede görülmektedir ve benim üzerine yoğunlaşacağım çatışma türlerini gölgede bırakabilir veya üzerini kaplayabilir ve siyasal değişimin gidişatını belirlemede önemli bir rol oynayabilir. Ancak ben bunları göz ardı ediyorum, çünkü bunların kökenleri öncelere dayanmaktadır ve bir ölçüde modernleşmenin siyaset üzerindeki etkilerinden ayrı olarak var olmaya devam etmektedirler”(1972, 3) demektedir, D.A. Rustow’un 1967 yılındaki eseri *A World of Nations* ve Robert E. Ward ve D.A. Rustow’un derledikleri *Political Modernization in Japan and Turkey* isimli eserlerinde tıpkı Kautsky’nin çalışması gibi *etnik* kavramı veya ilgili kavramların görmezden gelindiği görülmektedir. Modernleşme teorisyenlerinin yaşanan bu çatışmalara yaklaşımları, modernleşmenin geleneksel toplumlarda yarattığı etkilere bağlanmış; ancak bu çatışmaların ulus kurma süreçlerinin yarattığı geçici bir kriz olduğu ve etnik kimliklerle bir ilişkisi olmadığı düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir.

Esman ve Rabinovich (1988, s. 14-15) 1950 ve 1960’larda hakim bakış açısını şu şekilde belirtmektedir: “Modernleşme teorisyenleri endüstrileşme, kentleşme ve laikleşmenin geleneksel bağlılıkları yıkan ve bireyi evrensel kriterlere göre bireysel başarıya bağlı olan yeni gereksinimler ve olanaklarla yüz yüze getiren dönüştürücü olgular olduğunu ileri sürmektedir. İnsanlar aynı amaç ve ödülleri arzuladıkça, birbirlerine daha çok benzemektedirler. Mesleki ve sınıfsal farklılıklar yararlarını kaybeden ve zararsız kültürel kalıntılara dönüşen geleneksel dayanışmaları yerlerinden ederek temel toplumsal farklılaşma haline gelmekte; bağlılıklar sınırlı ilişkilerden daha fazla etrafı çevreleyen, iktidar ve geri döndürülemez ulus-kurma süreçleri tarafından üretilen ulusal sembollere aktarılmaktadır. Birey modern ekonomi, toplum ve devletin kurumları ve iletişim ağları ile bütünleşmiştir. Kısacası, modernleşme geleneksel, dar sınırlı dayanışmaları aşındırmakta ve en sonunda yok etmekte, etnik ve dini çatışmayı dindirmekte ve aşamalı olarak çoğulculuğu elimine

etmektedir. “Geleneksel” dayanışmaların inatçılığı, sömürge dönemine kadar izlenebilecek siyasi az-gelişmişliğini bir göstergesidir”.

Ulusal bütünleşmenin modernleşme süreci içindeki konumu ise yüklendiği işlevsel roller olarak görülebilir. Bu dönemde modernleşme teorisyenlerinin bir toplumun modernleşebilmesi için faaliyet gösterebilecek en etkin ve minimal siyasi birimin, ulusal bir devlet olduğu konusunda görüş birliğinde oldukları söylenebilir. Craig Calhoun, erken dönem modernleşmecilerinin ulusçuluk hakkındaki görüşlerini şu şekilde özetlemektedir: “Eski modernleşme teorileri genellikle ulusçuluğu geniş çaplı ve daha fazla bireycilik ve modernliğin hızlı toplumsal değişimi karşısında dağılan yerel topluluklar, dinler ve diğer kimlik ve güvenlik kaynaklarının işlevsel bir ikamesi olarak gördü. Bireylerin ulusla (kabile veya diğer bölümlerden farklı olarak) özdeşleşmeleri modernleşme sürecinde başarılması gereken işlevsel bir ihtiyaçtı. Benzeri bakış açıları Durkheim’ın mekanikten organik dayanışmaya geçiş konusundaki görüşleri gibi ikili toplumsal değişim modellerine oldukça borçludur. Haas, Weber ve Tönnies’ten etkilenerek benzeri bir iddiayı öne sürer: Ulus sentetik bir *Gemeinschaft*’tir. Modern yaşamın kitlesel ortamında daha önceleri küçük, geleneksel, yüz yüze toplumsal ilişkiler tarafından karşılanan ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Toplumsal yaşam endüstrileşme ve toplumsal hareketlilik ile çıkar hesapları üzerine kurulu *Gesellschaft* benzeri bir şeye dönüştükçe, ulus ve ulusçuluk bir topluluk görüntüsü veren bütünleştirici çimentoyu sağlamaya devam etmektedir” (Calhoun, 1993).

Calhoun (1993), yazısının devamında bu düşüncelerin verdikleri mesajı açıklarken şöyle demektedir: “Benzeri teorilerin üstü örtülü mesajı devlet içinde etnik özerklik elde etmeye yönelik girişimlerin irticai ve modern-karşıtı olduğu; ulusçuluğun etnisite şeklinde olduğu zaman kötü, ancak modernleştirici bir devlete bağlı olduğu zaman iyi olduğudur. Gerçekten hem devlet seçkinleri, hem de modernleşme teorisyenleri etnik grupları ulus devletle ilişkili olarak alt içsel ve/veya çapraz kesişen kimlikler olarak tanımlamıştır: Yahudiler, Transilvanyalılar, Tibetliler, İbo. Ulus ve etnik grup arasındaki ayrım birincisine özerk bir devlet veya devlet içinde bir tür özerklik hakkı verilmesidir”.

Böylelikle toplumsal değişim olarak modernleşme, içerdiği siyasi bütünleşme sürecinde etnik kimlikleri asimile edici bir özelliğe sahiptir. Siyasi az-gelişmişliğin ifadesi olan geleneksel gruplara duyulan sadakatın yerini daha üst seviyeli ve akılcı bir örgütlenme biçimi olan modern ulusa devretmesi gerekmektedir. Çünkü, gelişmiş bir ülke olabilmenin



koşullarından bir tanesi, siyasal sistem olarak Avrupa ülkelerinde görülen ulus-devlet olmaktır.

Batılı akademik çevrelerin ve devlet adamlarının bu görüşleri, modernleşmeyi bir hedef olarak seçen ülkelerin modernleştirici seçkinleri tarafından da kabul görmüş; ulusal kimlik oluşturulması için politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

Ancak, modernleşme teorisyenlerinin ulus kurma konusundaki modernist açıklamaları ile etnisitenin ajandalarının uyuşmadığı görülmüştür. Sömürgeci ülkelere bağımsızlıklarını kazanan ülkelerde modernleşme sürecinde örgütlenen “ulus devletin” kime ait olduğu konusunda etnik gruplar arasında derin çatışmalar yaratmış; Afrika ve Asya ülkelerinin başarıları Avrupa'nın kendi içindeki özerklik tartışmalarını ateşlemiştir. Amerika, Afro-Amerikan hareketlerine sahne olmuş, Quebec Fransız milliyetçileri hareketlerini Afrika ve Asya hareketleriyle bağdaştırmış, Flemeng Belçikalılar ise Zaire, Ruanda ve Burundi gibi ülkelere yaşayan halklara bağımsızlık verilirken kendilerinin bu haklardan mahrum bırakılmasına tepki göstermişlerdir (Horowitz, 1985, s. 4-5). Buna ek olarak sömürgeci ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte sömürgeci ülkelere göç edenler ve özellikle 1960'larda Avrupa'daki işgücü eksikliğini gidermek için kabul edilen işçiler siyasal karar alma mekanizmalarına katılma ve/veya demokratik haklarının tanınması ve geliştirilmesi konusunda taleplerde bulunmaya başlamıştır. Söz konusu gruplar içine girdikleri toplumlarda kolayca asimile olmak bir yana; daha fazla köktenci etnik bağlar geliştirmeye yönelmişlerdir.

Böylelikle hem etnik bağlılıklarla devlet kurumlarına duyulacak bağlılık arasında bir uyumsuzluk olmadığı görüşü hem de etnik kimliklerin modernleşme süreciyle birlikte kendiliğinden yok olacağına yönelik varsayımların, pratikte beklenen sonuçların görülmemesiyle zayıfladığı ileri sürülebilir.

Gerçeklik ve teoriler arasındaki bu ikilemin nedenleri gözden geçirmek yararlı olabilir. Connor (1994, s. 69- 71) sosyal bilimcilerin, gerçekte yaşanan sorunların kökeninde yer aldığını savunduğu etnik kimlikler veya etnik dayanışmaların gücü konusunda hangi sebeplerle yanlışlığa düştüğünü açıklamak üzere özet olarak 17 adet neden sıralamıştır. Etnisite ile ilgili yer verilen teorilere dolaysız etkide bulunan bu nedenler tabloleştirilerek aşağıda verilmiştir.



**Tablo 3-1 Walker Connor'a Göre 1960larda Sosyal Bilimcileri Yanılgıya İten Nedenler ve Temel Sonuçları**

| <i>Neden</i>  | <i>Temel sonuç</i>  |
|---|---|
| Anahtar kavramların kullanılmasındaki karmaşa   | Ulusçuluğun devlete olan sadakatle eşitlenmesine eğilim ve böylelikle devletin herhangi bir sadakat yarışında devletin kazanacağı düşünülmesi   |
| Etnik ulusçuluğun doğasının yanlış anlaşılması sebebiyle etnik ulusçuluğun duygusal gücünün azımsanması   | Etnik huzursuzlukların dil, din, gelenekler, ekonomik eşitsizlikler veya başka bir maddesel olgudan kaynaklandığını ileri sürerek etnik duyguların gerçek doğasının ve gücünün araştırılmasında başarısızlık.                     |
| İnsani olaylarda maddeseliğin etkisinin abartılması   | Etnik çatışmaların sebebinin ekonomik olduğu ve bir etnik azınlığın yaşam standardının hem gerçek hem de toplumdaki diğer kesimlere göre göreceli olarak gelişmesiyle yatışabileceğinin açık veya üstü kapalı olarak varsayılması |
| Gruplar arasında artan ilişkilerin, gruplar arasında kendilerini farklı kılan değilde ortak noktalarının farkına varacaklarına dair varsayımın sorgulanmadan kabul edilmesi       | Gruplar arasında artan bağların hem semptomatik hem de uyumlu gelişmeleri için üretici oluşuna yönelik iyimser inanç.   |
| Birleşik Devletler'in tecrübelerinin uygun olmayan bir biçimde benzerlik kurmak   | Bir göçmen toplumunda gerçekleşen asimilasyon geçmişinin, çokuluslu devletlerde tekrarlanabileceğinin düşünülmesi.  |
| İletişim ve ulaşım imkanlarındaki gelişmelerin bölgesel kimlikleri çözmesi gerçeğinin aynı olayın birden fazla etno-ulusçu halkın bulunduğu durumlarda da oluşacağını düşünülmesi | Almanya gibi etnik olarak homojen devletlerde bölgesel kimliklerin öneminin azalmasının çok uluslu devletlerde örnek gösterilmesi.  |
| Asimilasyonun tek yönlü bir süreç olduğunun varsayılması  | Asimilasyon ve benzeşime yönelik her bulgunun geri döndürülemez bir kazanç olarak görülmesi ve bunun iyimser  |

**Tablo 3-1 Walker Connor'a Göre 1960larda Sosyal Bilimcileri Yanılıya İten Nedenler ve Temel Sonuçları**

| <i>Neden</i>  | <i>Temel sonuç</i>  |
|---|---|
| Anahtar kavramların kullanılmasındaki karmaşa   | Ulusçuluğun devlete olan sadakatle eşitlenmesine eğilim ve böylelikle devletin herhangi bir sadakat yarışında devletin kazanacağı düşünülmesi   |
| Etnik ulusçuluğun doğasının yanlış anlaşılması sebebiyle etnik ulusçuluğun duygusal gücünün azımsanması   | Etnik huzursuzlukların dil, din, gelenekler, ekonomik eşitsizlikler veya başka bir maddesel olgudan kaynaklandığını ileri sürerek etnik duyguların gerçek doğasının ve gücünün araştırılmasında başarısızlık.                     |
| İnsani olaylarda maddeseliğin etkisinin abartılması   | Etnik çatışmaların sebebinin ekonomik olduğu ve bir etnik azınlığın yaşam standardının hem gerçek hem de toplumdaki diğer kesimlere göre göreceli olarak gelişmesiyle yatışabileceğinin açık veya üstü kapalı olarak varsayılması |
| Gruplar arasında artan ilişkilerin, gruplar arasında kendilerini farklı kılan değilde ortak noktalarının farkına varacaklarına dair varsayımın sorgulanmadan kabul edilmesi       | Gruplar arasında artan bağların hem semptomatik hem de uyumlu gelişmeleri için üretici oluğuna yönelik iyimser inanç.   |
| Birleşik Devletler'in tecrübelerinin uygun olmayan bir biçimde benzerlik kurmak   | Bir göçmen toplumunda gerçekleşen asimilasyon geçmişinin, çokuluslu devletlerde tekrarlanabileceğinin düşünülmesi.  |
| İletişim ve ulaşım imkanlarındaki gelişmelerin bölgesel kimlikleri çözmesi gerçeğinin aynı olayın birden fazla etno-ulusçu halkın bulunduğu durumlarda da oluşacağını düşünülmesi | Almanya gibi etnik olarak homojen devletlerde bölgesel kimliklerin öneminin azalmasının çok uluslu devletlerde örnek gösterilmesi.  |
| Asimilasyonun tek yönlü bir süreç olduğunun varsayılması  | Asimilasyon ve benzeşime yönelik her bulgunun geri döndürülemez bir kazanç olarak görülmesi ve bunun iyimser  |

|  |   |
|--|---|
|  | öngörülerin temeli olması.  |
| Etnik çatışmanın görülmemesinin tek bir ulusun varlığına kanıt olarak yorumlanması   | İki veya daha fazla etno-ulusal gruplar arasındaki ilişkilerde yaşanan sakin bir dönemin akademisyenlerin toplumu etnik olarak homojen kabul etmesine veya çok-etnikli “ulusal özgürlük hareketinin” tek etnikli olarak algılanması.  |
| “Ulusçuluk Çağı” öncesinde yaşanan asimilasyonist tecrübelerin kronolojik olarak uygun olmayan bir biçimde meydana gelen olaylara benzetilmesi     | 19. yüzyıl öncesinde görülen asimilasyon örneklerinin etnik kimliğin akışkan bir olgu olduğuna kanıt olarak gösterilmesi.   |
| “Asimilasyonist zamanın” uzaktan izlenmesi girişimlerinin, iletişimlerin sıklık ve ölçüsünün artmasıyla olumsuz etkiler üretmesiyle karıştırılması | Asimilasyonun kendisini halihazırda toplumsal mühendisliğe katıldığına içtenlikle inanç duymak.   |
| Semptomların nedenlerle karıştırılması   | Siyasal çöküş açıklamalarının kökünde yer alan etnik düşmanlık yerine “kitle partilerinin” zayıflaması gibi geçici adımlara odaklanması.  |
| Analizcinin yatkınlıkları  | Gerçekleşmesi istenilen olayların, gerçekten meydana geliyor olarak algılanması   |
| Batı Avrupa devletlerinin tamamen bütünleşmiş ulus devletler olduğuna dair hatalı inanç  | Bazı önde gelen siyasi gelişme teorisyenlerinin Batı Avrupa Devletlerinin tecrübelerini Üçüncü Dünya’da ulus devletlerin gelişebileceğine kanıt olarak gösterilmesi   |
| Geleneksel akademik yaklaşımların Üçüncü Dünya’ya uygulanması eğilimi  | Erken üçüncü dünya araştırmalarının birçoğu analizcinin Birinci dünya eğitimini yansıtmaları. Uzun süredir birinci dünyaya uygulanan araştırma yöntemlerinin üçüncü dünyaya transfer edilmesi. Böylelikle bazı üçüncü dünya çalışmaları siyasi partilerin temelinde etnik çatışmanın bir uzantısı olarak değerlendirilmesi yerine siyasi parti yapıları |

|  |  |
|--|--|
|  | ve devlet toplantılarındaki oy verme kalıplarının incelenmesine yönelmiştir.   |
| Devlet üzerine çok fazla yoğunlaşılması                        | Üçüncü dünya araştırmalarının çoğu etnik anayurtların görüşlerinin dışlanmasıyla yalnızca başkentlerin görüşlerini yansıttı  |
| Tek yanlı olarak hakim grupların üzerine yoğunlaşılması        | Bu eğilimin bir göstergesi nüfusun önemli bir oranını oluşturabilen etnik azınlıkların siyasal kültürlerine hiç bir referansta bulunmayan ve sadece devlet çapındaki siyasal kültürlerin incelendiği çalışmalarda bulunabilir  |
| Bir çok akademisyenin sınıfa dayalı açıklamalardan yana olması | Etnik ulusçuluk, bu gibi araştırmalar için önemli bir ikilem oluşturmaktadır; çünkü insanlığı İngilizler, Almanlar, İbolar, Malaylar gibi ayıran dikey bölünmeler; sınıflar olarak bilinen yatay bölünmelerden daha fazla kimliklerin ve sadakatliklerin merkezinde bulunmaktadır. |

Bunlara ek olarak, 1960'larda özellikle Amerikalı sosyal bilimcilerin hem üçüncü Dünya ülkeleri hem de gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan olayları incelerken etnik kimlik olgusunu yadsımış olmalarının nedeni siyasal konjonktürle birlikte değerlendirilebilir. Ele alınan döneme damgasını vuran olgu Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğindeki blokla, Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki blok arasında yaşanan Soğuk Savaş olarak gösterilebilir. Soğuk Savaş dönemi boyunca her iki bloğun ideolojik sistemlerini Üçüncü Dünya ülkelerine benimsetme çalışmaları yaptığı görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri liberal demokrasinin, Sovyetler Birliği ise Marksist demokrasi modelinin üçüncü dünya ülkelerindeki savunucularını desteklemiştir. Liberal demokratik kurumların bu ülkelerde kurumsallaşabilmesi için demokrasinin önkoşulları olarak Batı Avrupa'nın tarihsel süreçlerine dayalı teoriler geliştirilmiştir. Söz konusu teorilerde, modernleşme teorileri kısmında değinilen gereklilikler olarak ulus ve ulus devlet kavramları önemli bir yer tutmuştur. Etnik kimlik kavramının, ulus devlet kurulması sürecinde işlevsel bir kavram olmayışı, kavramın üzerinde çok fazla odaklanılmamasının bir nedeni olarak görülebilir.

Demokrasinin yükselişi ile betimlenen II. Dünya Savaşı sonrasında, etnik grupların asimilasyonu tezinin sıklıkla işlendiği bir dönem olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu

teorilerin 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında daha önce değinilen ilerleme, toplumsal evrim, akılcılaşıma gibi evrenselci düşünceler; klasik liberalizm, cumhuriyetçilik ve sosyalizm gibi siyasal yönelimler ve söz konusu dönemin sosyal bilimcilerinin öncülük ettiği toplumların gelişmiş-gelişmemiş, medeni-medeni olmayan veya akılcı-akılcı olmayan ayrımlarının etkileri altında kaldığı öne sürülebilir.

Ancak 1960'ların sonuna yaklaşıldığında etnik kimliklerin modernleşme süreciyle birlikte kendiliğinden yok olacağına dair teorilerin sorgulanmaya başlandığı görülmektedir. 1963 yılından başlayarak Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa devletlerinde yaşanan toplumsal olaylar ırk, din, dil ve cinsiyete dayalı dayanışmaların kendilerini en ileri endüstri devletlerinde dahi korumaya devam etmesi, bu kimliklerin geniş çaplı bir destek sağlayarak sıkı dayanışma biçimleri oluşturabildiğinin bir kanıtı olarak sosyal bilimcileri yeni yaklaşımlar geliştirmek yolunda zorlamış görünmektedir. 1960 olaylarının gündeme getirdiği önemli konulardan bir tanesi, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımların ne derecede geçerli olabileceği sorunudur. Liberal ve cumhuriyetçi düşüncenin her ikisinde de, siyasal katılım bireyin kendi iradesiyle sınırlandırılmak istenmiş, ancak 1960 olayları bireylerin ortak kimlik tabanında toplu örgütlü hareketler yoluyla siyasal katılımında bulunmayı seçtiklerini göstermiştir.

### 3.3 1960 Sonları - 21. Yüzyıl Başları

1960 Olayları, sömürge dönemi sonrasında Bağımsızlıklarını kazanmış Afrika ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan çatışmaların sürekliliği, en gelişmiş sanayi ülkelerinde dahi etnik dayanışmaların varlıklarını devam ettirmeleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan devletlerdeki çatışmalar, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan "etnik temizlik", Batı Avrupa ülkelerine doğru yaşanan yasa dışı göç ve ulus devletlerin küreselleşme süreciyle birlikte geçirdiği dönüşümler 1960 sonlarından itibaren günümüze kadar olan dönemde etnisite ile bağlantılı çalışmalarda önemli dönüm noktaları olarak gösterilebilir.

II. Dünya savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkelerinde hızlı bir kalkınma süreci başlamıştır. Hızlı kalkınmayla beraber savaş sırasında yüksek nüfus kaybına uğrayan bu ülkelerde işgücü sıkıntısı baş göstermiş; iş gücü eksikliğinin kapatılabilmesi için işgücü göçü politikaları

gündeme gelmiştir. Batı Avrupa ülkelerinin işgücü göçü kavramına yabancı olmadıkları 19. yüzyılda meydana gelen kitlesel göçlerden hatırlanabilir. Ancak II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa ülkelerine yaşanan göç, 19. yüzyıl göçlerinden önemli farklılıklar göstermektedir. İlkinde göçmenlerin genellikle Avrupa kıtasından Amerika Birleşik Devletleri, sömürgelere ve büyük kent merkezlerine doğru yaşanmış olduğu söylenebilir. İkincisinde ise hem savaş sırasında göreceli olarak daha yoksul Doğu Avrupa ülkelerinden batıya gelenler hem de Avrupa kıtası dışından gelen göçmenler söz konusudur.

Göç hareketleri yoluyla Batı Avrupa ülkelerine yerleşen göçmen gruplarının oldukça değişik etnik kökenlere sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. Farklı grupların göçmen olarak geldikleri ülkelerde farklı şekillerde karşılandıkları söylenebilir. Örneğin Almanya, 19. yüzyılda oluşturulan vatandaşlık felsefesine göre doğu Almanya ve Polonya'dan gelen Almanların en kısa sürede vatandaşlığa alınmalarını sağlarken, Türkler, Yugoslavlar ve Yunanlılar için vatandaşlığa geçmeyi oldukça uzun bir zamana yaymıştır (Kastoryano, 2000). Fransa'nın 1960 sonlarına kadar göçmen grupları yurt içi siyasal alandan uzak tutma eğiliminin ve bu amaca yönelik yasak düzenlemelerinin; 1968 yılında De Gaul'ü istifaya zorlayan gösterilerde göçmenlerin de geniş çapta katılımıyla beklenen sonucu vermediği görülmüştür (Ireland, 1994, s. 41). Liberal demokrasi ve cumhuriyetçi hakların desteği ile göçmen grupları siyasal sistemden taleplerde bulunmaya ve bu taleplerini dile getirebilmek amacıyla örgütlenmeler kurmaya başlamıştır. Bu noktada bir sorun ortaya çıkmıştır, çünkü söz konusu haklar temelde vatandaşlar için geçerlidir ve göçmen gruplarının bu haklardan yararlanabilmeleri için öncelikle göçmen olarak gittikleri ülkenin toplumuna asimile olmaları gerekmektedir. Ancak göçmenler bu haklardan bazılarını kendi kültürel değerlerini kaybetmemek için talep ediyordu.

Böylelikle liberal demokrasiyle göçmen grupların istekleri arasında bir uzlaşma sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Çalışmalar kültürel çoğulculuk temelinde Avrupa ülkelerinde çok kültürlü bir toplum modeli arayışına girmişlerdir. Fakat göçmenlerini taleplerinin artmasıyla liberal düşünürlerin etnik gruplara desteği de zayıflamaya başlamıştır (Kymlica, 1997). Liberaller ve cumhuriyetçiler evrensel ve eşit vatandaşlık anlayışından sapmaların tehlikeli olduğunu düşünürken, çatışan sınıf çıkarlarını refah devletin uzlaştırmacı kurumları yoluyla çözüme anlayışında olan sosyal demokratlar azınlık sorunlarıyla uğraşmak için farklı ve özel kurumların kurulmasına sıcak bakmamaktadır (Rex, 1997). 1965 sonrasında sivil haklar hareketinin önemli destekleyicileri olan beyaz liberallerin, ırk temelli



politikalarından soğuması, liberallerin etnik kimliklere kayıtsız kalmak istediklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Steinberg, 1997).

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında bir tümlük olarak yaratılan ve işleyebilmesi için mantıksal düzenlemelerin yapıldığı ulus-devlet; ulusal bürokrasisi, ulusal kanunları, ulusal eğitimi, ulusal değerlere inanmış yurtsever vatandaşları ve ulusal siyasetleriyle kendi kültürlerine yabancı ve yabancı olarak kalmayı da isteyen göçmenler karşısında hem resmi hem de popüler tepki göstermiştir. Devlet kurumlarının tepkisi, bazı durumlarda bu gruplara kayıtsız kalmak, bazı durumlarda kamu yararını bozan göçmenlerin sınır dışı edilmesi şeklinde kendisini göstermiştir (Ireland, 1994, s. 36, 41).

Popüler tepki resmi tepkiden çok daha güçlüdür. 1970'li yıllar aynı zamanda göçmen karşıtlığı, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının da yükselişe geçtiği yıllar olarak gösterilmektedir. Batı Avrupa ülkelerinin hemen her birinde yabancı ve göçmen düşmanlığını açık veya üstü örtülü parti politikası haline getirmiş siyasal partiler bulunmaktadır ve bu partiler genel seçimlerin çoğunda endişe yaratacak düzeyde oy almayı başarabilmektedir. Buna örnek olarak Avusturya'da Jörg Heidler'in başbakanlığı; Fransa'da Ulusal Cephe lideri Le Pen'in seçimlerdeki başarıları; Belçika'da Vlams Blok lideri Filip de Winter ve Danimarka'da Pia Kjaer'in seçimlerde aldıkları oy oranları gösterilebilir. Buna ek olarak Avrupa Birliği ülkelerindeki vatandaşlarla yapılan kamuoyu yoklamaları kapsamlı alan araştırmaları, Avrupa Birliği ülkelerinde her geçen yıl ırkçılık ve yabancı düşmanlığının arttığını ortaya koymaktadır (Eurobarometer, 2001). Buna karşılık göçmen gruplar, kendi işlerine daha fazla kapanmış; kentlerde getolar; işgücü pazarlarında ise etnik gruplar arasında hükümetler tarafından desteklenen katmanlaşmalar oluşmuştur (Ireland, 1997, s. 6).

Batı Avrupa ülkelerinde etnisite konusundaki çalışmaların odak noktası göçmen grupları olurken, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Komünist bloğun çözülmesi dünyanın hemen her bölgesinde yaşanan etnik çatışmalar ve ekonomik, siyasal ve kültürel küreselleşmenin etnik kimlikler üzerindeki etkileri diğer ana konular olarak işlenmiştir.

1970'li yıllarda iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla gelişmesi, ekonomik alanın dünya çapında yayılmaya başlaması ve toplumlar arası etkileşimlerin artmasıyla birlikte, etnisite çalışmalarında küreselleşme sürecinin etkileri konusunda değişik fikirler ileri sürülmeye başlanmıştır. İlk başlarda küreselleşme sürecinin savaşız kozmopolit bir dünya ticaret topluma yöneleceği ümitleri ifade edilmiştir. Ancak, 1989 yılında iki kutuplu dünya düzeninin

yıkılmasıyla beraber, daha önce süper güçlerin yarı-emperyal sistemleri tarafından bir arada tutulan uluslar ve topluluklar kendileri arasında çatışmaya başlamıştır (Rex, 1997). Yugoslavya'nın dağılması sonrasında Sırbistan lideri Slobodan Milošević, Bosnalı Müslümanlara karşı soykırım politikası izlemiş, bu dönemde etnisite çalışmalarına "etnik temizlik" kavramı girmiştir.

Etnisite kavramının ilk bölümde incelenmesinde belirtildiği gibi özellikle 1980 sonrasında etnisite hem Batı Avrupalı yurtiçi çalışmalarda hem de uluslararası çalışmalarda olumsuz bir içerik kazanmış görünmektedir. Örneğin bir araştırma 1945-1989 yılları arasında yaşanan 92 silahlı çatışmanın itici gücünün "etnik düşmanlık" olduğu sonucunu vermiştir (Banton, 2000).

20. yüzyıl sonlarında, küreselleşme iki karşıt sürecin birlikte yaşandığı bir değişim olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bunlardan birincisi, dünya üzerindeki toplumların karşılıklı ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilerinin hızla artması ve yoğunlaşması ve siyasal iktidar merkezlerinin belirli birleşmeler yoluyla odaklanmaya başlaması ile belirlenen bütünleşme süreci olarak görülebilir. Diğer süreç ise, ulus devletlerin egemenliklerinin giderek aşınması ve yerel ve bölgesel etnik kimliklerin kültürel unsurları ön plana çıkartarak güçlenme eğilimi gösterdiği parçalanma süreci olarak düşünülebilir. Böylelikle modern vatandaşlık anlayışı da sarsılmaya başlamıştır.

Etnisiteye dayalı huzursuzlukların dünyanın hemen her yerinde görüldüğü gözlenmekte; bazı durumlarda bu huzursuzlukların iç savaflara yol açtığı izlenmektedir. Küresel iletişim ve ulaşım kanallarının hızla gelişmesi, küresel ölçekte toplumları birbirlerine yakınlaştırmakla beraber, aynı kanalların küresel ideolojinin karşısındaki güçler tarafından da kullanıldığı görülmektedir.

## SONUÇ

Çalışmamızda, modernite ve etnisite arasındaki ilişkiler ilerleme, modernleşme ve küreselleşme teorilerinin yardımıyla belirlenmeye çalışılmış, etnisitenin moderniteyle birlikte yok olacağı veya olağanüstü bir direniş gösterdikten sonra kaybolacağı veya etnisitenin modernitenin bir yan-ürünü olup olmadığı konularındaki varsayımlar incelenmiştir.

Modernitenin etnisiteyi yok edeceğine dair görüşlerin 19. yüzyıldan 21. yüzyıl küreselleşme teorilerine kadar olan dönemde gündeme getirildiği görülmüştür. Ancak, 19. yüzyıl sonlarında, kaybolacakları iddia edilen toplulukların kaybolmak bir yana kendi ülkelerini kurmaları; modernleşme teorisyenlerinin ulus kurma ve asimilasyon teorileri tarafından işlevlerini kaybederek yok olacaklarını ileri sürdükleri geleneksel toplumsal örgütlenme biçimlerinin işlev ve yapı değiştirerek varlıklarını devam ettirmeleri ve son olarak ta küresel homojenleşme varsayımlarının tersine, küresel etnik ağların oluşması, bazı yerel ve bölgesel kimliklerin küreselleşme sürecinin tersine kendi içlerine kapanmaları ve kökten dinci veya etnik kimliklerin güçlenmesi gibi örneklerin gösterdiği üzere, bu görüşün gücünü kaybettiği görülmüştür.

Etnisitenin, modernliğin beraberinde getirmiş olduğu kurumlara sızmış olması ve varlıklarını bu yollarla koruyup geliştirdikleri söylenebilir. Modernitenin ilkelerinden bazıları, modernite karşıtları için manipüle edilebilecek değerleri taşıyabilmektedir. Örneğin kültürel haklar, etnik grupların evrensel insan hakları değerlerine dayanarak geliştirdikleri bir söylem olarak görülebilir. Böylelikle modernite ve etnisite arasındaki ilişkilerin daha çok diyalektik bir niteliği olduğu görülmüştür. Modernite, etnisite ile karşılıklı etkileşime girmekte ve her ikisi de bu etkileşimden ortaya çıkan yeni koşullara göre şekil değiştirebilmektedir. Bu Giddens'm belirttiği gibi, modernitenin ve etnisitenin (kendine yönelebilirliğine) refleksivitesine örnek olarak gösterilebilir.

## KAYNAKÇA

- ACAR Mustafa; *Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?*, Liberal Düşünce Dergisi, yıl: 7, sayı: 25, 26, Liberte Yayınları, syf: 13-26, 2002
- AKGÜÇ Öztin; *Küreselleşme Olgusunun Türk Ekonomisine Etkisi*; KİLİ Suna (der.); *Cumhuriyet ve Küreselleşme* içinde, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, syf: 1-95, 2000
- ALTHUSSER Louis (4. Baskı); *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çevirenler: Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- BANTON Micheal (2. Basım); *Ethnic and Racial Conciousness*, Longman, 1997
- BANTON Micheal; *Ethnic Conflict*, Sociology, vlm.: 34, sayı: 3, 2000
- BANTON Micheal; *The Actor's Model of Ethnic Relations*, HUTCHINSON J. ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 98-104, 1996
- BELL Daniel; *Ethnicity and Social Change*, HUTCHINSON J. Ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 138-145, 1996
- BERGHE Pierre van den; A Socio-Biological Perspective, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 55-63, 1994
- BERGHE Pierre van den; *Does Race Matter*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 57-62, 1996
- BLACK Cyrill E.; *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, çeviren: M. Fatih Gümüş, Teori, İstanbul, 1989
- BONACICH Edna; *Class Approaches to Ethnicity and Race*, Critical Sociology, vlm: 25, sayı: 2-3, syf: 166-194, 1980
- BRASS Paul R.; *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*, Sage Publications, Londra, 1991
- BROWN Michelle P.; *In the Beginning was the Word': Books and Faith in the Age of Bede*, The Heroic Age, sayı: 4, 2001
- CALHOUN Craig; *Nationalism and Ethnicity*, Annual Review of Sociology, vlm. 19, syf: 211-240, 1993

- CİRİNLIOĞLU Zafer; *Modernleşme, Post-Modernizm ve Siyaset*, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 60-85, 1998
- CLAEYS Gregory; *The "Survival of the Fittest" and the Origins of Social Darwinism*, Journal of the History of Ideas, vlm.: 61, sayı: 2, 2003
- COHEN Abner; *Ethnicity and Politics*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 83-84, 1996
- COHEN Robin; *The Making of Ethnicity: A Modest Defence of Primordialism*, MORTIMER Edward (der.); *People, Nation, and State: The Meaning of Ethnicity and Nationalism* içinde, I. B. Publishers, Londra, New York, 3-11, 1999
- CONNOLY William E.; *Political Theory and Modernity*, Blackwell, Oxford, 1988
- COUGHLAN Reed M. ve ELLER; Jack David; *The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments*, Ethnic and Racial Studies, vlm: 16, sayı: 2, Routledge, 1993
- ÇEÇEN Anıl; *Küreselleşmenin Getirdiği Hukuk Karmaşası*, KİLİ Suna (der.); *Cumhuriyet ve Küreselleşme* içinde, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, syf: 143-162, 2002
- ERIKSEN Thomas Hylland; *Ethnicity, Race, Class and Nation*, HUTCHINSON J. ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 28-33, 1996
- ERKIZAN Hatice Nur; *Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine*, Doğu Batı Dergisi, yıl: 5, sayı: 18, syf: 65-81, 2002
- ESMAN Milton J. ve RABINOVICH Itamar (der.); *Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East*, Cornell University Press, Londra, 1988
- ESMAN Milton J.; *Public Administration, Ethnic Conflict, and Economic Development*, Public Administration Review, vlm: 57, sayı: 6, 1997
- EUROBAROMETER; *Attitudes towards Minority Groups in European Union*, Viyana, 2001
- FISHMAN Joshua; *Ethnicity as Being, Doing, and Knowing*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 63-68, 1996
- GEERTZ Clifford; *Primordial and Civic Ties*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 29-34, 1994

- GELLNER Ernest; *Nationalism and Modernization*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 55-63, 1994
- GIANNI Matteo; *Multiculturalism and Political Integration: the Need for a Differentiated Citizenship?*, WICKER Hans Rudolf (der.); *Rethinking Nationalism and Ethnicity* içinde, Berg, Oxford, New York, syf: 127-142, 1997
- GIDDENS Anthony; *Modernliğin Sonuçları*, çeviren: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994
- GIORDANO Christian; *Affiliation, Exclusion and the National State, Ethnic Discourses and Minorities in East Central Europe*, WICKER Hans Rudolf (der.); *Rethinking Nationalism and Ethnicity* içinde, Berg, Oxford, New York, syf: 175-192, 1997
- GROSBY Steven; *The Inexpungeable Tie of Primordiality*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 51-56, 1996
- GUIBERNAU Montserrat ve REX John (der.); *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism, and Migration*, Polity Press, Cambridge, 1997
- GUIBERNAU Montserrat; *Marx and Durkheim on Nationalism*, WICKER Hans Rudolf (der.); *Rethinking Nationalism and Ethnicity* içinde, Berg, Oxford, New York, syf: 73-90, 1997
- GÜVEN Sami; *Toplum Bilim*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999
- HABERMAS Jürgen; *The Philosophical Discourse of Modernity*, Polity Press, Cambridge, 1990
- HECTHER Micheal; *Ethnicity and Rational Choice Theory*, HUTCHINSON J. ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 90-97, 1996
- HELLY Denise; *Cultural Pluralism: An Overview of the Debate since the 60s*, The Global Review of Ethnopolitics, vlm: 2, sayı: 1, 2002
- HOBBSAWM Eric J. (2. Basım); *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
- HOBBSAWM Eric J.; *Sermaye Çağı*, çeviren: Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998
- HOROWITZ Donal L.; *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Londra, 1985



- HUNTINGTON Samuel P. ve DOMINGUEZ Jorge I.; *Siyasal Gelişme*, çeviren: Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Yayınları, Ankara, 1985
- HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1994
- IMHOF Kurt; *Nationalism and the Theory of Society*, WICKER Hans Rudolf (der.); *Rethinking Nationalism and Ethnicity* içinde, Berg, Oxford, New York, syf: 57-71, 1997
- IRELAND Patrick P.; *The Policy Challenge of Ethnic Diversity: Immigrant Politics in France and Switzerland*, Harvard University Press, Londra, 1994
- JAYADEVA Uyangoda; *Understanding Ethnicity and Nationalism*, The Ecumenical Review, vlm.: 47, sayı: 2, syf.: 190-195, 1995
- KASTORYANO Riva; *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'da Devlet-Göçmen İlişkileri*, 2000
- KASZYCKA Katarzyna A. ve STRKALJ Goran; *Anthropologists' Attitudes Towards the Concept of Race: The Polish Sample*, Current Anthropology, vlm:43, sayı:2, syf.:329-335, Chicago, 2002
- KAUTSKY J. H.; *The Political Consequences of Modernization*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1972
- KAZGAN Gülten; *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000
- KILINÇ Ramazan; *Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme*, Liberal Düşünce Dergisi, yıl: 7, sayı: 25, 26, Liberte Yayınları, syf: 27-40, 2002
- KİLİ Suna; *Cumhuriyet, Atatürkçülük ve Küreselleşme*, KİLİ Suna (der.); *Cumhuriyet ve Küreselleşme* içinde, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, syf: 177-200, 2002
- KOCABAŞ Süleyman; *Hindistan Yolu ve Petrol uğruna Yapılanlar: Türkiye ve İngiltere*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1985
- KONGAR Emre; *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981
- KOURVERTARIZ George A. ve DOBRATZ Betty A.; *Political Sociology: Readings in Research and Theory*, Transaction Books, Londra, 1975
- KÖMEÇOĞLU Uğur; *Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik*, Doğu Batı Dergisi, yıl: 5, sayı: 18, syf: 9-27, 2002

- KREISS Steven; *Condorcet, Sketch for a Historical Picture of the Progress of the Human Mind*[1795], www. historyguide.org, 2001
- KYMLICA Will; *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- KYMLICA Will; *Ethnicity in the U.S.A*, GUIBERNAU Montserrat ve REX John (der.); *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism, and Migration* içinde, Polity Press, Cambridge, syf: 229-247, 1997
- LAL Barbara Ballis; *Symbolic Interactionist Theories of Ethnicity*, American Behavioral Scientist, vlm: 38, sayı: 3, syf: 42-63, 1997
- MARABLE Manning; *The Problematics of Ethnic Studies*, Black Renaissance, vlm.:3, sayı:1, 2000
- MARKS Anthony W.; *The Nation-State and its Exclusions*, Political Science Quarterly, Vlm.: 117, sayı: 1, syf.: 103-126, 2002
- MARTINELLI Alberto; *Markets, Governments, Communities and Global Governance*, Açılış Konuşması, ISA XV. Dünya Sosyoloji Kongresi, Brisbane, Avusturalya, 2002
- MEIJER Miriam Claude; *Petrus Camper On the Origin and Color of Blacks*, HAN, vlm: 24, sayı: 2, 1997
- MILLS C. Wright; *Sosyoloji Yazıları*, çeviren: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986
- ORAN Baskın; *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001
- ÖNDER İzzettin; *Küreselleşme, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomiler*, 2002
- RENAN Ernest; *Qu'est-ce Qu'une Nation?*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 17-18, 1994
- REX John; *Race and Ethnicity*, Open University Press, Stratford, 1986
- REX John; *The Nature of Ethnicity in the Project of Migration*, GUIBERNAU Montserrat ve REX John (der.); *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism, and Migration* içinde, Polity Press, Cambridge, syf: 229-247, 1997
- RUSTOW D. A.; *A World of Nations*, Brookins Institution, Washington, 1967
- SARIBAY Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, 1998
- SARIBAY Ali Yaşar; *Global Bakışla Politik Sosyoloji*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000

- SMITH Anthony D.; *The Origins of Nations*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 147-154, 1994
- SMITH Anthony D.; *Ulusların Etnik Kökenleri*, çevirenler: Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Dost Yayınları, Ankara, 2001
- SMITH Anthony; *Theories of Nationalism*, Holmes & Meier Publications, New York, 1983
- SOLLORS Werner; *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*, New York University Press, New York, 1996
- SOLOMOS John ve BACK Les; *Marxism, Racism, and Ethnicity*, American Behavioral Scientist, vlm.:38, Sayı: 3, syf.: 407-421, 1995
- SPICKARD James V.; *Human Rights, Religious Conflict, and Globalization. Ultimate Values in a New World Order*, MOST Journal on Multicultural Societies, vlm: 1, sayı: 1, <http://www.unesco.org/most/vln1vie.htm>, 1999
- STEINBERG Stephen; *The Liberal Retreat from race since the Civil Rights Act*, GUIBERNAU Montserrat ve REX John (der.); *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism, and Migration* içinde, Polity Press, Cambridge, syf: 302-317, 1997
- THOMPSON Richard H.; *Theories of Ethnicity: A Critical Appraisal*, Greenwood, Connecticut, 1989
- TIRYAKIAN Edward A.; *Emilie Durkheim*, çeviren: Ceylan Tokluoğlu, BOTTOMORE Tom ve NISBET Robert (der., 2. Basım); *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, içinde, Ayraç Yayınevi, Ankara, syf: 193-241, 1997
- TOURAINE Alain; *Modernliğin Eleştirisi*, çeviren: Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000
- TÜRKDOĞAN Orhan; *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996
- VERMULEN Hans ve GOVERS Cora; *The Politics of Ethnic Consciousness*, Macmillan Press Ltd., Londra, 1989
- VIEYTEZ Eduardo Javier; *The Protection of Linguistic Minorities: A Historical Approach*, MOST Journal on Multicultural Societies, Vol. 3, No. 1, <http://www.unesco.org/most/vl3n1vie.htm>, 2001
- WALERSTEIN Immanuel ve BALIBAR Walerstein ve BALIBAR Etienne(3. Basım); *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, Çeviren: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 2000

- WARD Robert E. ve RUSTOW D.A. (der.); *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton University Press, Princeton, 1964
- WARNER W. Llyod ve LUNT Paul S.; *Ethnicity*, SOLLORS Werner; *Theories of Ethnicity: A Classical Reader* içinde, New York University Press, New York, 1996
- WEBER Max; The Nation, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Nationalism* içinde, Oxford University Press, Oxford, New York, syf: 21-25, 1994
- WEBER Max; *The Origins of Ethnic Groups*, HUTCHINSON John ve SMITH Anthony D. (der.); *Ethnicity* içinde, Oxford University Press, Oxford, syf: 35-40, 1996
- WICKER Hans Rudolf(der.); *Rethinking Nationalism and Ethnicity*, Berg, Oxford, New York, 1997
- YOUNG Crawford(der.); *The Rising Tide of Cultural Pluralism*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1993



**ÖZGEÇMİŞ**

**Adı ve SOYADI** : Hüsamettin Serkan AKILLI

**Doğum Tarihi ve Yeri** : 26. 05. 1978 Çivril- Denizli

**Medeni Durumu** : Evli

**Eğitim Durumu**

**Mezun Olduğu Lise** : Antalya Anadolu Lisesi

**Lisans Diploması** : Dokuz Eylül Üniversitesi İ. İ. B. F. Kamu Yönetimi Bölümü

**Yükseklisans Diploması:** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

**Tez Konusu** : Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi

**Yabancı Dil / Diller** : İngilizce

**Bilimsel Faaliyetler**

**İş Deneyimi**

**Stajlar** :

**Projeler** :

**Çalıştığı Kurumlar** :

**Adres** : Varlık M. 172. S. Çalkuşu Apt. 2-3 Antalya

**Tel. no** : 0 242 2420821